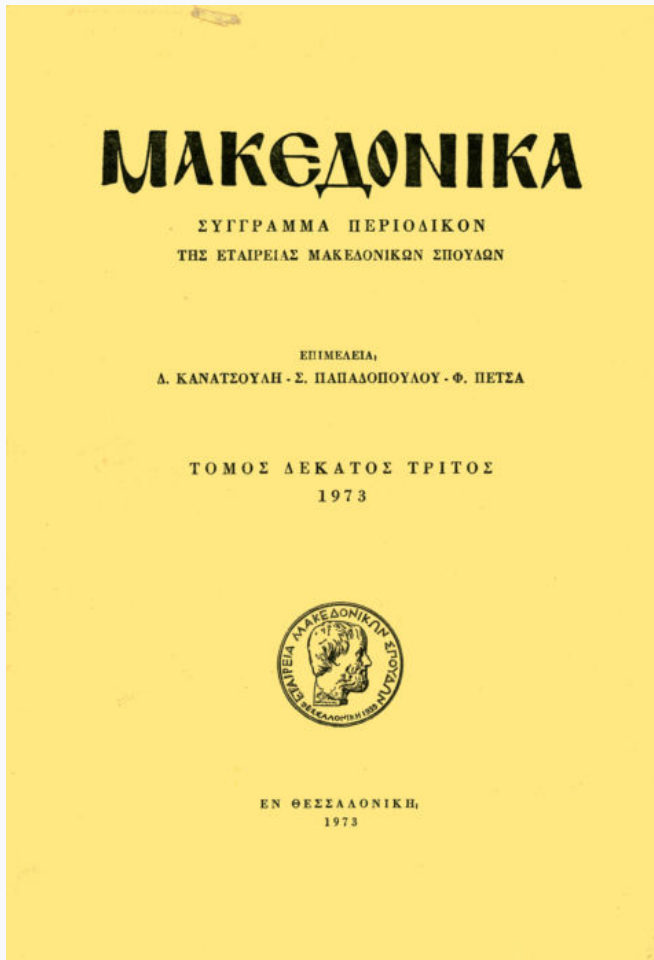

Μακεδονικά

Τόμ. 13, Αρ. 1 (1973)

Τα γεγονότα του 1821 στη Βόρεια Μολδαβία:
Γεωργάκης Ολύμπιος και Ιωάννης Φαρμάκης

Νίκος Γκαϊντατζής

doi: [10.12681/makedonika.903](https://doi.org/10.12681/makedonika.903)

Copyright © 2014, Νίκος Γκαϊντατζής

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Γκαϊντατζής Ν. (1973). Τα γεγονότα του 1821 στη Βόρεια Μολδαβία: Γεωργάκης Ολύμπιος και Ιωάννης Φαρμάκης. *Μακεδονικά*, 13(1), 227-266. <https://doi.org/10.12681/makedonika.903>

ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ 1821 ΣΤΗ ΒΟΡΕΙΑ ΜΟΛΔΑΒΙΑ.
ΓΕΩΡΓΙΑΚΗΣ ΟΛΥΜΠΙΟΣ ΚΑΙ ΙΩΑΝΝΗΣ ΦΑΡΜΑΚΗΣ

Τὰ γεγονότα τοῦ 1821 στὴ Βόρεια Μολδαβία, προπαντὸς ἡ ἡρωϊκὴ μάχη τοῦ Σέκου, ἀπασχόλησαν ἀρκετὰ τοὺς ἱστορικούς. Τὸ πρόσωπο ποὺ ἐπικράτησε σὰν ἐξαιρετὴ ἡρωϊκὴ φυσιογνωμία, μετὰ τὴν κίνηση στὰ Παραδουνάβια Πριγκιπάτα, ἦταν ἐκεῖνο τοῦ Γεωργάκη Ὀλύμπιου. Ἡ θυσία του μεταδόθηκε σὰν ἀστραπή σ' ὅλον τὸν κόσμον καὶ προπαντὸς στὴν Ἑλλάδα, ὅπου ἡ πυρκαϊὰ τῆς ἐπανάστασης ἀγκάλιασε ὅλη τὴν Πελοπόννησο, τὰ περισσότερα νησιά καὶ ἀπλωνόταν πρὸς τὴ Στερεά. Ὁ θρύλος, καθὼς μεταδόθηκε, ἐξύψωσε τὸ ἠθικὸ καὶ τὴν μαχητικότητα τῶν ἀγωνιστῶν, τοὺς ἐνέπνευσε ἀποφασιστικότητα καὶ αἰσιοδοξία στὴ νίκη τῆς ἐπανάστασης.

Ὅταν ἤμουν ἀκόμη φοιτητῆς, ποθοῦσα ὀλόψυχα νὰ γνωρίσω ἐκεῖνα τὰ ἡρωϊκὰ μέρη τῆς Μολδαβίας, νὰ ἐλέγξω τὰ ντοκουμέντα, τὰ χειρόγραφα τῶν μοναστηριῶν καί, τέλος, νὰ δῶ τί διατήρησε ἡ παράδοση γιὰ τὰ γεγονότα ἐκεῖνα.

Τὸ μοναστήρι τοῦ Σέκου ἐπισκέφθηκα τὸ 1964, ἀπὸ ἔλλειψη χρόνου ὁμως δὲν μπόρεσα νὰ ἐλέγξω τίς βιβλιοθηκὲς τῶν μοναστηριῶν. Αὐτὸ συνέβηκε μετὰ τρία χρόνια, ὅταν τὸν Αὐγούστο τοῦ 1968 ἀποφάσισα νὰ ξεκινήσω *per pedes apostolorum* νὰ ἐπισκεφθῶ τὰ ἄμορφα μέρη τοῦ Νεάμτζ, ποὺ τόσο ὥραϊα ἔχει περιγράψει ὁ Ρουμάνος λογοτέχνης Καλιστράτ Χόγκας.

Στὸ μοναστήρι Νεάμτζ (Neamț) διατηροῦνται δὺ ο χ ε ι ρ ὄ γ ρ α φ α τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται στὰ γεγονότα τοῦ 1821:

Τὸ ἓνα τιτλοφορεῖται *Istoria mănăstirii Agapia iz Vărătecului* καὶ εἶναι γραμμένο ἀπὸ τὸν Νάρτσις Κρετσουλέσκου (Narcis Crețulescu) στὰ 1907. Τὸ χειρόγραφο αὐτὸ εἶναι γνωστὸ καὶ δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει, διότι τὰ στοιχεῖα ποὺ μᾶς δίνει τὰ βρίσκουμε ἤδη δημοσιευμένα πιὸ νωρίς.

Τὸ δεύτερο χειρόγραφο, ποὺ εἶναι ἄγνωστο καὶ περιέχει τὸ ἱστορικὸ τῶν μαχῶν τοῦ Σέκου καὶ Σλάτινας, δὲν ἔχει ἰδιαιτέρο τίτλο, ἀλλὰ ἀποτελεῖται ἀπὸ τρία μέρη: 1. *Istoria pentru sfîntă mănăstire a Neamțului* (f. 44), 2. *Istoria pentru sfîntă mănăstire a Secului* (f. 25), 3. *Viața părintelui starefului Paisie cea din tîiu ce s-au alcătuit de părintele Platon...* (p. 123). Δηλαδή: 1. Ἱστορία τῆς ἱερᾶς μονῆς τοῦ Νεάμτζ (φ. 44), 2. Ἱστορία τῆς ἱερᾶς μονῆς τοῦ Σέκου (φ. 25) καὶ 3. Ὁ βίος τοῦ πατρὸς ἡγουμένου Παΐσιου τοῦ πρώτου, συνθεμένη ἀπὸ τὸν πατέρα Πλάτωνα... (σ. 123).—Προτάσσεται μιὰ μικρὴ εἰσαγωγή: *Înainte cuvîntare către tot pravoslavnicul cetitoriu* (Πρόλογος πρὸς ὄλους

τοὺς ὀρθόδοξους ἀναγνώστες). Τὸ χειρόγραφο εἶναι δεμένο μὲ δέρμα καὶ χαρτί καὶ ἔχει σχῆμα 32,8×20,8 ἐκ. Εἶναι γραμμένο στὴ ρουμάνικη γλῶσσα μὲ κυριλλικούς χαρακτήρες. Δὲν ἔχει χρονολογία. Τὸ κείμενο εἶναι μὲ μαύρη μελάνη, τὰ κεφαλαῖα ψηφία μὲ κόκκινη. Στὸ κάτω μέρος τῶν πρώτων φύλλων ὑπάρχει (γραμμένη ρουμανικά) ἡ σημείωση: *Ἀπὸ τὸ βιβλίο τὸ δούλεγα καὶ τὸ σύνθεσα σὲ συνεργασία μὲ τὸν ἡγούμενο Γεράσιμο-ἀρχιμανδριότη τῆς μονῆς Νεάμτσουλ, ἀπὸ τὸ 1852 μέχρι τὸ 1856. Ἀρχιμανδριότης Ἀγγουστίνος.* Ἡ σημείωση αὕτη ὅμως εἶναι γραμμένη ἀργότερα μ' ἄλλη μελάνη καὶ χρησιμοποιεῖ λατινικούς χαρακτήρες. Ἐχῶ τὴν γνώμη ὅτι τὸ κείμενο εἶναι πιὸ παλιό ἀπὸ τὸ 1852-56. Τὸ χειρόγραφο μοῦ τὸ ἔδειξε ὁ ἡγούμενος τῆς Μονῆς Νεάμτσουλ, πατὴρ Νέστωρ Βορνιτσέσκου καὶ τὸ ἔθεσε στὴ διάθεσή μου νὰ τὸ μελετήσω. Τὰ γεγονότα τοῦ 1821 περιγράφονται στὸ κεφάλαιο «Ὁ ἡγούμενος Ἰάριος» (φ. 96 κ.έ.).

Τὸ χειρόγραφο τοῦτο εἶναι τὸ πέμπτο κατὰ σειρὰν ἀπ' ὅσα γράφθηκαν σ' αὐτὰ τὰ μοναστήρια καὶ ἀναφέρονται στὰ γεγονότα τοῦ Σέκου.

Τὸ πρώτο, ἓνα γράμμα τοῦ ἱερομόναχου Γεροντίου (Gherontie) πρὸς τὸν Μητροπολίτη Ἰασίου Βενιαμίν, μὲ ἡμερομηνία 22 Νοεμβρίου 1821, δημοσιεύτηκε ἀπὸ τὸν Const. Erbiceanu στὸ βιβλίο *«Istoria Mitropolei Moldovei și Sucevei și a Catedralei Mitropolitane»*, Βουκουρέστι 1888, σ. 175.

Τὸ δεύτερο, μὲ τίτλο *Povestire pentru rezmeriile ce s-au întimplat la anul 1821, între turci și între greci în Moldova și Țera-Românească, scrisă de Monahul Zosima, cîntărețul din Sf. monastire Neamțu, pentru folosul celor ce vor citi, și celor dupre urma noastră* (Διήγηση γιὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ 1821, μεταξὺ Τούρκων καὶ Ἑλλήνων στὴν Μολδαβία καὶ Βλαχία, γραμμένη ὑπὸ τοῦ μοναχοῦ Ζωσιμᾶ, ψάλτη στὴν ἱερά μονή τοῦ Νεάμτς, πρὸς ὄφελος ἐκείνων πού θὰ διαβάσουν καὶ τῶν ἐγγόνων μας), εἶναι δημοσιευμένο στὸ περ. «Buciuunul Românu», χρόνος II, Ἰάσι 1876, σελ. 489, 492, 503, 509. Ὁ Ζωσιμᾶς ἔζησε τὰ γεγονότα καὶ οἱ πληροφορίες του μᾶς βοηθοῦν ἀρκετὰ στὴν διαλεύκανση τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος τοῦ Σέκου.

Τὸ τρίτο, *Istoriile Bisericești și politicești din anii de la Christos 1701 pînă în zilele noastre, de mine mult pècătoșul Andronic. În Sfînta monăstire a Neamțului anul 1856* (Οἱ πολιτικές καὶ ἐκκλησιαστικές ἱστορίες ἀπὸ ἔτους Χριστοῦ 1701 μέχρι τῶν ἡμερῶν μας, γραμμένες ἀπὸ μένα τὸν πολὺ ἁμαρτωλὸ Ἀνδρόνικο. Στὴν ἱερά μονή τοῦ Νεάμτς 1856), δημοσιεύτηκε ἀπὸ τὸν Const. Erbiceanu στὸ περ. «Biserica Ortodoxa Româna», χρόνος XVII, τόμ. X (1894), σελ. 802 κ.έ.¹

1. Πρὶν ἓνα χρόνο, τὸ 1893, ὁ Ἑρμιππιτσεάνου εἶχε δημοσιεύσει σὲ φυλλάδιο τὸ ἴδιο ἔργο μὲ τίτλο: *Andronic Badenschi, Despre Eteria sau Zavera de la 1821. Extrase diutr-un manuscript al său autograf de Constantin Erbiceanu, Bucuresți, Tipografia Cărtilor Bisericești, 1893.* Αὐτὸ τὸ φυλλάδιο χρησιμοποίησα στὸ ἐξήχ.

Τὸ τέταρτο εἶναι δημοσιευμένο, ὑπὸ τὸν τίτλο: *Expunere asupra întîmplărilor din Moldova din anul 1821, îndeosebi asupra celor de la mănăstirea Secul, Slatina și Neamțul* ("Ἐκθεση γιὰ τὰ γεγονότα τῆς Μολδαβίας τὸ 1821, ιδιαίτερα γιὰ ἐκεῖνα τοῦ μοναστηριοῦ Σέκου, Σλάτινα καὶ Νεάμτζ), στὰ «Documente privind istoria României. Răscoala din 1821» τόμ. III, σελ. 174-179, ἀριθ. 72. Αὐτὸ τὸ χειρόγραφο, ποῦ διατηρεῖται ὑπὸ τὸν ἀριθ. 5.694, στὴν βιβλιοθήκη τῆς Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας, θεωρεῖται ὅτι γράφτηκε μετὰ τὴν 28ην Ὀκτωβρίου 1822. Τὸ χειρόγραφο τῆς Ἀκαδημίας συμπίπτει σχεδὸν ἀπόλυτα μ' αὐτὸ τὸ δικό μας. Ἐξαίρεση ἀποτελοῦν μερικὲς λέξεις καὶ ὀρισμαμένα σημεῖα, ὅπου οἱ ἴδιες ἔννοιες εἶναι διαφορετικὰ διατυπωμένες.

Στὴν ἐργασία αὐτὴ θὰ προσπαθήσουμε νὰ συνδυάσουμε ὅλα τὰ γνωστά μέχρι σήμερα ἔγγραφα σχετικὰ μὲ τὰ γεγονότα τοῦ 1821 στὴ Βόρεια Μολδαβία, ὥστε ὁ ἀναγνώστης νὰ πάρῃ ὅσο τὸ δυνατόν πλήρη εἰκόνα τῶν γεγονότων ποῦ διαδραματίστηκαν σ' ἐκεῖνα τὰ μέρη. Θὰ προσπαθήσουμε προπάντων νὰ βγάλουμε στὴν ἐπιφάνεια ἐκεῖνα τὰ σημεῖα ποῦ εἶναι λιγώτερο γνωστά στὴν ἑλληνικὴ ἱστοριογραφία.

Τὸ χειρόγραφό μας, καθὼς καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ἔγγραφα ποῦ γράφτηκαν σ' ἐκεῖνα τὰ μέρη, ἀρχίζουν τὴν περιγραφή τῶν γεγονότων μὲ τὴν κάθοδο τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντη στὸ Ἰάσι καὶ τὶς σφαγὲς ποῦ ἐνήργησαν οἱ Τούρκοι στὴν Κωνσταντινούπολη. Ἡ ἀπαγχόνιση τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε' καὶ ἡ ταφή του στὴ Ρωσία περιγράφονται ἀναλυτικά. Ὁ Ἀνδρόνικος Βαδένσκη γράφει ὅτι οἱ Ἕλληνες προετοιμάζονταν ἀπὸ πολὺν καιρὸ καὶ ὅτι σχεδίαζαν νὰ βάλουν φωτιά στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ νὰ σκοτώσουν τὸν σουλτάνο τῆ στιγμῆ ποῦ θὰ ἐπιχειροῦσε νὰ σβήσῃ τὴ φωτιά. Ὑπάρχουν ἀσάφειες γύρω στὸ πρόβλημα Μιχαὴλ Σούτσου, πὼς δῆθεν αὐτὸς «κάλεσε τὸν Ἀλεξάνδρο Ὑψηλάντη, ποῦ ὑπηρετοῦσε τὸν Μοσχοβίτη», γιὰ ν' ἀρχίσῃ τὴν ἐπανάσταση καὶ ὅτι, ὅταν ἔφθασε στὸ Ἰάσι ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, ἄρχισε νὰ συγκεντρῶνῃ στρατεύματα ἀπὸ Κοζάκους. Τὴν προδοσία τοῦ μυστικοῦ τῆς Ἐπανάστασης στοὺς Τούρκους τὴν ἀποδίδει στὸν γραμματικὸ τοῦ Μητροπολίτη τῆς Ἐφέσου, ὁ ὁποῖος καὶ τούρκεψε στὸ τέλος. Ὅλα τὰ χειρόγραφα περιγράφουν σύντομα τὴν εἰσβολὴ τῶν Ὀθωμανῶν στὰ Παραδουνάβια Πριγκιπάτα, τὶς μάχες στὸ Γαλάτσι, Σκουλένι κ.λ. καὶ συνεχίζουν μὲ τὴν ἐκτενῆ ἀφήγησι τῶν μαχῶν τοῦ Σέκου. Αὐτὸ δείχνει ὅτι οἱ συγγραφεῖς αὐτῶν τῶν χειρογράφων ἔζησαν τὰ γεγονότα ἢ τὰ συγκέντρωσαν ἀπὸ ἐκεῖνος ποῦ τὰ ἔζησαν.

Τὸ χειρόγραφό μας, καθὼς κι ἐκεῖνο τῆς Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας, δὲν ἀναφέρουν τὸ ὄνομα τοῦ Γεωργάκη Ὀλύμπιου, ἀλλὰ οὔτε καὶ τοῦ Φαρμάκη, ποῦ ἀναφέρει ὁ Staroste Wolf, Bakaueragent (=πράκτωρ στὸ Bacau), στὴ

γνωστή έκθεσή του για τὰ γεγονότα τοῦ Σέκου¹. Ὁ Ζωσιμᾶς μιλάει συγκεκριμένα γιὰ τὸν Γεωργάκη Ὀλύμπιο καὶ τὸν Ἰωάννη Φαρμάκη, ἐνῶ ὁ Ἀνδρόνικος Βαδένσκη κάνει μνεία καὶ γι' αὐτὸν τὸν Volh (=Wolf), «ὁ ὁποῖος ἦταν κόμης στὴν Πιάτρα», πράγμα ποῦ δείχνει ὅτι ἔζησαν ἀπὸ κοντὰ τὰ γεγονότα ἢ χρησιμοποίησαν κι ἄλλες πηγές.

Ὁ σκοπὸς τοῦ Γεωργάκη Ὀλύμπιου καὶ τοῦ Ἰωάννη Φαρμάκη, ὅταν ξεκίνησαν ἀπὸ τὸ μοναστήρι Κούρτσα δὲ Ἄρτζες μὲ 850 περίπου στρατιῶτες², ἦταν νὰ διασχίσουν τὴν Μολδαβία καὶ νὰ φθάσουν «εἰς τὸ Ρωσικὸν Κράτος ἐν Βασσαραβίω»³ καὶ ἀπ' ἐκεῖ μ' ἄλλα μέσα καὶ ἀπ' ἄλλους δρόμους νὰ φθάσουν στὴν ἀγωνιζόμενη πατρίδα, γιὰ νὰ συνεχίσουν τὸν ἀπελευθερωτικὸ τοῦς ἀγώνα. Γιατί ὅμως ταμπουρώθηκαν στὸ μοναστήρι τοῦ Σέκου καὶ δὲν συνέχισαν τὸ δρομολογίό τους παραπέρα; Σ' αὐτὴ τὴν ἐρώτηση ἢ ἀπάντηση τῶν ἱστορικῶν διαφέρει. Ὁ Ἡλίας Φωτεινὸς γράφει ὅτι σ' αὐτὴ τους τὴν πορεία ἔφτασαν ὡς τὸ μοναστήρι τοῦ Σέκου, ὅπου τοὺς περικύκλωσε ἓνα ὀθωμανικὸ σῶμα καὶ «ἐμπόδισε τὴν περαιτέρω προόδουσιν των»⁴. Ὁ Ἀθανάσιος Ξοδῖλος, στὸν ὁποῖον μᾶς παραπέμπει ὁ Ἡλίας Φωτεινός, γράφει ὅτι μετὰ «διαφόρους συμπλοκάς ὅπου ἔκαμαν μὲ τοὺς Τούρκους, τραβῶντες τοὺς εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Μολδαβίας καὶ πρὸς τὰ βουνά, ὀχυρῶθησαν εἰς τὸ Μοναστήριον τοῦ Σέκου»⁵. Ἐπίσης ἡ φαντασία τοῦ Ἰωάννη Φιλήμονα ἀποδίδει στὸν Γεωργάκη Ὀλύμπιο ὅτι κλείστηκε «ἐν τῇ μονῇ Νεάμτσου» καὶ ὅτι ἀναγκάστηκε ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν νὰ «ἀναχωρήσῃ ἐκεῖθεν» καὶ τότε κατέφυγε στὸ Σέκου, ὅπου τὸν ἐπρόλαβε «ἐν σῶμα τουρκικὸν ἐκ χιλίων πεντακοσίων ὑπὸ τὸν Κουτσούκ Ἀλῆ, προπορευόμενον ἄλλου μεγαλύτερου»⁶. Ἡ πραγματικότητα ὅμως, ὅπως θὰ δοῦμε παρακάτω, δὲν φαίνεται νὰ εἶναι αὐτῆ. Ὅχι τὰ τουρκικὰ στρατεύματα τὸν ἐμπόδισαν

1. Βλ. Mihail Popescu, Contribuțiuni documentare la istoria revoluției din 1821, București 1927, σ. 45-51, καὶ σὲ ἑλληνικῆ Γ. Λαῖου, Πῶς παρεδόθη ὁ ὄπλαρχηγὸς Φαρμάκης καὶ τὸ μοναστήρι τοῦ Σέκου (Σεπτέμβρης 1821), στὸ περ. «Ἐπιθεώρηση Τέχνης», χρόνος Γ', τ. Ε', τεύχος 27, Ἀθήνα 1957.

2. Ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς διαφέρει ἀπὸ ἱστορικὸ σὲ ἱστορικὸ. Ἄλλοι δίνουν 450, ἄλλοι 500, ἄλλοι 1.000 καὶ ἄλλοι 2.000. Ἐγώ, παίρνοντας σάν βάση πόσοι ἀγωνίστηκαν στὸ Σέκου (355 περίπου), πόσοι λιποτάχτησαν κ.λ., ἔφτασα στὸ συμπέρασμα ὅτι, ὅταν ξεκίνησαν ἀπ' τὸ Κούρτσα ντὲ Ἄρτζες, ἦσαν γύρω στὰ 850 άτομα.

3. Ἡλίας Φωτεινοῦ, Οἱ ἄθλοι τῆς ἐν Βλαχία ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 ἔτος, Ἐν Λειψία τῆς Σαξονίας 1846, σ. 163.

4. Αὐτόθι, σ. 163.

5. Ἀθανάσιος Ξοδῖλου, Ἡ Ἐταιρεία τῶν Φιλικῶν καὶ τὰ πρῶτα συμβάντα τοῦ 1821. Ἀνέκδοτα ἀπομνημονεύματα, προκηρύξεις, γράμματα κ.ἄ. κείμενα. Ἐκδοσὴ Λ. Ι. Βρανούση καὶ Ν. Καμαριανοῦ, Ἀθήνα 1964, σ. 77.

6. Ἰωάννου Φιλήμονος, Δοκίμιον ἱστορικὸν περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, Ἀθήνα 1859, τ. Β', σ. 207-208.

νά συνεχίστη τὸ δρομολογίό του, ὅπως ἰσχυρίζεται ὁ Ἰβάν Πέτροβιτς Λιπράνδη (Documente...Răscoala din 1821, τόμ. V, σελ. 330).

Ἐν τῷ Ἀνδρόνικος Βαδένσκη μᾶς πληροφορεῖ ὅτι τὸ ἀπόσπασμα τῶν Φιλικῶν ἔφτασε ὡς τὸ βουνὸ Γκρεντσίσουλ κοντὰ στὸ Τσαχλάου¹. Ὁ Ζωσιμᾶς γράφει ὅτι αὐτὸ τὸ ἀπόσπασμα ἔφτασε μέχρι τὴν Δόρνα, στὰ σύνορα τῆς Γερμανικῆς χώρας, ὅπου ἔμειναν ἐκεῖ δύο μῆνες². Ὁ βουλγαρικῆς καταγωγῆς σύντροφος τοῦ Γεωργάκη Ὀλύμπιου, τὸν ὁποῖο ἀναφέρει ὁ Κοβαλεῦσκη, λέει ὅτι πῆγε σὲ μιὰ γερμανικὴ πόλη καὶ νὰ ζητήσῃ γιὰ τὸν ἀρχηγό τους, πού ἦταν βαριά ἀρρώστος³. Δὲν μποροῦσε νὰ ξεκινήσῃ νὰ ψάξῃ γιὰ γιαντρός, ἂν τὸ τμήμα δὲν στάθμευε. Ὁ Φιλικὸς Χρῆστος Ἀναστάσιος, πού πῆρε μέρος ὡς τὸ τέλος στὶς μάχες τοῦ Σέκου, ἀναφέρει στὴν ἔκθεσή του πρὸς τὶς αὐστριακὲς ἀρχές, ὅτι ἔφτασαν μέχρι τὴν περιοχὴ τῆς Δόρνας, ὅπου ἔμειναν περισσότερο καιρὸ ἐξ αἰτίας τῆς ἀρρώστειας τοῦ καπετάνιου Γεωργάκη⁴.

Ἐν τῷ ὅλῳ αὐτῶν οἱ πληροφορίες κρύβουν τὴν πραγματικὴ ἀλήθεια τοῦ προβλήματος. Οἱ Φιλικοὶ, μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Γεωργάκη Ὀλύμπιο καὶ τὸν Ἰωάννη Φαρμάκη δὲν πῆγαν κατευθεῖαν στὸ μοναστήρι Σέκου, ἀλλὰ ξεκίνησαν ἀπὸ τὴν Κούρτσα δὲ Ἄρτζες πρὸς τὸ μοναστήρι Σινάιτσα, ὅπου μὲ τὴν συμβολὴ τοῦ Σάββα καὶ τοῦ καπετάνιου Φραγκούλη κατὰφεραν νὰ ξεγελάσουν τοὺς Τούρκους πού βρίσκονταν ἐκεῖ⁵ καὶ νὰ περάσουν πρὸς τὰ βουνὰ τῆς Βράντσαας. Διασχίζοντας τὰ βουνὰ τῆς Βράντσαας ὁ Γεωργάκης ἀρρώστησε

1. A. Badenschi, Despre Eteria sau Zavera, ἔ.ἀ., σ. 16. (Στὸ ἐξῆς ὅλα τὰ χωρία θὰ σημειώνονται ἀπλῶς μὲ τὸ κύριο ὄνομα Badenschi καὶ τὴν ἀντίστοιχη σελίδα τοῦ φυλακίου).

2. Zosima monahul, Povestire..., ἔ.ἀ., σ. 505. Στὸ ἐξῆς ἀπλῶς Ζωσιμᾶ.

3. Bl. August Scriban, Căpitanul Iordache la mănăstirea Secul, στὸ περ. «Arhiva Societății Științifice și Literare din Iași», ἔτος III (1892), σ. 425-426.

4. Theodor Bălan, Refugiații moldoveni în Bucovina 1821 și 1848, București 1929, σ. 71-73. Ἐν τῷ ἐπάσχε ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος, δὲν γνωρίζουμε. Σ' ἓνα χειρόγραφο, τὸ ὁποῖο διατηρεῖται στὴν Κεντρικὴ Πανεπιστημιακὴ Βιβλιοθήκη τοῦ Ἰασιού (χφ IV-35), στὸ τέταρτο φύλλο στὴν ἀρχή, ὑπάρχει δυσανάγνωστη ἱατρικὴ συνταγὴ γραμμῆν στὶς 2 Ὀκτωβρίου 1821 στὸ Χοτίνι τῆς Βασαραβίας, ὅπου ἔμεινε καὶ ἡ σύζυγος τοῦ Γεωργάκη Ὀλύμπιου Στάνα μὲ τὰ δύο παιδιὰ του. Τὸ χειρόγραφο μὲ ἱατρικὸ περιεχόμενο εἶναι γραμμῆν ἀπὸ τὸν Δημήτριον Φιλίπιδην. Ἡ συνταγὴ ἀρχίζει ἔτσι: «Γεώργιος Ὀλυμπιώτης. Χρησιμότητα ἱατρικὸν περὶ ἀνεμοπορώματος, μολδαβιστὴ οὐρμπαλέτζου καλούμενον». Νὰ ἀναφέρεται ἄραγε στὴν ἀρρώστειαν τοῦ Γεωργάκη;

5. Bl. Ivan Petrovici Liprandi, Răscoala pandurilor sub conducerea lui Tudor Vladimirescu în anul 1821 și începutul acțiunii eteriștilor în Principatele Dunăvère sub conducerea prințului Alexandru Ipsilanti precum și sfârșitul lamentabil al ambelor acestor mișcări în acelaș an», στὰ «Documente privind istoria României», Răscoala din 1821, τ. V, București 1962, σ. 328.

βαριά¹ και χρειάστηκε οί σύντροφοί του νά τόν μεταφέρουν μέ τό φορείο². Φτάνοντας κοντά στην Πιάτρα Νεάμτς τούς προϋπάντησαν μέ πυροβολισμούς οί Τουρκοί οί όποιοί βλέποντας τήν ύπεροχή τών Φιλικών (οί Τουρκοί ήσαν μόνο 200), άποτραβήχτηκαν πίσω στην Πιάτρα³ και άφησαν τήν δίοδο ελεύθερη. Οί Φιλικοί συνέχισαν τό δρομολόγιο τους και έφτασαν δίπλα στό βουνό Τσιαχλάου κι άπ' έδω, παίρνοντας τήν κοιλάδα τής Μπίστριτσας, έφθασαν στην περιοχή τής Δόρνας, στό χωριό Κρούτσεα, και έμειναν εκεί δύο μέρες. Ύστερα πήγαν στην Δόρνα και εκεί στάθμευσαν άρκετόν καιρό εξ αίτίας τής άρρώστειας του καπετάνιου Γεωργάκη⁴. Στην Δόρνα ό Γεωργάκης Όλύμπιος παίρνει γράμμα από τόν Σέρβο βοϊβόδα Μλάδεν Μιλοβάνοβιτς ότι έρχεται νά τόν άνταμώση, και ή συνάντηση γίνεται στό χωριό Κρούτσεα. Όμως ό Μλάδεν δέν έφερε μαζί του, μετά τήν μάχη του Σκουλένι, παρά μόνο 18 άνδρες⁵, ένω του Γεωργάκη του είχαν φύγει ήδη 300 άνδρες στην Αύστρία, διότι δέν είχε μέ τί νά τούς πληρώση⁶.

Πώς βρέθηκαν όμως στό μοναστήρι του Σέκου και δέν συνέχισαν τόν δρόμο τους προς τήν Βασσαραβία;

Τό χειρόγραφο μας και σχεδόν όλα τά ντόπια ντοκουμέντα μιλοϋν για τόν πανικό που δημιουργήθηκε στη Μολδαβία, όταν τά τουρκικά στρατεύματα μπήκαν στό έδαφος της. Ή Ρωσία «άπλωσε χέρι βοήθειας προς τούς χριστιανούς, τούς δέχτηκε στό έδαφος της και τούς έδωσε και χρήματα ώσπου νά ήσυχάσουν οί ταραχές». Όμως πολλοί άνθρωποι για νά γλυτώσουν τό γιαταγάνι του Τουρκοϋ, πήγαν νά κρυφτούν στα μοναστήρια. Τό χειρόγραφο μας δέν μάς λέει γιατί πήγαν οί Φιλικοί στό Σέκου, όμως άρκετά ντοκουμέντα τής εποχής μάς βοηθούν νά διαλευκάνουμε αυτό τό πρόβλημα. Στα μοναστήρια παρέμεινε ή γνώμη ότι ό Γιωργάκης Όλύμπιος πήγε στο Σέκου για νά ύπερασπίση τις περουσίες των βογιαρών που ήταν κρυμμένες εκεί, ύστερα από παράκλησή τους. Ό Α. Όστέετα γράφει πώς, όταν ό Γεωργάκης Όλύμπιος βρισκόταν στο μοναστήρι Σλάτινα, πήρε τήν πρόταση του επισκόπου του Ρόμαν, Γερασίμου και του ήγουμένου τής μονής του Σέκου, Βενεδίκτου, ό όποιος πρόσφερε στον Γεωργάκη 15.000 πιάστρα, άν υπεράσπιζε τό μοναστήρι⁷. Πράγματι άρκε-

1. A. O j e t e a, Tudor Vladimirescu și mișcarea Eteristă în Țările Românești, 1821-1822, Bucuresți 1945, σ. 313.

2. Documente... Răscoola din 1821, τ. IV, σ. 272.

3. L i p r a n d i, έ.ά., σ. 328.

4. Ό καλόγηρος Ζωσιμάς γράφει ότι εκεί έμειναν δύο μήνες, ένω ό Λιπράνδη ότι έμειναν ένα μήνα.

5. L i p r a n d i, έ.ά., σ. 329.

6. L i p r a n d i, Căpitanul Iordache Olimpiotul. Actiunea Eteristilor in Principate in anul 1821, στα «Documente privind Istoria României», Răscoola din 1821, τ. V, σ. 440.

7. A. O j e t e a, έ.ά., σ. 313.

τοὶ βογιάροι καὶ κληρικοὶ εἶχαν κρύψει τὶς περιουσίες τους στὰ μοναστήρια Σλάτινα, Σέκου καὶ ἄλλου, γιὰ νὰ τὶς προφυλάξουν ἀπὸ τοὺς κλέφτες καὶ τοὺς Τούρκους. Ὁ Ἀνδρόνικος Βαδένσκη γράφει πὼς πρὶν μοῦν οἱ Τούρκοι στὸ Ἰάσι, πάρα πολλοὶ βογιάροι καὶ ἔμποροι κουβάλησαν τὶς περιουσίες τους στὸ μοναστήρι τοῦ Σέκου¹. Σ' ἓνα γράμμα τοῦ θησαυροφύλακα Δημητράκη Στούρζα πρὸς τὸν μητροπολίτη Ἰασίου Βενιαμὶν Κωστάκη, μὲ ἡμερομηνία 26 Νοεμβρίου 1821 ἀπὸ τὸ Τσερναούτσι, διαβάζουμε ὅτι ἔστειλε στὴ μονὴ τοῦ Σέκου «πέντε καλάθια καὶ δύο κιβώτια μὲ κοσμήματα, ἀσημικά, ὅλα τὰ γράμματα τῶν κτημάτων μου, καθὼς καὶ κείνα τὰ ἐνδύματα καὶ ἄλλα πράγματα τοῦ σπιτιοῦ μου...»². Μόνο ὁ Δρακάκης Ρωσσέτης εἶχε στείλει στὸν ἡγούμενο Βενέδικτο περιουσία «ἀξίας 200.000 λεὶ γιὰ νὰ τὴν κρύψει στὰ μυστικά αὐτοῦ τοῦ μοναστηριοῦ»³. Ἐπίσης ἐκεῖ εἶχε κρύψει τὴν περιουσία του καὶ ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Ρόμαν Γεράσιμος, ὁ ὁποῖος εἶχε καταφύγει στὴ Σουτσεάβα, πόλη ποὺ βρισκόταν τότε ὑπὸ τὴν ἐξουσία τῶν Αὐστριακῶν, διότι ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς ὑπογράψαντες τὴν ἀναφορὰ πρὸς τὸν Τσάρο Ἀλέξανδρο τὸν Α' γιὰ νὰ ἐπέμβῃ πρὸς ὄφελος τῆς Μολδαβίας⁴. Τὰ περισσότερα ἔγγραφα μᾶς λέγουν ὅτι ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος πῆγε στὸ Σέκου νὰ τὸ ὑπερασπίσῃ, ὕστερα ἀπὸ παράκληση τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Ρόμαν Γερασίμου. Ὁ καλόγηρος Ζωσιμᾶς, ψάλτης στὸ μοναστήρι Νεάμτζ, γράφει πὼς, ὅταν ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος κατευθύνθηκε πρὸς τὸ μοναστήρι Σλάτινα γιὰ νὰ περάσῃ στὴν αὐστριακὴ ζώνη, ὁ ἐγκάθετος τῶν Τούρκων στὴν ἐπισκοπὴ τοῦ Ρόμαν, Μελέτιος, ἔστειλε Τούρκους στὸ μοναστήρι τοῦ Σέκου, γιὰ νὰ παραλάβουν τὴν περιουσία τοῦ ἐπισκόπου Γερασίμου, ὁ ὁποῖος εἶχε καταφύγει στὰ ἐδάφη τῶν Αὐστριακῶν. Οἱ Τούρκοι ὅμως χτυπήθηκαν ἀπὸ τοὺς «ἐθελοντές» οἱ ὁποῖοι βρισκόνταν ἐκεῖ, καὶ δὲν μπόρεσαν νὰ ἐκπληρώσουν τὴν ἀποστολὴ τους. Μαθαίνοντας αὐτὸ τὸ συμβάν, ὁ ἀδερφὸς τοῦ ἐπισκόπου Γερασίμου ἀπευθύνθηκε στὸν Γεωργάκη Ὀλύμπιο καὶ τὸν παρακάλεσε νὰ πάῃ στὸ μοναστήρι τοῦ Σέκου νὰ παραλάβῃ αὐτὴν τὴν περιουσία καὶ νὰ τὴν πάῃ στὴν αὐστριακὴ ζώνη. Ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος δέχτηκε καὶ πῆγε μὲ τοὺς ἄνδρες του στὸ Σέκου⁵. Τὴν ἐκδοχὴ αὐτὴ πρέπει νὰ τὴν συμπληρώσουμε καὶ μὲ τὶς πληροφορίες ποὺ μᾶς δίνει ὁ Ἀνδρόνικος Βαδένσκη, πὼς ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Ρόμαν ἔδωσε στὸν

1. Badenschi, ἔ.ἀ., σ. 15-16.

2. C. Erbiceanu, Istoria Mitropoliei Moldovei și Sucevei și a Catedralei Mitropolitane din Iași, București 1888, σ. 178.

3. T. Bălan, ἔ.ἀ., σ. 68.

4. Bl. Manolache Drăghiei, Istoria Moldovei pe timp de 500 ani până în zilele noastre, Iași 1857, τ. II, σ. 116.

5. Bl. Ζωσιμᾶ, ἔ.ἀ., σ. 505.

Γεωργάκη και σύνδεσμο, έναν καλόγερο ονόματι Μεθόδιο Σβεταγόρετς, (Άγιορείτη) και άλλα διάφορα έγγραφα προς τὸν ἡγούμενο τοῦ μοναστηριοῦ Σέκου γιὰ νὰ τοὺς δεχθῆ¹.

“Ὅμως, ὅπως βγαίνει τὸ συμπέρασμα ἀπὸ τὴν μελέτη τῶν ντοκουμέντων, ὁ ἡγούμενος Βενέδικτος καταχράστηκε αὐτὴ τὴν περιουσία τῶν βογιάρων, πρὶν ἀκόμη οἱ Τούρκοι κάψουν τὸ μοναστήρι. Σ’ ἓνα γράμμα τοῦ Βασίλει Κάπσα, μὲ ἡμερομηνία 12 Ἰουνίου 1821, πρὸς τὸν Δρακάκη Ρωσέτ, πρόσφυγα στὸ Τσερναούτς, λέγεται: «Τὰ καλάθια καὶ τὰ κιβώτια ποὺ τὰ πῆγα στὸ Σέκου, τὰ τοποθέτησαν σ’ ἓνα κλειστὸ θολωτὸ ὑπογειακὸ διαμέρισμα πολὺ καλὸ, μὲ καθαρὸ ἀέρα. Καὶ ἀφοῦ ἐπιχείρησα τρεῖς φορές νὰ τοὺς δοκιμάσω, ἐπειδὴ ἔπρεπε νὰ χτιστῆ ἡ θύρα ἐκείνου τοῦ διαμερίσματος καὶ βρίσκοντάς τὴν ἀχτιστή, μπῆκα μέσα καὶ ἀνοιξα τὰ κιβώτιά μου καὶ εἶδα ὅτι στέκονται ὅλα πολὺ καλά, τὰ γουναρικὰ καὶ τὰ ἄλλα. Ὅμως τώρα, τὴν Παρασκευὴ 10 Ἰουνίου, τὰ βρῆκα μετακινημένα σ’ ἄλλο μέρος, τὸ ὁποῖο οὔτε καὶ σὲ μένα δὲν δέχτηκαν νὰ φανερώσουν, λέγοντας πὼς εἶναι τοποθετημένα σ’ ἓνα πάρα πολὺ κρυφὸ. Ἐνῶ τὸ καλάθι τῆς κυρᾶς μου Ἰλιν (iis) καὶ ἓνα δικό σας, αὐτὰ τὰ δύο καλάθια μὴ χωρώντας ἀπὸ τὴν πόρτα ἐκείνου τοῦ διαμερίσματος ἔμειναν στὸν πάτερ ἡγούμενο Βενέδικτο, γιὰ νὰ τὰ σώσει ὅπου θὰ μπορέσει»².

Μετὰ τὴν κατάληψη τοῦ Σέκου ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἀρκετοὶ βογιάρου, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Δρακάκης Ρωσέτ, ἔκαμαν μηνύσεις κατὰ τοῦ ἡγουμένου Βενέδικτου, διότι εἶδαν τὰ πράγματά τους νὰ πουλιῶνται σὲ ἐξευτελιστικὲς τιμὲς στὸ ἔδαφος τῆς Αὐστρίας. Τὸ ντοκουμέντο ὑπ’ ἀριθ. 758, δικογραφία 1821, ποὺ βρισκόταν στὰ ἀρχεῖα τῆς Μπουκοβίνας τὸ 1929, ὅταν τὸ δημοσίευσε ὁ Th. Bălan, ἀναφέρει τὴν ἀπαίτηση τῶν βογιάρων πρὸς τὴν αὐστριακὴς ἀρχὲς νὰ ἀνακριθοῦν οἱ Φιλικοὶ ποὺ βρίσκονται στὴν Μπουκοβίνα, γιὰ νὰ γίνῃ γνωστὸ ποιὸς τοὺς πρότεινε νὰ πιάσουν τὸ μοναστήρι τοῦ Σέκου. Ἡ ἀνάκριση ἐγίνε στοὺς παρακάτω Φιλικούς: Βαραχτήρ Στέριο, Παῦλο Ν. Βόλτσιο, Γκίκασυν Γκίσιου, Γιάννη Παναγιώτη, Κώστα Ἴενε, Γεώργιο Κώστα, Γεώργιο Θανάση, Νικολάϊ Κρίενα, Κωνσταντῖνο Ράδο, Μάνο Συγκιενό, Θύμιο Θωμᾶ, Ἀντώνη Γεώργιο, Θεόδωρο συν Δύκα, Πέτρ Ντμύτερ, Στάνκο Νικόλα, Ἰωάν Νίτσο, Νικόλαο Γιάννη, Κωνσταντῖνο Γεώργιο, Ντμύτερ Πρότζ, Θανάση Κιρίτση, Ἰωάννη Θανάση, Γεώργιο Θεόδωρο, Μαρῖνο καὶ Νικόλαο Θανάση. Ὅλοι τοὺς δήλωσαν ὅτι τοὺς κάλεσε ἓνας ἄγνωστος καλόγηρος³. Ὁ Χρῆστος Ἀναστάσιος δήλωσε: «Πήγαμε στὸ μοναστήρι τοῦ Σέκου, ὕστερα ἀπὸ παράκληση τοῦ ἡγουμένου αὐτοῦ τοῦ

1. A. Badenschi, ἔ.ἀ., σ. 18.

2. Documente... Răscala din 1821, τ. II, σ. 206, ἀρ. 142.

3. Th. Bălan, ἔ.ἀ., σ. 67.

μοναστηριοῦ, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα δὲν γνωρίζω, γιὰ νὰ τὸ ὑπερασπίσουμε, διότι, ὅπως μᾶς εἶπε, 300 Τούρκοι λεηλατοῦν τὰ μέρη»¹.

“Ὁμως ποιά ἦ ἔννοια αὐτῆς τῆς θυσίας, γιὰ τὴν ὑπεράσπιση περιουσίας ξένης πρὸς αὐτοὺς, τὴ στιγμή πού ὅλα ἐδῶ στά Παραδουνάβια Πριγκιπάτα ἦταν χαμένα; Κάποια ἐξήγηση σ’ αὐτὸ τὸ ἐρώτημα δίνουν αὐτὰ πού μᾶς γράφει ὁ Ἰβάν Πέτροβιτς Λιπράνδη². Ὁ Λιπράνδη γράφει πὼς ὁ Γεωργιάκης δὲν μπορούσε νὰ φύγει στὴν Αὐστρία, «διότι προηγουμένως εἶχε καταδικαστῆ δυὸ φορὲς σὰν ἐγκληματίας καὶ φοβόταν νὰ φτάσει ἐκεῖ, γιὰ νὰ μὴν ἐφαρμόσουν ἐναντίον του τοὺς ὑπάρχοντες νόμους σ’ αὐτὴν τὴν χώρα»³, καὶ προπαντὸς, ἐπειδὴ γνώριζε πὼς φέρθηκαν οἱ αὐστριακὲς ἀρχὲς κατὰ τοῦ Σέρβου Παπᾶ Βασιλῆ⁴, πού τόσα πρόσφερε στὴν ὑπόθεσι τῆς Φιλικῆς Ἐται-

1. Αὐτόθι, σ. 71-73.

2. Οἱ δυὸ ἐργασίες τοῦ Ι. Π. Λιπράνδη γιὰ τὴν ἐπανάστασι τοῦ 1821 στά Παραδουνάβια Πριγκιπάτα, τίς ὁποῖες ἀναφέραμε παραπάνω, ἀποτελοῦν πολύτιμες πηγὲς γιὰ τὴν ἔρευνα, διότι ὁ ἐν λόγῳ συγγραφέας ἦταν ἀρχηγὸς τῆς Ὑπηρεσίας πληροφοριῶν καὶ ἀντιπληροφοριῶν τῆς 16ης Μεραρχίας πεζικοῦ μὲ ἔδρα στὸ Κισινόβ. Εὐθυστόταν γιὰ τοὺς Φιλικοὺς καὶ τοὺς Μολδαβοὺς πού εἶχαν καταφύγει στὴν Βασσαραβία, γιὰ τὴν κίνησι τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων στὰ ρωσικὰ σύνορα καὶ γιὰ τὰ φροῦρια στά Βαλκάνια κ.λ. Γνώριζε ρωσικὰ, γαλλικὰ, ἰταλικὰ, γερμανικὰ, βουλγαρικὰ, φιλανδικὰ, ρουμανικὰ καὶ ἴσως καὶ ἑλληνικὰ. Ὅπως βγαίνει τὸ συμπέρασμα ἀπὸ τὰ γραφτά του, μιλοῦσε καὶ τὴν τουρκικὴ. Τὸ 1827 ἦρθε στὴν Μολδαβία, ἀπ’ ὅπου καθοδηγοῦσε ἓνα πλατὺ δίκτυο κατασκοπίας μὲ διακλαδωσένι στὰ Βαλκάνια καὶ στὴν Αὐστρία. Τὸ 1828 προβιβάστηκε σὲ υπεύθυνον ἐιδικῆς μυστικῆς ἀσφαλείας στὰ Βαλκάνια καὶ τὸ 1828-1832 ἔδρασε στὰ Παραδουνάβια Πριγκιπάτα. Ἐγραψε ἀρκετὰ ὑπομνήματα πρὸς τὴν Ρωσικὴ Κυβέρνησι καὶ δυὸ ἐργασίες, τίς ὁποῖες ἀναφέραμε. Τὰ στοιχεῖα πού εἶχε στῆ διάθεσι του προσπάθησε, ὅπως ἀναφέρει στὸ ἔργο του, νὰ τὰ ἐπιβεβαιώσῃ μὲ τίς διηγῆσεις τῶν ἀνδρῶν πού πῆραν μέρος στὰ γεγονότα καὶ ἀπὸ τίς δυὸ πλευρὲς. Γι’ αὐτὸ σὲ πολλὰ σημεῖα τοῦ ἔργου του βρίσκουμε ἀσάφειες. Ἐξ ἄλλου ὁ Λιπράνδη ἔγραψε ὑπὸ τὸ πρίσμα τῆς τάξεως πού ἐκπροσωποῦσε, γι’ αὐτὸ σὲ πολλὰ μέρη μιλάει μὲ περιφρόνησι κατὰ τοῦ ρουμανικοῦ καὶ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ὁ ἔρευνητὴς πρέπει νὰ διαχωρίσῃ μὲ μεγάλη προσοχὴ τὰ σημεῖα πού ἀνταποκρίνονται στὴν πραγματικότητι ἀπὸ ἐκεῖνα πού τὰ πέρασε εὐκόλα στὴν ἐργασία του. (Τὰ στοιχεῖα τὰ πῆρα ἀπὸ τὴν εἰσαγωγὴ τοῦ 5ου τόμου τῶν Ντοκουμέντων γιὰ τὴν ἐπανάστασι τοῦ 1821 πού δημοσίευσε ἡ Ρουμανικὴ Ἀκαδημία τὸ 1962).

3. Documente... Răscoala din 1821, τ. V, σ. 328 καὶ 439.

4. Αὐτὸς ὁ Παπᾶς συνέβαλε πάρα πολλὸ στὸ Βουκουρέστι στὴν ἐπιστράτευσι Φιλικῶν. Μετὰ τὴν ἤττα στὸ Δραγασάνι, μαζὶ μ’ ἄλλους πέρασε στὸ αὐστριακὸ ἔδαφος. Οἱ Τούρκοι ζήτησαν ἀπὸ τίς αὐστριακὲς ἀρχὲς νὰ τὸν παραδώσουν. Αὐτοὶ δὲν δέχτηκαν, ὁμως ὑποχρέωσαν τὸν Παπᾶ Βασιλῆ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ ἔδαφος τῆς Αὐστρίας μπροστὰ στὰ μάτια τῶν Τούρκων πού τὸν περιέμεναν. Μόλις παραδόθηκε στοὺς Τούρκους, ὤρμησε κατὰ πάνω τους μὲ τὸ σπαθὶ γυμνωμένο καὶ ἄρχισε νὰ τοὺς σφάζῃ, σκοτώνοντας 11 ἀπ’ αὐτούς. Οἱ Τούρκοι σκορπίστηκαν καὶ τὸν σκότωσαν ἀπὸ μακριὰ μὲ τὰ ὄπλα (L i p r a n d i, ἑ.ἀ., Doc., τ. V, σ. 454 σημ. 49). Ὁ Ἰ. Φιλιήμων γράφει ὅτι, μετὰ ἀπὸ μάχη σκληρῆ, στίς 11 Ἰουλίου 1821, πού ἔδωσε τὸ ἀρχιμανδριτῆς ἡ παπα-Σέρβος, «αὐθόρμητος ἔλθων ἐκ Σερβίας ἵνα ἀγωνισθῇ μετὰ τῶν τοῦ Ὑψηλάντου» (Τ ρ ι κ ο ὗ π η ς, Ι, σ. 194), οἱ ἀνδρες του καὶ αὐτὸς ἀναγκάστηκαν

ρείας. Στη Ρωσία, γράφει παραπέρα ο Λιπράνδη, δεν μπορούσε να πάη, «διότι οί Τούρκοι είχαν πλημμυρίσει ὄλην ἐκεῖνη τὴν πλευρὰ τῆς Μολδαβίας ἀπ' ὅπου ἔπρεπε νὰ περάσουν»¹. Ὁ Λιπράνδη ὁμως δὲν εἶναι συνεπὴς πρὸς τὰ γραφόμενά του. Λίγο πρὶν, καὶ ὄχι σὲ μεγάλη ἀπόσταση, μᾶς λέει πὼς ὁ Γεωργάκης φοβήθηκε νὰ πάη στὴ Ρωσία «ἐξ αἰτίας τῶν διαδόσεων ποὺ εἶχαν φτάσει στ' αὐτιά του, ὅτι δῆθεν ἡ Ρωσία δὲν δέχεται κανέναν» στὸ ἔδαφός της, πράγμα ποὺ τὸν ἔκανε νὰ γράψῃ ἓνα γράμμα στὸν Κατακάζη, κυβερνήτη τῆς Βασσαραβίας, ὁ ὁποῖος ἦταν παντρεμένος μετὴν ἀδελφῆ τοῦ πρίγκηπα Ὑψηλάντη, ρωτώντας τον ἂν μπορῆ νὰ περάσῃ σὲ κάποιον λοιμοκαθαρθῆριο καὶ τὸ ἔστειλε κρυφὰ μέσῳ τῆς Αὐστρίας μετὰ κάποιον Στέριο². Κατὰ τὴ γνώμη μου, οὔτε τὸ πρῶτο ἀνταποκρίνεται στὴν πραγματικότητα, οὔτε τὸ δεύτερο. Τὴ στιγμὴ ποὺ ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος ἔβλεπε ὅτι πίσω εἶναι γκρεμὸς καὶ μπροστὰ ρέμα, θὰ προτιμοῦσε νὰ περάσῃ τὸ ρέμα, παρὰ νὰ πέσῃ στὸ γκρεμὸ³.

Νομίζουμε ὅτι ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος καὶ ὁ Ἰωάννης Φαρμάκης δέχτηκαν τὴν πρόταση τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Ρόμαν νὰ πᾶν στὸ μοναστήρι τοῦ Σέκου, ὄχι γιὰ νὰ ὑπερασπίσουν τὶς περιουσίες τῶν βογιάρων, οὔτε ἐπειδὴ δὲν εἶχαν ἄλλη διέξοδο, ἀλλὰ γιὰ νὰ ταμπούρωθουν ἐκεῖ, καὶ νὰ διατηρήσουν τὴν φλόγα τῆς Ἐταιρείας, ἐλπίζοντας πὼς σὲ λίγο τὰ ρωσικὰ στρατεύματα θὰ περάσουν τὸν Προῦθο καὶ ὁ ρωσο-τουρκικὸς πόλεμος θὰ ἀρχίσῃ.

Ἐξαιρώντας τὸν καλόγηρο Ζωσιμᾶ, ὁ ὁποῖος τὸ ταμπούρωμα τῶν Φιλικῶν στὸ μοναστήρι τοῦ Σέκου τὸ ἀποδίδει στὰ γερά τείχη του⁴ καὶ τὸν Βούλ-

νὰ φύγουν στὸ Αὐστριακὸ ἔδαφος. Οἱ Τούρκοι τοὺς ἐζήτησαν ἀπὸ τοὺς Αὐστριακοὺς καὶ ἰδιαίτερα τὸν Σέρβο. Οἱ Αὐστριακοὶ δέχτηκαν νὰ διώξουν μόνο τὸν Σέρβο, ὅμως «ἐλεύθερον καὶ ἔνοπλον». Αὐτὸς «ἀπεβλήθη τῇ 14ῃ Ἰουλίου ἐπὶ τοῦ βλαχικοῦ ἐδάφους, θηρόμενος παρὰ τῶν Τούρκων ὡς τὴ ἀγριμαῖον ζῶον, ἀπὸ δάσους εἰς δάσος, ἀπὸ δρους εἰς δρος καὶ ἀπὸ φάραγγος εἰς φάραγγα..., καταπέσων δ' ἐπὶ τέλους ἀπὸ ἀποτόμου βράχου συνελήφθη καὶ ἀπαχθεὶς δέσμιος εἰς Βουκουρέστιον καὶ ἐκεῖθεν εἰς Σιλίστραν, ἐμαρτύρησεν ὁ αὐθόρμητος οὗτος καὶ γενναῖος ἀγωνιστὴς ὑπὲρ πίστεως καὶ ἐλευθερίας» (Ι. Φιλήμων, τ. 2, σ. 201). Ὁ Τρικούπης γράφει πὼς τὸν κρέμασαν (τ. 1, σ. 271, σημείωση α). Φαίνεται πὼς οἱ Τούρκοι σκοτωμένο τὸν πῆραν καὶ τὸν κρέμασαν γιὰ νὰ τρομοκρατήσουν.

1. Documente...Râscoala din 1821, τ. V, σ. 330.

2. Αὐτόθι, σ. 329.

3. Ὁ Λιπράνδη ὁμως, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ γραφτά του, δὲν συμπαθοῦσε τὸν Γεωργάκη Ὀλύμπιο καὶ δὲν ἔχανε εὐκαιρία νὰ τὸν δυσφημήσῃ. Γράφει: «Πνεῦμα ραδιουργίας, μιὰ ἀπερίγραπτη ζήλια καὶ μιὰ ἀχόρταγη λαίμαργία γιὰ λεφτά—αὐτὰ ἦταν πάντα τὰ μοναδικὰ του προσόντα καὶ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἐκεῖνος μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ, στὸ λόγο τῆς τιμῆς, ὁ πρωταίτιος γιὰ ὅλες τὶς δυστυχίες ποὺ χτύπησαν τοὺς ἐταιρικούς στὰ πριγκηπάτα...» (αὐτόθι, σ. 331-332). Γιὰ νὰ καταλάβουμε καλύτερα τὴ θέση τοῦ Λιπράνδη, καταχωροῦμε καὶ τὰ παρακάτω: Οἱ Φιλικοί, γράφει προκάλεσαν «πολὺ περισσότερο κακὸ σ' αὐτὴν τὴ χώρα (στὰ Παραδουνάβια Πριγκηπάτα), παρὰ ἀργότερα οἱ ἴδιοι οἱ Τούρκοι» (αὐτόθι, τ. V, σ. 423)

4. Ζωσιμᾶς, ἔ.ἀ., σ. 505.

γαρο καλόγερο πού ἀναφέρει ὁ Κοβαλεύσκη στὸν ἡρωϊσμό τοῦ Γεωργάκη Ὀλύμπιου¹, τὰ ἄλλα ντοκουμέντα δείχνουν ὅτι τότε οἱ ἄνθρωποι περιμέναν μέρα μὲ τὴν ἡμέρα νὰ ἀρχίσῃ ὁ ρωσο-τουρκικὸς πόλεμος. Ὁ καλόγηρος Ἀνδρόνικος γράφει ὀλοφάνερα ὅτι οἱ «ἐθελοντές» πῆγαν στὸ Σέκου νὰ τὸ ὑπερασπίσουν, μέχρι νὰ μποῦν «οἱ Μοσχάλοι στὴ χώρα»². Πολλοὶ βογιαῖροι πού εἶχαν καταφύγει στὴν Μπουκοβίνα, περιμέναν μὲ ἀνυπομονησία καὶ ἔλπιζαν ὅτι ἡ Ρωσία θὰ κηρύξῃ σὲ λίγο τὸν πόλεμο ἐναντίον ἐκείνων πού καταπάτησαν τὶς συνθήκες τῆς. Σ' ἓνα γράμμα τοῦ Βουκσανέσκου, σταλμένο ἀπὸ τὸ Τσερναούτς πρὸς τὸν μητροπολίτη Ἰασίου Βενιαμὴν μὲ ἡμερομηνία 27 Σεπτεμβρίου 1821, γράφει: «Αὐτοὶ πού ἔρχονται ἀπὸ τὴν Βασσαραβία λένε ὅτι πάλι ἄρχισαν νὰ κινοῦνται τὰ ρωσικὰ στρατεύματα καὶ ὅτι κοντεύουν στὸ Νίστρο γιὰ νὰ περάσουν καὶ πὼς ὁ Σαβανέεφ πῆγε βιαστικὰ στὸ Μπάλτς γιὰ νὰ τὰ δεχτῆ. Ὁ γνωστὸς ποστέλνικος Δημητράκης Μάνος, πατέρας τῆς κοκόνας Φροσύνης, γράφει στὴν κοκόνα Φροσύνη τοῦ Ραδουκάνου, ἡ ὁποία μόλις ἦρθε ἐδῶ ἀπὸ τὴν Σουτσεάβα, ὅτι δὲν μπόρεσαν οἱ ἄλλες Δυνάμεις νὰ μονιάσουν τοὺς Τούρκους μὲ τοὺς Ρώσους καὶ ὁ πόλεμος θὰ ξεσπάσῃ, γι' αὐτὸ ἄς προφυλάγεται ὁ γαμπρὸς του νὰ μὴ βγαίνη ἔξω, γιατί θὰ χαθῆ»³. Αὐτὴ ἡ ἐλπίδα πού κατεῖχε ὄλον τὸν κόσμον, ὅτι ἡ Ρωσία θὰ ἄρχιζε σύντομα τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας, ἔπεισε τελικὰ, κατὰ τὴ γνώμη μου, τὸν Γεωργάκη Ὀλύμπιο καὶ τὸν ἀτρόμητο Ἰωάννη Φαρμάκη νὰ γυρίσουν πίσω καὶ νὰ ταμπουρωθοῦν στὸ μοναστήρι τοῦ Σέκου. Οὕτε καὶ ὁ Τρικούπης συμφωνεῖ μὲ τὴ γνώμη ὅτι ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος ἤθελε νὰ περάσῃ στὴν Βασσαραβία. Αὐτὸς γράφει πὼς, ὅσο καιρὸ ὁ Ὀλύμπιος ἦταν ἄρρωστος, ἔμεινε στὰ βουνὰ τῆς Βρεάτσας μέχρι τέλους Αὐγούστου. «Κατὰ τὰς ἀρχὰς δὲ τοῦ Σεπτεμβρίου, ἀναλαβὼν τὴν ὑγείαν του, ἐξεστράτευσεν μετὰ τοῦ Φαρμάκη ἐπὶ σκοπῷ νὰ πλησιάσῃ πρὸς τὴν Βασσαραβίαν, ὅθεν ἤλπισε νὰ προμηθεύεται εὐκολώτερον τὰ εἰς διατήρησιν τοῦ πολέμου»⁴. Ἐξ ἄλλου οἱ ἀπαιτήσεις τῆς Ρωσίας ἀπὸ τὴν Πύλη στὰ τέλη Ἰουλίου καὶ ὁ διωγμὸς τοῦ Στρογγανῶφ στὶς ἀρχὲς Αὐγούστου ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη, καθὼς καὶ ἡ συγκέντρωση γερῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τῆς Ρωσίας στὰ σύνορα τῆς Μολδαβίας, δυνάμωναν αὐτὴ τὴν πεποίθησιν.

Οἱ Τούρκοι, ὅταν κατέλαβαν τὴν Μολδαβία, τοποθέτησαν φρουροὺς σ' ὅλα τὰ μοναστήρια τῆς Βόρειας Μολδαβίας, γιὰ νὰ τὰ προφυλάξουν ἀπὸ

1. A. Scriban, ἔ.ἀ., σ. 425-426.

2. Badenschi, ἔ.ἀ., σ. 18.

3. Bl. Erbiceanu, Istoria Mitropoliei Moldovei, σ. 155.

4. Σπ. Τρικούπη, Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασεως, ἔκδοσις τρίτη, ἐν Ἀθῆναις 1888, τ. 1, σ. 109.

τυχόν λεηλασίες και καταστροφές εκ μέρους των γενιτσάρων¹ ή με σκοπό να τὰ ἔχουν ὑπὸ τὸν ἔλεγχό τους. Ὅταν οἱ «ἐθελοντὲς» πῆγαν στὸ Σέκου, αὐτοὶ οἱ φρουροὶ μὲ δυσκολία ξέφυγαν τὸ θάνατο—γράφει τὸ χειρόγραφο μας². Τὰ ντοκουμέντα ποὺ δημοσίευσε ἡ Ἀκαδημία τῆς Ρουμανίας δείχνουν ὅτι οἱ Φιλικοὶ κατέβαλαν σοβαρὲς προσπάθειες γιὰ νὰ καθαρίσουν αὐτὰ τὰ μοναστήρια ἀπὸ τοὺς Τούρκους φρουροὺς. Στὸ μοναστήρι Σλάτινα, σύμφωνα μ' ἓνα κείμενο, βρίσκονταν 300 Τούρκοι φρουροί³, τοὺς ὁποίους κινήγησαν οἱ Φιλικοὶ στὴν ἀρχή, ὅταν ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος εἶχε φθάσει στὰ μέρη τῆς Δόρνας. Ὁ Ἀνδρόνικος Βαδένσκη γράφει ὅτι μεσολάβησε ὁ ἡγούμενος τῆς μονῆς Σέκου, γιὰ νὰ σώσει τοὺς Τούρκους φρουροὺς. Ὅταν ἔμαθαν ὅτι ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος ἔφθασε στὸ βουνὸ Γκρεντσιέσουλ, ἐκεῖνος τοὺς ἔντυσε μὲ ἐνδύματα τῶν καλογήρων καὶ τοὺς ὠδήγησε ὡς κοντὰ στὸ Ἰάσι⁴, εικοσιτέσσερις ὥρες μακριὰ ἀπὸ τὸ Σέκου⁵. Μόλις ἔφυγαν οἱ Τούρκοι ἀπὸ τὸ Σέκου, ἀμέσως παρουσιάστηκαν στὸ μοναστήρι καμιά ἑβδομηταριά «ἐθελοντὲς» καὶ ρώτησαν νὰ μάθουν ἂν ὑπάρχουν στὸ μοναστήρι Τούρκοι φρουροί.

Η ΜΑΧΗ ΣΤΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ ΣΛΑΤΙΝΑ

Τὸ χειρόγραφο μας, καθὼς καὶ ἄλλα ντοκουμέντα, τοποθετοῦν τὴ μάχη τῆς Σλάτινας μετὰ τὰ γεγονότα τοῦ Νεάμτς. Οἱ Τούρκοι ποὺ γλύτωσαν ἀπὸ τὴν πόλη Νεάμτς—λέει τὸ χειρόγραφο μας—πῆγαν στὸ Ἰάσι καὶ εἰδοποίησαν τὸν πασᾶ γιὰ τὶς πράξεις τῶν «ἐθελοντῶν»⁶. Ὁ πασᾶς τῆς Βραϊλας ἔστειλε τότε τὸν Σιλιχτάρ-μπέη του νὰ καθάρισῃ τὰ βουνὰ ἀπὸ τοὺς Φιλικούς⁷. Στὴν πραγματικότητα ὁμοῦς ἀπὸ τότε ποὺ ἔβαλαν τὸ πόδι τους οἱ Τούρκοι στὴν Μολδαβία, δὲν βρῆκαν ἡσυχία ἀπὸ τοὺς Φιλικούς.

Οἱ Τούρκοι μπῆκαν στὴν Μολδαβία στὶς 1/13 Μαΐου 1821 καὶ ἔδωσαν τὴ γνωστὴ μάχη τοῦ Γαλατσίου. Ὁ ἀριθμὸς τῶν Τούρκων ἦταν 19 χιλιάδες (14 χιλιάδες ἵπτικὸ καὶ 5 χιλιάδες πεζικὸ μὲ δέκα πυροβόλα ἐκστρατείας)⁸.

1. Βλ. Documente...Râscoala din 1821, τ. III, σ. 175. Τὸ χειρόγραφο ἀπὸ τὸ μοναστήρι Νεάμτς, φύλλο 97.

2. Ἐ.ἄ., χφ 154, φ. 98v.

3. B a d e n s c h i, ἔ.ἄ., σ. 16.

4. Documente...Râscoala din 1821, τ. IV, σ. 272.

5. Βλέπε Ἀ θ α ν α σ ί ο υ Ξ ο δ ί λ ο υ, Ἡ Ἐταιρεία τῶν Φιλικῶν καὶ τὰ πρῶτα συμβάντα τοῦ 1821, ἔ.ἄ., σ. 77.

6. Βλ. χειρόγραφο τοῦ Νεάμτς, χφ 154, φ. 93.

7. A. O j e t e a, ἔ.ἄ., σ. 313.

8. Αὐτόθι, σ. 317. Ὁ Κωνσταντῖνος Τίνκοβιτς, ὑπάλληλος τοῦ Αὐστριακοῦ Προξενείου ποὺ βρισκόταν ὁμοῦς στὴν ὑπηρεσία τῆς Ρωσίας, πληροφορήθηκε τὸν πάρεδρο Στε-

Ἐπικεφαλῆς τῶν Τούρκων ἦταν ὁ πασῶς τῆς Βραβίας Ἰουσούφ Μπερκοφ-τσιαλῆς. Μετὰ τὴν συντριβὴ τῶν Φιλικῶν στὸ Γαλάτσι, οἱ Τούρκοι χωρίστηκαν σὲ δύο φάλαγγες καὶ ἡ μιὰ, ἡ πιὸ μεγάλη, μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Ἰουσούφ πασᾶ, πῆρε τὴν κατεῦθυνση Τεκουτς-Μπιρλάδ μὲ σκοπὸ νὰ φθάσῃ στὸ Ἰάσι. Ἡ ἄλλη μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Τσιομπάν Ὀγλοῦ ξεκίνησε πρὸς Φοκσάνι-Μπακάου-Πιάτρα, γιὰ νὰ πιάσῃ τὰ μοναστήρια καὶ νὰ καθαρίσῃ τὰ βουνὰ ἀπὸ τοὺς Φιλικούς¹. Τὴν πληροφοροῖα αὐτῆ, ὅτι μιὰ τουρκικὴ φάλαγγα, ὑπὸ τὴν καθοδήγηση τοῦ Τσιομπάν Ὀγλοῦ κεχαγιά-μπέη, ἀρχιστατήγου τῆς Σιλίστριας, ποῦ ξεκίνησε πρὸς τὸ Μπακάου, ὅταν αὐτοὶ μῆχαν στὴν Μολδαβία, μᾶς τὴν δίνει καὶ ὁ Μανωλάκης Ντραγκίτς². Ἐμπροσθοφυλακὴ Τούρκων ἀπ' αὐτὴ τὴν φάλαγγα συγκρούστηκε μὲ Φιλικούς στὸ Rîmnicul Sărat καὶ ἀφοῦ ταμπουρώθηκαν σ' ἕναν μύλο ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη, οἱ Φιλικοὶ τοὺς ὑποχρέωσαν νὰ ἐξέλθουν, ἀφοῦ πυρπόλησαν τὸν μύλο καὶ τοὺς κατέσφαξαν μέχρι ἐνός³. Οἱ Φιλικοὶ ἦταν περίπου 30 ἔφιπποι καὶ εἶχαν ἀρχηγούς τοὺς Ἀναστάσιο Καράκαλο, Χρήστο Βρανᾶ, Παναγιώτη Σούλια καὶ Νικόλαο Σκλαβούνα. Ὅλοι αὐτοὶ ἐνέδρευαν στὸ Φοκσάνι. Ὅταν ξαναγύρισαν

πάνωφ πὼς μέχρι τὶς 23 Ἰουνίου 1821 στὴ Μολδαβία δὲν ὑπῆρχαν περισσότεροι ἀπὸ 20.000 Τούρκοι, ἐνῶ μετὰ ἀπ' αὐτὴ τὴν ἡμερομηνία ἔφθασαν στὴν Βραβία ἄλλες 20.000 μὲ ἄλλον πασᾶ. Ἀπὸ αὐτοὺς 2.500 θά ἔμεναν στὸ Bârlad, 1.000 στὸ Falcui, 1.000 στὸ Huși, 1.000 στὸ Vaslui καὶ οἱ ὑπόλοιποι θά κατεῦθνονταν πρὸς τὸ Ἰάσι καὶ Μποτοσάνι (βλ. Documente... Răscoala din 1821, τ. II, σ. 256). Ἄλλες πληροφορίες ἀναφέρουν πὼς ἔφθασαν στὴ Βραβία ἀπὸ τὴν Ἀσία 70.000 Τούρκοι στρατιῶτες μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Τζεπάνογλου καὶ ἔστησαν τὸ στρατόπεδὸ τους μεταξὺ Βραβίας καὶ Γαλάτσι (αὐτόθι, σ. 252).

1. Ὁ Ion I. Nistor στὸ ἄρθρο του «Călugăria Elisabeta Sturdzaun episod din timpul zaverei», δημοσιευμένο στὰ «Analele Academiei Române, Memoriile secțiunii istorice, σειρά III, τ. XXIII (1940-41) σ. 84, νομίζει ὅτι αὐτὴ ἡ φάλαγγα κυνηγοῦσε τὸ τμήμα τοῦ Γεωργάκη Ὀλύμπιου. Γράφει: «ἄλλες τουρκικὲς μονάδες κινήθηκαν πρὸς τὴν κατεῦθυνση Μπακάου καὶ Πιάτρα κατὰ τὸ σῶματός τῶν Φιλικῶν, ποῦ καθοδηγοῦσαν οἱ καπεταναῖοι Γεωργάκης καὶ Φαρμάκης. Αὐτοὶ ἀποχωρίστηκαν στὸ Φοκσάνι ἀπὸ τὸ τμήμα τοῦ Καντακουζηνοῦ-Ντελεάνου, μὲ τὴ σκέψη νὰ διαπεράσουν τὶς ὑπώρειες πρὸς τὰ σύνορα τῆς Μπουκοβίνας». Ἡ θέση αὐτὴ εἶναι ὀλότελα λαθεμένη. Ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος δὲν ἦταν μὲ τὸ τμήμα τοῦ Καντακουζηνοῦ, ποῦ ἔφυγε γιὰ τὴν Μολδαβία ἀπὸ τὶς 9 Μαΐου, ἐνῶ ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος, ὅπως ξέρουμε, πῆρε μέρος καὶ στὴ μάχη τοῦ Δραγασανιού, στὶς ἀρχὲς τοῦ Ἰουνίου (βλ. Documente... Răscoala din 1821, τ. VI, σ. 203-204). Οἱ Τούρκοι ἔφθασαν στὸ Φοκσάνι, καθὼς ἔγραψε ὁ Ἀθανάσιος Ξόδιλος στὸν Ἐμμ. Ξάνθο, στὶς 6 Μαΐου, ὅπου καὶ εἶχαν μικρὴ σύγκρουση μὲ τοὺς Φιλικούς (βλ. Ἐ μ μ. Ξ ἄ ν θ ο υ, Ἀπομνημονεύματα, σ. 189-190 Documente... Răscoala din 1821, τ. IV, σ. 186). Ἄν πάλι δὲν ἔχουμε ἐμπιστοσύνη στὰ παραπάνω κείμενα, τότε προστρέχουμε σ' ἕνα γράμμα τοῦ Γεωργάκη Ὀλύμπιου πρὸς τὸν Χατζῆ Γιαννούση, γραμμένο ἀπὸ τὸ Κίμπουλουγκ στὶς 25 Μαΐου 1821 (βλ. Documente... Răscoala din 1821, τ. IV, σ. 192-193).

2. M. D r ἄ g h i c i, Istoria Moldovei pe timp de 500 ani, pină în zilele noastre, Iași 1857, τ. II, σ. 123.

3. Ἡ λ ί α Φ ω τ ε ι ν ο ῦ, ἔ.ἀ., σ. 116-117.

στο Φοκσάνι, «εϋρον και ἐκεῖ ἐτέρους 90 ὀθωμανοὺς»¹, μὲ τοὺς ὁποίους ἐδωσαν μάχη πού κράτησε 5 ὥρες. Ὅπως φαίνεται ἀπὸ ἓνα γράμμα τοῦ Ἄθ. Ξοδίου πρὸς τὸν Ἐμμ. Ξάνθο, μὲ ἡμερομηνία 6 Μαΐου 1821, αὐτὴ ἡ μάχη θὰ ἔγινε στὶς ἀρχὲς τοῦ Μάη². Ἐδῶ ἀνδραγάθησε ὁ Πάνος Ὀλτιάνος (Panul Arpăuțul), ὁ ὁποῖος καὶ ἐφονεύθη μαζί μὲ ἄλλους δέκα συνοπαδοῦς του³. Ἐπειδὴ ὁμοῦ ὁ ἀριθμὸς τῶν Τούρκων ἦταν μεγάλος, οἱ Φιλικοὶ τοὺς ἄφισαν καὶ ἔφυγαν πρὸς τὴν Τυργόβιστε, γιὰ νὰ ἀνταμώσουν μὲ τὰ ἄλλα στρατεύματα τοῦ Ὑψηλάντη.

Ἐν τῷ μεταξύ οἱ ἀναταραχὲς στὴν Μολδαβία καὶ ἡ εἰσβολὴ τῶν Τούρκων σ' αὐτὴν, ἀνάγκασαν τὸν Ἀλέξανδρο Ὑψηλάντη, πού στάθμευε στὴν Τυργόβιστε, νὰ συγκαλέσῃ στρατιωτικὸ συμβούλιο, πού ἀποφάσισε κοντὰ στ' ἄλλα καὶ τὴν ἀποστολὴ τοῦ πρίγκιπα Καντακουζηνοῦ στὴ Μολδαβία. Στὴν ἐκκλησίῃ του πρὸς τοὺς ὁμογενεῖς, ἡ ὁποία φέρει ἡμερομηνία 6 Μαΐου 1821, ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἔγραφε: *Ἐφθασαν εἰς τὰς ἀκοάς μου αἱ ἀνωμαλῖαι ὅπου ἔτρεξαν εἰς τὴν Μολδαβίαν, μετὰ τὴν ἀναχώρησίν μου ἀπὸ αὐτοῦ, καὶ ἰδοὺ στέλλω τὸν στρατηγὸν σωματάρχη Πρίγκιπα Γεώργιον Καντακουζηνόν, μὲ τελείαν πληρεξουσιότητα νὰ βάλῃ εἰς τάξιν τὰς αὐτοῦ ὑποθέσεις τῆς πατρίδος καὶ νὰ φέρῃ τὴν προτέραν εὐταξίαν.*⁴ Ὅμως, ἐνῶ οἱ Τούρκοι προχωροῦσαν στὰ βάθη τῆς Μολδαβίας, ἡ ἀποστολὴ τοῦ Καντακουζηνοῦ ἄργουσε. Στὶς 8 τοῦ Μάη ὁ Ἀλέξανδρος δίνει ἐντολὴ στὸν Δούκα, πού στάθμευε στὸ Πλοέστι, νὰ δώσῃ ἓνα μέρος ἀπὸ τὴν στρατιωτικὴ του δύναμη στὸν Καντακουζηνό, ὁ ὁποῖος θὰ ξεκινουσε γιὰ τὸ Πλοέστι στὶς 9 Μαΐου⁵. Στὶς 11 Μαΐου ὁ Καντακουζηνὸς φτάνει κοντὰ στὸ Πλοέστι καὶ ἀφοῦ παρέλαβε 400 ἄνδρες καὶ τὸν καπετάνιο Κοντό, ξεκινάει γιὰ τὸ Ἰάσι⁶. Στὶς 15 Μαΐου βρισκόταν στὸ Φοκσάνι, ὅπου, μετὰ ἀπὸ μιὰ μικρὴ σύγκρουση μὲ τοὺς Τούρκους, πυρπόλυσε τὴν πόλη καὶ ἔφυγε⁷. Δὲν ἔχουν βάση τὰ

1. Αὐτόθι, σ. 117.

2. Ξοδίου, Ἡ Ἐταιρεία τῶν Φιλικῶν, σ. 132.

3. Ἡ λῖα Φωτεινοῦ, ἑ.ἀ., σ. 117. Αὐτὸς ὁ Πάνος, θεριὸ στὸ ἀνάστημα, δὲν κουβαλοῦσε ἐπάνω του πιστόλια καὶ γιγατάνι, παρὰ ἓνα ραβδί ἀπὸ σίδηρο. Ὅταν ἄρχισε ἡ ἐπανάσταση πῆγε στὸ βογιάρο Ἰονίσα Γκέμπεα καὶ τοῦ πῆρε τὸ ἄλογο μὲ τὸ ὅποιον στὸ Φοκσάνι διέσχισε τρεῖς φορές τοὺς Τούρκους ἀπ' τὴ μίαν ἄκρην τῆς πόλης ὡς τὴν ἄλλη σφάζοντας δεξιὰ καὶ ἀριστερά. Τραβώντας μιὰ γουλιὰ ρακὶ ξαναπῆδᾶ στὸ ἄλογό του καὶ φτάνει μέχρι τὸ τσαρδί (σκηνή) τοῦ πασᾶ καὶ βγάζει τὴ σημαίᾳ πού βρισκόταν στὴν εἰσοδὸ του. Ὅμως τὸ ἄλογό του περδικλώθηκε καὶ ἔπεσε καὶ οἱ Τούρκοι ὤρμησαν ἐπάνω του καὶ τὸν κατόκωψαν σὲ πολλὰ κομμάτια. Βλ. Victor Păcoste, Amintirile unui contemporan despre personagiile din «Tragedia Moldovei» στὸ περ. «Balcania» τ. IV (1941), σ. 549.

4. Documente...Răscoala din 1821, τ. IV, σ. 186.

5. Αὐτόθι, σ. 187.

6. Αὐτόθι, σ. 253.

7. Αὐτόθι, τ. II, σ. 171, ἀρ. 120, καθὼς καὶ σημείωση 1.

γραφόμενα τοῦ Σπ. Τρικούπη ὅτι στὸ Φοκσάνι ὁ Καντακουζηνὸς εἶχε εὐκαιρία νὰ χτυπήσῃ μονάδα τοῦ ἐχθροῦ (200 Τούρκους) ἀπροετοίμαστη, ὅμως δὲν τὸ ἐπραξε καὶ ὅτι ἀργότερα οἱ Τούρκοι τὸν κυνήγησαν¹. Ὁ Liprandi γράφει ὅτι ὁ Καντακουζηνὸς συνάντησε 300 Τούρκους στὸ Φοκσάνι, ὅμως δὲν τοὺς ἐπιτέθηκε, ἀλλὰ ἄφησε 20 ἄτομα νὰ τοὺς κρατήσουν στὴ θέση καὶ αὐτὸς μὲ ἄλλους βιάστηκε πρὸς τὸ Ἰάσι². Ὅμως οὔτε καὶ στὸ Ἰάσι δὲν ἔμεινε πολὺν καιρὸ, διότι, μόλις ἄκουσε ὅτι πλησιάζουν οἱ Τούρκοι, ἔφυγε γιὰ τὸ Σκουλένι καὶ ἀπὸ ἐκεῖ πέρασε στὸ ρωσικὸ ἔδαφος.

Οἱ Τούρκοι ὑπὸ τὸν Ἰουσοῦφ πασᾶ μῆκαν στὸ Ἰάσι, στίς 14/26 Ἰουνίου 1821, ἐνῶ ἡ φάλαγγα ὑπὸ τὸν Τσιομπᾶν Ὀγλοῦ, ἀφοῦ ἐπίασε διάφορες πόλεις, ὅπως Φοκσάνι, Μπακάου, Ρόμαν, Πιάτρα κ.λ., ἄφησε σ' ὅλα τὰ μοναστήρια φρουροὺς, βάλθηκε νὰ λειηλατῆ τὰ περίχωρα καὶ τὸ ἐγκλημα κυριαρχοῦσε σ' ὅλην τὴν Μολδαβία.

Οἱ Τούρκοι ὅμως δὲν βρῆκαν ἡσυχία ἀπὸ τοὺς Φιλικούς. Μετὰ τίς μάχες στὸ Γαλάτσι, Φοκσάνι καὶ Σκουλένι, στίς 8-10 Ἰουλίου 1821 οἱ Φιλικοὶ χτυποῦν μιὰ μονάδα Τούρκων στὸ Μποτοσάνι καὶ τὴν ἐξοντώνουν. Τῆ νύχτα τῆς 10 Ἰουλίου ὁ πασᾶς τοῦ Ἰασιῦ πῆρε αὐτὴ τὴν ὄχι εὐχάριστη εἶδηση ἀπὸ τὸ Μποτοσάνι³.

Οἱ Τούρκοι ἀρχίζουν ἐκκαθαριστικὲς ἐπιχειρήσεις μὲ πάνω ἀπὸ 7 χιλιάδες ἄνδρες καὶ 28 πυροβόλα ὑπὸ τὴν ἀρχηγία τοῦ Μπαλαμπᾶν Ὀγλοῦ ποῦ μόλις εἶχε φθάσει μὲ νέες δυνάμεις στὸ Ἰάσι⁴. Στὸ Μποτοσάνι ὅμως δὲν βρῆκαν Φιλικούς καὶ ξεκίνησαν πρὸς τὸ Φαλιτισένι καὶ πρὸς τὰ μοναστήρια, τὰ ὁποῖα οἱ δυνάμεις τοῦ Γεωργάκη Ὀλύμπιου καὶ τοῦ Φαρμάκη τὰ εἶχαν καθαρῖσει ἀπὸ τοὺς Τούρκους φρουροὺς. Ὅταν ἔμαθαν πὼς στὸ μοναστήρι Σ λ ἄ τ ι ν α βρίσκονται Φιλικοί, πῆγαν καὶ τὸ πολιορκήσαν, καὶ ἀνοίγοντας τὸν τοῖχο σ' ἓνα ἀδύνατο σημεῖο, μῆκαν μέσα καὶ πολεμοῦσαν τοὺς «ἐθελοντές». Ὅσοι ἀπὸ τοὺς «ἐθελοντές» χώρουν—γράφει τὸ χειρόγραφό μας—μῆκαν καὶ κλείστηκαν στὴ μεγάλη ἐκκλησία, ἀπ' ὅπου πολεμοῦσαν μὲ πείσμα τοὺς Τούρκους. Αὐτοί, βλέποντας πὼς δὲν μποροῦν νὰ τοὺς βγάλουν ἀπὸ μέσα, ἔβαλαν φωτιά καὶ σὲ δύο ὥρες κάηκε ὅλο τὸ μοναστήρι. Μετὰ τὴν πυρκαϊά, ὅσοι Τούρκοι καὶ «ἐθελοντές» γλύτωσαν, ἔφυγαν καὶ ἔμεινε τὸ μοναστήρι ἔρημο⁵. Ὁ Ἀνδρόνικος Βαδένσκη, ποῦ γενικὰ εἶναι πιὸ ἀναλυτικὸς στίς περιγραφές του, μᾶς πληροφορεῖ ὅτι στὸ μοναστήρι Σλάτινα εἶχαν κλείσει 70 περίπου «ἐθελοντές». Στὴ μάχη αὐτὴ χάθηκαν ἄρκετοὶ Τούρκοι, ἐνῶ

1. Σπ. Τρικούπη, ἔ.ἀ., τ. 1, σ. 89.

2. Documente...Răscoala din 1821, τ. V, σ. 324.

3. Αὐτόθι, τ. II, σ. 276.

4. Αὐτόθι.

5. Χειρόγραφο τῆς μονῆς Νεάμιτς, χφ. 154, φ. 98r.

ἀπ' τοὺς ἐθελοντὲς σκοτώθηκαν μερικοὶ ποὺ υπεράσπιζαν τὴν πύλη. Ὁ «μεγάλος» τῶν Τούρκων—συνεχίζει ὁ Ἀνδρόνικος—ὅταν εἶδε πὼς οἱ δικοὶ του δὲν ἔχουν τὸ θάρρος νὰ ὀρμήσουν μέσα στὴν ἐκκλησία, τοὺς μάλωσε καὶ τοὺς ἐβρισε καὶ γιὰ νὰ τοὺς ἐνθαρρύνῃ ὤρμησε μόνος του μέσα. Ὅμως ἕνας ἐθελοντὴς γέμισε ἀμέσως τὸ ὄπλο του καὶ τοῦ κάρφωσε δυὸ σφαίρες στὸ στῆθος. Οἱ ἄλλοι Τούρκοι βλέποντας «τὸν πιὸ μεγάλο τους» νὰ πέφτῃ νεκρὸς ἀποτραβήχτηκαν. Τὴ νύχτα ἔφυγαν καὶ οἱ «ἐθελοντὲς» ἀπὸ τὸ μοναστήρι καὶ πῆγαν στοὺς δικούς τους¹. Ὁ καλόγηρος Ζωσιμᾶς ἀποδίδει τὴν πυρπόληση τῆς Σλάτινας στοὺς Τούρκους, οἱ ὁποῖοι ἔβαλαν φωτιά ὅταν δὲν ὑπῆρχε πλέον Φιλικὸς ἐκεῖ. Περνώντας οἱ «ἐθελοντὲς» ἀπὸ τὸ μοναστήρι Σλάτινα, γιὰ νὰ φτάσουν στὴν παραμεθόριο αὐστριακὴ γραμμὴ, συναντήθηκαν, γράφει, μὲ τοὺς Τούρκους καὶ ἄρχισαν τὸν πόλεμο. Μὴ μπορώντας οἱ «ἐθελοντὲς» νὰ ἀντέξουν, διότι ἦσαν λίγοι, μπῆκαν στὸ μοναστήρι καὶ ἐκλείσαν τὴν πόρτα. Οἱ Τούρκοι, ἀφοῦ περικύκλωσαν τὸ μοναστήρι, βρῆκαν ἕνα ἀδύνατο μέρος καὶ μπῆκαν μέσα. Οἱ ἐθελοντὲς γώθησαν ἀμέσως στὴν ἐκκλησία καὶ συνέχισαν πεισματώδικα τὸν πόλεμο. Τόσο ἥρωικὰ πολεμοῦσαν οἱ Φιλικοὶ, «ὥστε ἔπαιρναν φωτιά καὶ τὰ ρούχα τους πάνω στὰ κορμιά τους». Σκοτώθηκαν πάρα πολλοὶ Τούρκοι καὶ περίπου 20 ἐθελοντὲς². Κατὰ τὸ βράδυ οἱ Τούρκοι ἀποτραβήχτηκαν καὶ οἱ «ἐθελοντὲς» βῆκαν καὶ πέρασαν τὴν παραμεθόριο αὐστριακὴ γραμμὴ. Τὴν ἄλλη μέρα, ὅταν ξανάρθαν οἱ Τούρκοι, δὲν τοὺς βρῆκαν καὶ ἔβαλαν φωτιά στὸ μοναστήρι³. Φαίνεται πὼς ἡ λεηλασία τῆς περιουσίας τοῦ μοναστηριοῦ καὶ τῆς περιουσίας τῶν βογιάρων, ποὺ βρισκόταν κρυμμένη ἐδῶ τὸ 1821, λεηλασία ἐκ μέρους τῶν «τσιγγάνων» τοῦ μοναστηριοῦ, τοὺς ὁποῖους τὸ 1826 καταδίωξαν οἱ ἀρχεῖς⁴, συνέβηκε ἀκριβῶς τώρα, ὅταν τὸ μοναστήρι ἔμεινε ἄδειο. Στὸ ἀνόνομο ὑπόμνημα ποὺ δημοσίευσε ὁ F. H. Marshall ἀπὸ χειρόγραφο τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου, κείμενο γραμμμένο στὶς 22 Νοεμβρίου 1821, γίνεται λόγος γι' αὐτὴ τὴ μάχη, χωρὶς ὅμως νὰ κατονομάζεται τὸ μοναστήρι: *... Τῆ ἐπαύριον ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος πληροφορεῖται ἀπὸ Βλάχους ὅτι ὁ καπετὰν Λουῆσος καὶ ὁ καπετὰν Ἀναστάσιος Ἰωαννίτης μὲ 90 στρατιώτας τοῦ Δούκα ἀντιπαρετάχθησαν εἰς δύο χιλιάδες ἐχθρούς· οἱ ὁποῖοι, μὲ ἄκρον εὐταξίαν οπισθοδρομοῦντες, κτυποῦντες καὶ κτυπούμενοι, ἔφθασαν εἰς ἕνα μοναστήριον πλη-*

1. Badenschi, ἔ.ἀ., σ. 17.

2. Ὁ A I e c u B e l d i m a n γράφει στὸ ἔργο τοῦ «Eterea sau jalnicele scene prilejite in Moldavia din rezorătirile grecilor...», Iași, 1861, σ. 79, ὅτι ρώτησε τὸν Ἰσπράβνικο τοῦ Φαλιτισένι ποῦ ἔθαψε τὰ πτώματα μετὰ τὴν μάχη, ἂν τὰ μέτρησε, καὶ αὐτὸς τοῦ ἀπάντησε «ναί, οἱ σκοτωμένοι Τούρκοι ἦταν περισσότεροι ἀπὸ 400, ἐνῶ οἱ ἐθελοντὲς μόνο 16».

3. Ζ ω σ ι μ ᾶ ς, ἔ.ἀ., σ. 165-166.

4. Βλ. ἔγγραφα Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας, Doc. LXXI/91, 92, 93 (στὴ συλλογὴ Documente...Râscoala din 1821, τ. III, σ. 176, σμμ. 1).

σίον τῶν συνόρων τῆς Μπουκοβίνας, ὅπου καὶ ἐσφαλίσθησαν. Ἐφοῦ ὁμως οἱ Τοῦρκοι ἔβαλον φωτιάν εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ μοναστηρίου, οἱ ἐβδομήντα μόνις μείναντες Γραικοὶ ἐσφαλίσθησαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ πυρπολούμενοι ἀπὸ τὰς φλόγας ἐπολεμοῦσαν μὲ ἄκραν μανίαν περίπου τῶν ἑξή ὥρων. Ἐφοῦ ὁμως, κατὰ καλὴν τῶν τύχην, ὁ ἀρχηγὸς Τοῦρκος τοῦ σώματος τούτου ἐσκοτώθη καὶ περίπου τῶν ὀκτακοσίων Τοῦρκων, τότε οἱ ἄνθρωποι Τοῦρκοι ἄρχισαν νὰ ὀπισθοδρομήσωσιν φοβούμενοι καμμίαν ἐνδεχομένην βοήθειαν ἐκ μέρους τοῦ Ὀλυμπίου, ὅστις τῶ ὄντι διευνθύνετο μὲ ὄλον τὸ στρατιωτικόν του σῶμα διὰ τὰ ἐκεῖ. Οἱ δὲ ἐν τῷ μοναστηρίῳ ἐδρεθέντες Γραικοὶ μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι ἔφθασαν εἰς τὰ ἀουστριακὰ χῶματα τοὺς ὁποίους καὶ ὑποδέχθησαν μὲ ἄκραν προσποιημένην φιλανθρωπίαν, χαριζόμενοι εἰς τὴν πληθὴν τῶν θεατῶν κατοίκων καὶ παροίκων τῆς Σουτσάβας, οἱ ὅποιοι μὲ δάκρυα χαρᾶς ὑπεδέχοντο τοὺς ἀτρομήτους καὶ ἀφόβους τούτους ἥρωας...¹

Ἐὸ Λιπρανδὶ γράφει πῶς ἓνα μῆνα μετὰ ἀπὸ τότε ποῦ ἐφθασε ὁ Ὀλύμπιος στὴν περιοχὴ Δόρνας, συναντήθηκε μὲ τὸν Μλάδεν στὸ χωριὸ Κρούτσεα, οἱ ὅποιοι μετὰ δύο μέρες πῆραν τὴν εἶδηση ὅτι μερικὰ τμήματα ἀπὸ τὸ σῶμα τοῦ Γεωργάκη ἀντάμωσαν τοὺς Τοῦρκους κοντὰ στὸ μοναστήρι Σλάτινα καὶ πολέμησαν μαζί τους². Ἡ μάχη τῆς Σλάτινας ἐγένετο στίς 13 Ἰουλίου 1821³, ἐπομένως ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος δὲν σταμάτησε ἓνα μῆνα στὴν περιοχὴ τῆς Δόρνας. Οὔτε καὶ ὁ Ἀντρέι Ὀτσέτεα ἔχει δίκαιον, ποῦ γράφει ὅτι ὁ Ὀλυμπιώτης ἐφθασε στὰ μέσα Ἰουλίου στὴν περιοχὴ Δόρνας⁴. Νομίζουμε ὅτι ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος ἐφθασε στὴν περιοχὴ τῆς Δόρνας στίς ἀρχὰς Ἰουλίου καὶ ἔμεινε ἄρρωστος ἐκεῖ περισσότερο ἀπὸ ἓνα μῆνα, ὅπως μᾶς πληροφοροῦν τὰ ἔγγραφα.

Ὅταν στίς ἀρχὰς Αὐγούστου ἀνέρρωσε ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος, ἡ δραστηριότης τῶν Φιλικῶν ἐντάθηκε. Δὲν ἀποκλείεται, τώρα, τὸ σῶμα τῶν Φιλικῶν νὰ ἄφησε τὴν περιοχὴ Δόρνας καὶ νὰ ἦρθε στὸ Κόρνουλ Λούντσει, ποῦ βρίσκεται στὴν κοιλάδα τῆς Μολδαβίας, μεταξὺ τῶν μοναστηριῶν Σλάτινα καὶ Ρίσκα, καὶ ἀπ' ἐδῶ νὰ ἔλεγχαν ὅλην τὴν περιοχὴ τῆς Μολδαβίας μέχρι τὸ Πασκάνι. Τὸ γράμμα τοῦ Βασίλε Κάπς (Vasile Carpi), μὲ ἡμερομηνία 29 Αὐγούστου 1821, ποῦ λέει ὅτι, μετὰ τὴν μάχην ποῦ δίνανε «οἱ ἐξεγερ-

1. Βλ. F. H. Marshall, Ἡ ἐν ἔτει 1821 στρατεία τοῦ Ὑψηλάντου εἰς τὰς Παραδουναβίους Ἡγεμονίας. Χειρόγραφον τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου, στὸ «Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογ. Ἐταιρείας», τ. 9 (1926), σ. 363-510 (ἡ περικοπὴ μας ἀπὸ τὴ σελ. 508). Ρουμανικὴ μετάφρασις τοῦ κειμένου στὰ Documente...Răscala din 1821, τ. IV, σ. 272.

2. Documente...1821, τ. V, σ. 329 καὶ 441.

3. Βλ. Hurmuzaki, Documente, τ. XX, σ. 667 (πρβλ. Documente 1821, τ. III, σ. 176, σημ. 1). Μία γερμανικὴ γκραβούρα τῆς ἐποχῆς προσδιορίζει αὐτὴ τὴ μάχην στίς 25-26 Ἰουλίου.

4. A. Oțetea, ἔ.ἀ., σ. 313.

μένον», ἀποτραβιόνταν ἐκ νέου στοὺς Κόρνουλ Λούντσεϊ¹, μᾶς κάνει νὰ πιστέψουμε πὼς ἐγινε αὐτὴ ἡ μετακίνηση. Ὁ Φιλικὸς Χρῆστος Ἀναστάσιος λέει ἐπίσης στὴν ἐκθεσὴ του ὅτι ἓνα τμήμα τῶν Φιλικῶν πῆγε στοὺς Φαλιτισένοι καὶ συγκρούστηκε μὲ τοὺς Τούρκους. Μετὰ ἀποτραβήχτηκε στὴν μονὴ Σλάτινα καὶ ἔμεινε ἐκεῖ δυὸ μέρες, ὅπου ἦρθε ἀργότερα καὶ τὸ κύριο σῶμα ἀπὸ τὴν Δόρνα καὶ ἐνώθηκε μ' αὐτό.

Γιὰ τὴ μάχη τοῦ Φαλιτισένοι μᾶς μιλοῦν ὅλα τὰ γνωστὰ ἐγγραφα ποὺ ἀναφέραμε στὴν ἀρχή, ὅμως πιὸ ἀναλυτικὸ ἀπ' ὅλα εἶναι τὸ ἔργο τοῦ I. P. Liprandi. Ὁ Liprandi μᾶς πληροφορεῖ ὅτι τὴν σύγκρουση στοὺς Φαλιτισένοι τὴν πραγματοποίησε ὁ Σέρβος Μλάδεν Μιλοβάνοβιτς μὲ στρατιῶτες ποὺ τοῦ ἔδωσε ὁ Γεωργάκης Ὁλύμπιος. Στὸ Φαλιτισένοι βρισκόνταν περίπου 200 Τούρκοι, τοὺς ὁποίους κινήγησαν οἱ Φιλικοὶ σκοτώνοντας τρεῖς². Μετὰ τὴν μάχη τοῦ Φαλιτισένοι γύρισαν στοὺς μοναστήρι Σλάτινα καὶ ἀνταμώθηκαν μὲ τὸ σῶμα τοῦ Γεωργάκη Ὁλύμπιου³. Μετὰ λίγες μέρες οἱ Φιλικοὶ εἰδοποιημένοι ἀπὸ τοὺς χωρικοὺς πὼς στὴν πόλη Tîrgu Neamţ βρισκόνται Τούρκοι, πηγαίνουν μιὰ βραδιά, χτυποῦν τοὺς Τούρκους καὶ δίνουν φωτιὰ στὴν πόλη. Ὁ Λιπράνδη γράφει ὅτι ἀπὸ τὴν Σλάτινα ὁ Γεωργάκης ἔστειλε τὸν καπετάνιο Γκεόργκε Καλαοῦζ στὴν πόλη Νεάμτζ, ὅπου ἀνταμώνοντας τοὺς Τούρκους «εἶχε μιὰ ἐπιτυχημένη σύγκρουση μαζί τους»⁴, ἐνῶ ὁ καλόγηρος Ζωσιμᾶς γράφει πὼς, ὅταν ὁ Γεωργάκης Ὁλύμπιος βρισκόταν στὴν Δόρνα, ἔστειλε ἀπὸ ἐκεῖ μονάδες στὶς ὑπάρειες, γιὰ νὰ συγκεντρώσουν τροφές καὶ νὰ χτυπήσουν τοὺς Τούρκους ὅπου τοὺς ἀνταμώσουν⁵. Ἀσάφεις γύρω στὴ μάχη τοῦ Νεάμτζ ὑπάρχουν καὶ στοὺς ἔργα τοῦ Ἀνδρόνικου Βαδένσκη. Ὅπως καὶ νὰ ἔχουν τὰ πράγματα, ἡ πραγματικότητα εἶναι ὅτι τὸν Αὐγουστο ἡ δραστηριότητα τῶν Φιλικῶν στὴν Μολδαβία εἶχε ἐνταθῆ καὶ αὐτὸ ὑποχρέωσε τοὺς Τούρκους νὰ πάρουν σοβαρὰ μέτρα ἐναντίον τους. Τὸ γράμμα ἐνὸς πρωτοπαπᾶ πρὸς τὸν Χατζῆ Γιαννούση, σταλμένο ἀπὸ τὸ Βασκαούτζη στὶς 14 Αὐγούστου 1821, γράφει: *Οἱ ἐταιρῖσται ἐβγήκαν ἔξω εἰς Μολδόβα καὶ ἀφανίζον τοὺς Τούρκους, μάλιστα ἐπῆγαν εἰς μίαν μικρὴν πολιτείαν ὀνομαζομένη Τίγο Νιάμτζουλοῖ καὶ τὴν ἔκανσαν τὴν νύχτα, καὶ ὅσοι Τούρκοι ἦταν μέσα, κανέναν δὲν ἄφησαν ... καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἀνεχώρησαν διὰ τὰ βουνά*⁶. Μιὰ ἄλλη βραδιά, σύμφωνα μὲ τὰ στοιχεῖα ποὺ μᾶς δίνει ὁ πράκτορας τῆς Αὐστρίας στοὺς Μπακούου Wolf, οἱ Φιλικοὶ κινήγησαν τὶς τουρκικὲς φρουρὲς ποὺ βρισκόνταν στὰ περίχωρα τῶν βουνῶν, μέχρι τὸ Πασκάνι «καὶ

1. Documente...Râscoala din 1821, τ. V, σ. 329-330.

2. T. Bălan, ἔ.ἀ., σ. 71-73.

3. Documente...Râscoala din 1821, τ. V, σ. 329-330.

4. Αὐτόθι, σ. 330.

5. Ζωσιμᾶς, ἔ.ἀ., σ. 505, Α. Οἰετα, ἔ.ἀ., σ. 313.

6. Documente...Râscoala din 1821, τ. IV, σ. 213.

ἐκεῖ ἔβγαλαν καὶ γραπτὴ ἀνακοίνωση, ὅτι ἤθελαν νὰ χτυπηθοῦν πραγματικά με τοὺς Τούρκους καὶ ἀπειλοῦσαν ἀκόμα νὰ ἐπιπέσουν κατὰ τῆς πόλεως Ρόμαν»¹. Ἐπίσης γι' αὐτὴν τὴν πλούσια δράση τῶν Φιλικῶν μιλάει καὶ ὁ Βασίλει Κάπς, ποὺ ἀναφέραμε παραπάνω: «Καὶ ἡ ληστεία τῶν ἐξεγερμένων ἀνθρώπων προχώρησε ὡς τὸ Conῆστι, κοντὰ στὸ Πασκάνι, Νεάμτσουλ καὶ ὡς τὴν Πιάτρα (Piatra Neamț). Τώρα ἀποτραβήχτηκαν πάλι στὸ Κόρνουλ Λούντσεϊ»².

Φαίνεται πὼς αὐτὴ ἡ δράση τῶν Φιλικῶν ἀνάγκασε τὸν Σουλτάνο νὰ ἀλλάξῃ τὸν Ἰουσοῦφ πασᾶ με τὸν Σαλιχ πασᾶ καὶ ὄχι γιὰ τὰ ἐγκλήματα ποὺ διέπραξαν στὴν Μολδαβία. Ὁ Σαλιχ πασᾶς ἦταν ἐκεῖνος ποὺ μῆκε πρῶτος στὸ Ἰάσι καὶ χαρακτηριζόταν «ἄνθρωπος καθὼς πρέπει, λιτός, φιλόφρων καὶ ἀπ' ὄλες τὶς ἀπόψεις ἄξιος γιὰ σεβασμό»³. Ὅμως οἱ γενίτσαροι ἄρχισαν νὰ μὴν ὑπακούουν στὶς ἐντολές τοῦ νέου διοικητῆ καὶ νὰ φεύγουν ἀπὸ τὸ στρατὸ ποὺ στελνόταν κατὰ τῶν Φιλικῶν στὰ βουνά. Τότε ὁ συνεργάτης τῶν Τούρκων καισαροβασιλικὸς πράκτορας Wolf⁴, ποὺ ἔβλεπε σ' αὐτὴ τὴ φυγὴ τῶν γενιτσάρων τὴν ἀποτυχία τῆς ἐπιχείρησης κατὰ τῶν Φιλικῶν, ἔβαλε ὄλες τὶς δυνάμεις του νὰ συγκρατήσῃ αὐτοὺς ποὺ ἔμειναν καὶ ἔτρεξε ὡς τὸ Ρόμαν νὰ ἐπαναφέρῃ τοὺς λιποτάχτες, ὅπως καὶ τὸ πέτυχε⁵. Αὐτὸς ὁ Wolf λοιπόν, με τὰ στρατεύματα ποὺ συγκράτησε καὶ με τὶς ἄλλες δυνάμεις ποὺ κουβάλησε ὁ πασᾶς ἀπὸ τὸ Ἰάσι στὸ Νεάμτς, χτύπησε τοὺς Φιλικούς στὸ Σέκου καὶ τοὺς ξεγέλασε νὰ παραδοθοῦν.

ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΣΕΚΟΥ

Στὸ μοναστήρι Σέκου, σύμφωνα με τὸ χειρόγραφο μας, οἱ Φιλικοὶ ἔφτασαν στὶς τρεῖς τῆ νύχτα καὶ με δυσκολία μῆκαν μέσα, διότι ὁ ἡγούμενος δὲν τοὺς ἄνοιγε τὴν πύλη. Ὁ ἀριθμὸς τῶν Φιλικῶν ἦταν περίπου 500 παλληκάρια. Τὸν ἴδιο ἀριθμὸ μᾶς δίνει καὶ ὁ Βαδένσκη. Σύμφωνα μ' αὐτόν, οἱ Φιλικοὶ παρουσίασαν τὰ ἔγγραφα, ποὺ τοὺς εἶχε δώσει ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Ρόμαν γιὰ νὰ τοὺς ἐπιτραπῇ νὰ μπουν μέσα. Ἀλλὰ ὁ ἡγούμενος ἀπευθυνό-

1. Γ. Α λ α ῖ ο υ, Πὼς παρεδόθη ὁ ὄπλαρχηγὸς Φαρμάκης καὶ τὸ μοναστήρι τοῦ Σέκου (Σεπτέμβρης 1821), στὴν «Ἐπιθεώρηση Τέχνης», τ. Ε', τεῦχος 27 (1957), σ. 218.

2. Documente...Răscōala din 1821, τ. II, σ. 312.

3. Α. Ο ῤ ε τ ε α, ἔ.ἀ., σ. 326.

4. Ἐχῶ τὴ γνώμη ὅτι ὁ Wolf συνεργάζοταν με τοὺς Τούρκους ὕστερα ἀπὸ ἐντολὴ τῶν Αὐστριακῶν ἀρχῶν καὶ ἴσως νὰ ὑπῆρχε συνεννόηση μεταξὺ Τουρκίας καὶ Αὐστρίας, ποὺ προέβλεπε τὴ συνεργασία αὐτῶν τῶν δυνάμεων, γιὰ τὴ συντριβὴ τῶν Φιλικῶν στὰ Παραδουνάβια Πριγκηπάτα. Ἡ ἴδια ἡ ἔκθεσις τοῦ Wolf πρὸς τὶς Αὐστριακὰς ἀρχές καὶ μερικὰ σημεῖα τῆς με κάνοον νὰ φθᾶσω σ' αὐτὸ τὸ συμπέρασμα.

5. Βλ. Γ. Α λ α ῖ ο υ, Πὼς παρεδόθη ὁ ὄπλαρχηγὸς Φαρμάκης καὶ τὸ μοναστήρι τοῦ Σέκου, ἔ.ἀ.

μενος πρὸς αὐτούς, τοὺς εἶπε: «Μὲ τὸν ἐρχομὸ σας ἐδῶ βάζετε τὸ μοναστήρι σὲ μελάδες». Ἡ ἀπάντηση τοῦ «μεγαλύτερου τῶν ἐθελοντῶν» ἦταν: «Καθόλου μὴ φοβάσαι· διότι τὸ μέρος ποὺ βλέπω ἐγώ, οὔτε ἓνα τουρκικὸ πόδι δὲν θὰ τὸ πατήση, ἐπειδὴ ἔχω παλληκάρια· καὶ ἀκόμα, θὰ ἐρθῆ σὲ λίγο ὁ Μόσκοβος στὴ χώρα καὶ—νά φυλάξῃ ὁ Θεὸς—ἀν πάθῃ κάτι τὸ μοναστήρι, ἐκεῖνος διπλά πιὸ καλὸ θὰ τὸ χτίσῃ, διότι ἔχει μὲ τί». Τότε ὁ ἡγούμενος ἀνοίξε τὴν πόρτα καὶ οἱ «ἐθελοντὲς» μπῆκαν μέσα¹. Ὁ Χρῆστος Ἀναστάσιος γράφει ὅτι στὸ μοναστήρι κλείστηκαν 200 Φιλικοί, ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι 180 παρατάχτηκαν σὲ γραμμὴ μάχης ἔξω ἀπὸ τὸ μοναστήρι, στὴν κοιλάδα. Σύμφωνα μὲ τὸν Liprandi, στὸ μοναστήρι κλείστηκαν γύρω στοὺς 350, ἐνῶ οἱ ἄλλοι καὶ ὁ Μλάδεν, μετὰ τὶς συγκρούσεις ποὺ εἶχαν ἔξω ἀπὸ τὸ μοναστήρι, σκόρπισαν στὰ δάση καὶ δὲν πέτυχαν νὰ μπουῖν στὸ μοναστήρι². Ὅλα αὐτὰ τὰ στοιχεῖα, νομίζω, δὲν διαφέρουν πολὺ μεταξὺ τους καὶ ἐπομένως ἀνταποκρίνονται στὴν πραγματικότητα. Αὐτοὶ λοιπὸν οἱ μετρημένοι Φιλικοὶ ἔμελλε νὰ ξαναζωτανέψουν τὰ κατορθώματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ νὰ στείλουν μήνυμα σ' ὅλον τὸν κόσμον ὅτι ὁ Λεωνίδας τῶν Θερμοπυλῶν ξαναζή.

Οἱ διάφορες ἀφηγήσεις γιὰ τὰ γεγονότα τοῦ Σέκου μιλοῦν γιὰ προδοσία τοῦ ἡγουμένου τῆς μονῆς τοῦ Νεάμτς Ἰλαρίωνος. Αὐτὸς θύμωσε, ἐπειδὴ ὁ Γεωργάκης ἔστειλε Φιλικούς στὰ περίχωρα νὰ συγκεντρώσουν τροφές. Ἔστειλε λοιπὸν μερικοὺς καλογήρους στὸ Σέκου νὰ ποῦν στοὺς «ἐθελοντὲς» νὰ φύγουν ἀπ' τὸ μοναστήρι. Ὅμως οἱ Φιλικοὶ δὲν ὑπάκουσαν καὶ τότε ὁ Ἰλάριος ἢ Ἰλαρίων εἰδοποίησε τὸν πασᾶ τοῦ Ἰαίου ὅτι οἱ ἐθελοντὲς βρίσκονται στὸ Σέκου καὶ τοῦ ζήτησε νὰ τοῦ στείλῃ ἓνα τμήμα Τούρκων γιὰ νὰ ὑπερασπίσουν τὸ μοναστήρι Νεάμτς³. Ὁ πασᾶς, ποὺ βρισκόταν ἤδη στὴν πόλῃ Νεάμτς, συγκέντρωσε ἀμέσως ὅλο τὸ στράτευμά του καὶ ξεκίνησε κατὰ τοῦ Σέκου⁴. Ἡ πραγματικότητα ὁμως, κατὰ τὴ γνώμη μου, εἶναι ἢ παρακάτω.

Ἡ μάχη τοῦ Σέκου ἄρχισε γύρω στὶς 29 Αὐγούστου 1821⁵. Ὅσο νὰ φτάσουν οἱ Τούρκοι στὸ μοναστήρι—γράφει τὸ χειρόγραφο μᾶς—συγκρούστη-

1. Badenschi, ἔ.ἀ., σ. 18.

2. Documente...Răscoală din 1821, τ. V, σ. 331.

3. Χειρόγραφο Νεάμτς, χφ. 154, φ. 98v.

4. Ὅταν ἐπισκέφθηκα τὰ μοναστήρια, ἀνακάλυψα ὅτι ἡ παράδοση διατήρησε αὐτὴ τὴν προδοσία. Ἡ μοναχὴ Ἐδστοκία Τσιουκάνου ἀπὸ τὸ μοναστήρι Ἀγάπια, μοῦ εἶπε ὅτι ὁ ἡγούμενος Ἰλάριος βγήκε μπροστὰ στοὺς Τούρκους μὲ δύο πουγγιὰ χρυσὰ καὶ τοὺς εἶπε ὅτι οἱ Φιλικοὶ εἶναι στὸ Σέκου καὶ στὸ μοναστήρι Ἀγάπια.

5. Στὰ ντοκουμέντα τῆς συλλογῆς Hurmuzaki-Nistor, τ. XX, σ. 181, λέγεται ὅτι ἡ μάχη ἄρχισε στὶς 19 Αὐγούστου 1821 (βλ. Documente... Răscoală din 1821, τ. III, σ. 176, σημ. 2). Ὅμως νομίζω ὅτι πρόκειται γιὰ ἡμερομηνία ποὺ ἐγκαταστάθηκαν οἱ Φιλικοὶ στὸ Σέκου. Ὅλες οἱ ἀφηγήσεις μᾶς κάνουν νὰ φτάσουμε στὸ συμπέρασμα ὅτι γύρω στὶς 28-29 Αὐγούστου ἄρχισαν τὰ γεγονότα τοῦ Σέκου.

καν μὲ τοὺς «ἐθελοντές» σὲ κάμποσα μέρη καὶ χάθηκαν ἄρκετοὶ Τοῦρκοι καὶ ἐθελοντές. Μὴν μπορώντας ὁμοῦς νὰ ἀντέξουν στὴν ἀριθμητικὴ ὑπεροχὴ τῶν Τούρκων, κλείστηκαν στὸ μοναστήρι, ὅπου ἐβαλαν καὶ 300 ἄλογα, χορτάρι καὶ ἄλλα ἀναγκαῖα πράγματα¹. Πράγματι, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Λιπράνδη καὶ τὰ ἄλλα ἐγγραφα, οἱ Τοῦρκοι δὲν περικύκλωσαν ἀμέσως τὸ μοναστήρι Σέκου, ἀλλὰ παίρνοντας τὴν εἶδηση ὅτι οἱ Φιλικοὶ βρισκονται στὸ Σέκου, ὁ πασᾶς ἔστειλε ἓνα τμήμα ἄρκετὰ μεγάλο (κατὰ τὸν Βαδένσκη 70 ἄνδρες, κατὰ τὸν Λιπράνδη 300), γιὰ νὰ ἀνιχνεύσῃ τὸ δρόμο καὶ νὰ δῆ ἂν ἀνταποκρίνονται οἱ πληροφορίες του μὲ τὴν πραγματικότητα. Ἐπικεφαλῆς αὐτοῦ τοῦ τμήματος βρισκόταν ὁ Τοῦρκος Ἑμὶν Ἐγᾶς². Τοὺς Τούρκους ὠδηγοῦσε πρὸς τὸ Σέκου ἕνας πρῶην φρουρὸς σ' αὐτὸ τὸ μοναστήρι, ὁ ὁποῖος γνῶριζε καλὰ τὸ δρομολόγιο. Ὁ Γεωργάκης, ποὺ εἶχε εἰδοποιηθῆ ἔγκαιρα γι' αὐτό³, ἔστειλε 150 ἄνδρες ὑπὸ τὴν ἀρχηγία τοῦ καπετᾶν Γκεόργκε Καλαοῦς⁴, νὰ τοὺς προῦπαντήσῃ, νὰ τοὺς χτυπήσῃ κι ἂν μπορῆ νὰ πιάσῃ πληροφοριοδότες. Οἱ Φιλικοὶ ἔπιασαν τὸ στενὸ τῆς κοιλάδας ποὺ κατευθύνεται πρὸς Σέκου καὶ ἀφοῦ ἄφησαν τοὺς Τούρκους νὰ χωθοῦν μέσα, ἄνοιξαν θανατηφόρο πῦρ καὶ τοὺς ἀνάγκασαν νὰ διαλέξουν τὴ φυγὴ, ἀφοῦ πρῶτα ἄφησαν στὸ πεδίο τῆς μάχης πάνω ἀπὸ 100 νεκροὺς καὶ τρεῖς αἰχμαλώτους, οἱ ὁποῖοι χρησίμευσαν στὸ Γεωργάκη Ὀλύμπιο νὰ συμπληρώσῃ τις πληροφορίες του γιὰ τὴ δύναμη τῶν Τούρκων ποὺ ἔρχονταν νὰ τὸν χτυπήσουν⁵. Ὁ Wolf, ποὺ ἀναφέρει ἐπίσης αὐτὸ τὸ συμβάν, γράφει πὼς οἱ Τοῦρκοι «ἐπέστρεψαν στὸ στρατόπεδο μὲ μεγάλες ἀπώλειες»⁶.

Τὴν ἄλλη μέρα, Πέμπτη, στὴ μία ἢ ὡρα τὸ μεσημέρι, ἀκούστηκαν δύο πυροβολισμοὶ κι ἀμέσως παρουσιάστηκε καβάλα στ' ἄλογο ὁ καπετάνιος Γκεόργκε Χότσουλ⁷ (ὄνομαζόταν ἔτσι, διότι ἦταν χαϊδοῦκος στὰ βουνὰ τῆς Μουντένιας καὶ συμφιλιώθηκε μὲ τοὺς Φιλικοὺς ποὺ τὸν χρησιμοποιοῦσαν σὰν ὁδηγὸ στὰ στενὰ τῶν βουνῶν, ὁ ὁποῖος εἰδοποίησε τὸν Ὀλυμπιώτη ὅτι ἐκεῖ ποὺ φύλαγε ἡ ἐνέδρα εἰσώρμησαν οἱ Τοῦρκοι μὲ μεγάλη δύναμη. Οἱ Φιλικοὶ τοὺς καθήλωσαν στὴ θέση δύο ὥρες, ὁμοῦς νικῆθηκαν, διότι

1. Χειρόγραφο Νεάμιτς, χφ. 154, φ. 99r.

2. L i p r a n d i, ἔ.ἀ., σ. 330 σημ.

3. B a d e n s c h i, ἔ.ἀ., σ. 19.

4. L i p r a n d i, ἔ.ἀ., τ. V, σ. 330.

5. Ὁ Λιπράνδη γράφει σὲ μιὰ σημείωση ὅτι ὁ Ἑμὶν Ἐγᾶς, ὁ διοικητὴς αὐτῶν τῶν Τοῦρκων, τοῦ ἐπιβεβαίωσε ὀλην αὐτὴ τὴν ἐξιστόρηση, τὴν ὁποία εἶχε συλλέξει ἀπὸ τοὺς Ἀρβανίτες καὶ ἀπὸ μερικοὺς καπεταναίους τοῦ Γεωργάκη Ὀλύμπιου, ποὺ βρισκονταν τότε μαζὶ του στὸ Σέκου. Ὁ Ἀνδρόνικος Βαδένσκη γράφει ὅτι αἰχμαλώτισαν δύο Τούρκους (ἔ.ἀ., σ. 19), ἐνῶ ὁ Σπ. Τρικούπης ἕναν (τ. 1, σ. 110).

6. Γ. Λ α ἰ ὡ υ, ἔ.ἀ., σ. 219.

7. Ἵσως νὰ πρόκειται γιὰ τὸν Γκεόργκε Καλαοῦς ποὺ ἀναφέρει ὁ Λιπράνδη.

ή ύπεροχή τῶν Τούρκων ἦταν μεγάλη. Ἄρκετοί Φιλικοὶ ἔχασαν τὴ ζωὴ τους καὶ ἄλλοι τὰ ἄλογά τους. Τότε ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος διέταξε νὰ πιάσουν ὅλα τὰ στενὰ καὶ σὲ καθένα ἀπ' αὐτὰ νὰ τοποθετηθοῦν 20 ἐθελοντές. Στὸ μοναστήρι κράτησε ἓνα μικρὸ τμήμα καὶ τοὺς ἄλλους ὅλους τοὺς ἔστειλε νὰ πιάσουν τὰ μετερίζια ἀπὸ πασάλους ποὺ εἶχαν προετοιμάσει ἀπὸ πρῖν. Ἄφου οἱ διορισμένοι ἔπιασαν τὰ μετερίζια, ἄλλο τμήμα Φιλικῶν πῆγε νὰ προϋπαντήση τοὺς Τούρκους.

Οἱ Τούρκοι, μὲ τὴ σειρά τους, χωρίστηκαν σὲ τρία: Οἱ πιὸ πολλοὶ βάδιζαν στὸ δρόμο τὸν μεγάλο, κουβαλώντας μαζί τους κάμποσα μικρὰ τηλεβόλα. Οἱ ἄλλοι πεζοὶ ἀκροβολίστηκαν στὶς πλαγιές τῶν βουνῶν καὶ ἀπὸ τὴς δύο πλευρές, ἔχοντας ὀδηγοὺς ὄρεινοὺς καὶ τὸν Wolf, ποὺ γνώριζαν καλὰ τὰ μονοπάτια. Ὅταν ἡ ἔμπροσθοφυλακὴ τῶν Τούρκων συναντήθηκε μὲ τοὺς Φιλικούς, συγκρούστηκαν ἄγρια καὶ πολλοὶ Τούρκοι χάθηκαν. Ὅμως οἱ ἐθελοντές, βλέποντας πὼς οἱ Τούρκοι εἶναι ἀτέλειωτοι καὶ ὅτι θὰ νικηθοῦν, ἂν σταθοῦν περισσότερο, ἀποτραβήχτηκαν. Σὲ λίγο οἱ Τούρκοι συνάντησαν ἄλλον προμαχῶνα, ὅπου ἀναγκάστηκαν νὰ πληρώσουν νέο φόρο αἵματος. Ὅμως καὶ ἀπ' ἐδῶ οἱ Φιλικοὶ ἀναγκάστηκαν νὰ φύγουν, διότι δὲν μπορούσαν νὰ κρατηθοῦν πλέον μπροστὰ στὶς ἀλλεπάλληλες ἐπιθέσεις τῶν ἀμέτερτων ἐχθρῶν. Οἱ Τούρκοι ξέκαναν σχεδὸν εὐκόλα τὰ μετερίζια τῶν Φιλικῶν, διότι χρησιμοποίησαν ταχτικὴ ποὺ δὲν συνέφερε τοὺς Φιλικούς, οἱ ὅποιοι ἦταν λίγοι. Ἐνῶ τὸ κύριο σῶμα τῶν Τούρκων βάδιζε στὸ δρόμο ἀργά, οἱ ἄλλοι ἀπὸ τὰ πλάγια περικύκλωναν τοὺς ἐθελοντές. Στὸ τελευταῖο μετερίζι ἔφτασε καὶ τὸ κύριο σῶμα τῶν Τούρκων καὶ ἡ μάχη ἦταν σκληρή¹. Ἡ μάχη κράτησε κάμποσες ὥρες. Οἱ Φιλικοὶ εἶχαν περικυκλωθῆ γιὰ καλὰ καὶ μὴν ἔχοντας ἄλλη διέξοδο ξεγύμνωσαν τὰ σπαθιά τους καὶ ὄρμησαν πάνω στοὺς Τούρκους. Ἐτσι κατάφεραν νὰ σπάσουν τὸν κλοιό, νὰ ἀνοίξουν δρόμο καὶ τὸ μεγαλύτερο μέρος μὲ τὸν Γεωργάκη Ὀλύμπιο καὶ τὸν καπετὰν Φαρμάκη ἀποτραβήχτηκαν κοντὰ στὸ μοναστήρι, ἐνῶ οἱ ἄλλοι καὶ ὁ Μλάδεν σκόρπισαν στὸ δάσος καὶ δὲν κατάφεραν νὰ φθάσουν στὸ μοναστήρι. Ὁ Μλάδεν πέρασε στὴν Αὐστρία, ἀπὸ ὅπου πῆγε στὴ Σερβία. Ἐκεῖ τὸν σκότωσαν δόλια μετὰ τὴν ἐντολὴ ποὺ ἔδωσε ὁ Μίλος Ὀμπρένοβιτς². Οἱ ἄλλοι Φιλικοὶ, ποὺ τραβήχτηκαν κοντὰ στὸ μοναστήρι, ὅπου βρισκόταν ἓνα σανιδόφραγμα τῆς ἐκκλησίας τῆς Γέννησης τοῦ Ἁγίου Ἰωάννη τοῦ Βαπτιστῆ, τοποθέτησαν τὰ ὄπλα τους σ' αὐτὸ καὶ ἄρχισαν νὰ πυροβολοῦν τοὺς Τούρκους προκαλώντας τους μεγάλη ζημιὰ. Οἱ Τούρκοι, παρ' ὅλες τὶς προσπάθειές τους, δὲν μπορούσαν νὰ προχωρήσουν πρὸς τὸ μοναστήρι. Τότε, ἓνα τμήμα Τούρκων προχώρησε ἀπὸ τὰ πλάγια τοῦ λόφου, ποὺ βρί-

1. Badenschi, ἔ.ἀ., σ. 20.

2. Liprandi, ἔ.ἀ., τ. V, σ. 331 καὶ 454.

σκεται στήν πλευρά τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Νικολάου, καί προσπάθησε νά τοὺς χτυπήσει πίσωπλάτα. Οἱ Φιλικοὶ κατάλαβαν τὸν κίνδυνο καὶ ἀποτραβήχτηκαν στοὺς μοναστήρι¹. Ἔτσι οἱ Τοῦρκοι κατάφεραν νά πολιορκήσουν τὸ μοναστήρι. Τίς συγκρούσεις αὐτὲς ἔξω ἀπὸ τὸ μοναστήρι τίς περιγράφει στήν ἐκθεσὴ του καὶ ὁ Wolf. Ὁ Χρῆστος Ἀναστάσιος γράφει στήν ἐκθεσὴ του ὅτι στὶς μάχες ποὺ ἐγίναν ἔξω ἀπὸ τὸ μοναστήρι, οἱ Φιλικοὶ εἶχαν 7 νεκροὺς, ἐνῶ οἱ Τοῦρκοι, σύμφωνα μὲ τὰ λεγόμενα τῶν χωρικῶν καὶ αὐτῶν τῶν ἰδίων τῶν Τούρκων, 70 ἄνδρες. Πολλοὶ ἀπὸ τὰ μετερίζια ἀναγκάστηκαν νά φύγουν πρὸς τὰ σύνορα τῆς Αὐστριακῆς αὐτοκρατορίας, ὅπου ζήτησαν νά τοὺς ἐπιτραπῆ νά μπουν μέσα, παραδίνοντας τὰ ὄπλα.

Ἀφοῦ περικύκλωσαν στενά τὸ μοναστήρι οἱ Τοῦρκοι ἄρχισαν νά τὸ βομβαρδίσουν μέρα καὶ νύχτα μὲ τρία κανόνια², ἐνῶ οἱ σπαχῆδες ἐπετέθηκαν μὲ μανία γιὰ νά τὸ κυριεύσουν. Ὅμως μὲ «μιὰ θανατηφόρα φωτιά» οἱ Φιλικοὶ τοὺς ἀποκρούουν³. Δυὸ φορές ἐπετέθηκαν οἱ Τοῦρκοι καὶ προσπάθησαν νά ἀνεβοῦν τὰ τεῖχη τοῦ μοναστηριοῦ⁴. Οἱ Τοῦρκοι ἔφεραν ἓνα πυροβόλο μπροστὰ στήν πύλη καὶ ἄρχισαν νά τὴν συντρίβουν⁵. Τὸ πῦρ τῶν Φιλικῶν ὅμως ματαίωσε πρὸς στιγμὴν αὐτὴ τὴν προσπάθεια τῶν πολιορκητῶν. Τότε οἱ Τοῦρκοι σκέφτηκαν νά πυρπολήσουν τὸ μοναστήρι. Ὁ Ἀνδρόνικος Βαδένσκη γράφει ὅτι στήν ἀρχὴ οἱ Τοῦρκοι ἔβαλαν φωτιά ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ποὺ ἦταν μὲ ξύλο, καὶ ἔτσι ἡ φωτιά ξαπλώθηκε σ' ὄλο τὸ μοναστήρι⁶. Τὸ χειρόγραφο τῆς μονῆς Νεάμτζ καὶ κεῖνο τῆς Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας μιλοῦν γενικά ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἔβαλαν φωτιά στοὺς μοναστήρι. Ὁ Λιπράνδη ἀποδίδει τὴν πυρκαϊὰ σὲ ἀναμμένα στουπιά, τὰ ὁποῖα ἔρριξαν οἱ Τοῦρκοι μέσα καὶ ἔπεσαν πάνω σὲ ξερὰ καλάμια. Στὴν ἀρχὴ κανεὶς δὲν ἔδωσε σημασία στήν φωτιά καὶ ὄλοι πρόσεχαν τὸν ἐχθρό. Ἡ φωτιά ὅμως ξαπλώθηκε τόσο, ὥστε δὲν ὑπῆρχαν πλέον τὰ μέσα γιὰ νά σβηστῆ⁷. Ὁ Χρῆστος Ἀναστάσιος ὅμως γράφει στήν ἐκθεσὴ του ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἔβαλαν φωτιά στοὺς μοναστήρι ἀπὸ τέσσερις μεριές, ὥστε ὅλη ἡ ξυλεῖα κήκε στὸν καιρὸ τῆς πυρκαϊᾶς⁸. Ἐπικυρώνονται τὰ περὶ πυρκαϊᾶς ποὺ ἔβαλαν οἱ Τοῦρκοι στοὺς Σέκου κι ἀπὸ ἓνα χειρόγραφο ποὺ διατηρεῖται στοὺς μοναστήρι Ἀγάπια. Τὸ ἐν λόγῳ χειρόγραφο (μὲ σῆμα Ms.-503) στοὺς φύλλο 92 περιέχει τὴν παρακάτω σημείωση: *Aăastă stihire a Sfintului Ioan s-a-ă făcut la anul 1821*

1. Badenschi, ἔ.ἀ., σ. 21.

2. T. Bălan, ἔ.ἀ., σ. 71-73.

3. Liprandi, ἔ.ἀ., τ. V, σ. 331.

4. T. Bălan, ἔ.ἀ., σ. 71-73.

5. Liprandi, ἔ.ἀ., τ. V, σ. 331.

6. Badenschi, ἔ.ἀ., σ. 21.

7. Liprandi, ἔ.ἀ., σ. 331.

8. T. Bălan, ἔ.ἀ., σ. 71-73.

cînd au navalit turcii cu război asupra volintirilor și au ars Sfînta monastire a Secului unde sã prajmuiaste bramul mergatorului înainte (=Αὐτὸ τὸ στιχάριο τοῦ Ἁγίου Ἰωάννη γράφτηκε τὸ 1821, ὅταν οἱ Τούρκοι εἰσώρμησαν μὲ πόλεμο κατὰ τῶν ἐθελοντῶν καὶ ἔκαψαν τὸ ἅγιο μοναστήρι τοῦ Σέκου, ὅπου πανηγυρίζεται ἡ ἑορτὴ τοῦ Προδρόμου).

Τὸ χειρόγραφό μας ἀπεικονίζει δραματικά τὴν πυρπόληση τοῦ μοναστηριοῦ: Ὅταν καιγόταν τὸ μοναστήρι, ὄλοι ὅσοι βρίσκονταν μέσα, καλόγεροι, καλογριές καὶ λαϊκοὶ μὲ τὶς γυναῖκες τους, ὄλοι σ' ὄλες τὶς μεριές ἔξαλλοι, ἔτρεχαν καὶ στιβάζονταν ἕνας πάνω στὸν ἄλλον, γιὰ νὰ γλυτώσουν ἀπὸ τὶς φλόγες, καὶ μόνο στὰ ὑπόγεια ἔβρισκαν γλυτωμό. Τὸ ἴδιο καὶ τ' ἄλογα ἔτρεχαν χλιμιντρίζοντας σ' ὄλες τὶς μεριές, γιὰ νὰ σωθοῦν. Ἔτσι, ὑποφέροντας τὴν πείνα καὶ τὴν δίψα βασανίστηκαν δεκατρεῖς μέρες, ὅμως δὲν σταμάτησαν καθόλου τὸν πόλεμο κατὰ τῶν Τούρκων¹. Ὁ Χρῆστος Ἀναστάσιος, συμπληρώνει ὅτι μερικῶν τοὺς κήηκαν τὰ αὐτιά καὶ ἄλλων ἄλλα μέλη τοῦ σώματος.

Ὁ χαμὸς τοῦ Γεωργάκη Ὀλύμπιου συνέβη, σύμφωνα μ' ὅλα αὐτὰ τὰ ἔγγραφα, τὸν καιρὸ τῆς πυρκαϊᾶς. Ὁ καλόγηρος Ζωσιμᾶς γράφει πῶς, ὅταν καιγόταν τὸ μοναστήρι, ὁ Γεωργάκης μαζί μὲ 12 ἀνθρώπους του ἀνέβηκε στὸν πύργο τοῦ μοναστηριοῦ, ὅπου βρίσκονταν τὰ πιὸ πολυτίμα κειμήλια, γιὰ νὰ τὰ σώση, καὶ ἐπειδὴ βρίσκονταν ἐκεῖ «ἐμπορικὸ χῶμα» (μαπαρούτι)², δὲν ξέρω πῶς πῆρε φωτιά κι ὄλους ποὺ βρίσκονταν στὸν πύργο τοὺς ἔκαψε³. Ὁ καλόγηρος Ἀνδρόνικος μᾶς πληροφορεῖ ὅτι τὴ στιγμὴ ποὺ πῆρε φωτιά τὸ μοναστήρι, πολλοὶ χῶθηκαν στὰ ὑπόγεια, ἐνῶ οἱ ἐθελοντὲς συνέχισαν νὰ πολεμοῦν τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὶς ὀπές ὅπου δὲν ὑπῆρχαν κελλιά. Ὁ Ἀργᾶς (ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος) ἀφοῦ πῆρε μαζί του κάμποσους ἐθελοντὲς ἀνέβηκε στὸν πύργο τὸν μεγάλο, δίπλα στ' ἀρχοντικό, μὴ λαβαίνοντας ὑπόψη του, ὅτι ὁ θόλος τοῦ πύργου δὲν ἦταν χτισμένος μὲ κεραμίδια, ἀλλὰ μὲ ξύλα. Ὅταν ἔφτασε ἐκεῖ ἡ φωτιά, ὁ θόλος ἄναψε καὶ ἐκεῖνοι ἀναγκάστηκαν νὰ φύγουν πιὸ κάτω. Ὅμως σὲ τίποτε δὲν τοὺς βοήθησε, διότι ἀπὸ τὰ παράθυρα χῶθηκαν μέσα οἱ φλόγες καὶ πῆρε φωτιά τὸ «χῶμα» (μαπαρούτι) καὶ κήηκαν ὄλοι ὅσοι ἦταν μέσα στὸν πύργο⁴. Ὁ Λιπράνδη μᾶς περιγρά-

1. Χειρόγραφο Νεάμιτς, χφ 154, φ. 99r. Πρβλ. Documente...Râscoala din 1821, τ. III, σ. 176.

2. Δὲν ἀποκλείεται νὰ ὑπῆρχε σ' ἐκεῖνον τὸν πύργο καὶ μαπαρούτι κρυμμένο, διότι ἀπὸ τὶς ἐρευνες ποὺ ἔγιναν τὸ 1822, 1823 καὶ 1825, ὅταν ὁ Δρακάκης Ρωσσέτης καὶ ἄλλοι βογιάροι ἀπαίτησαν τὰ πράγματά τους ποὺ ἦταν κρυμμένα στὸ Σέκου· μέσα σ' αὐτὰ τὰ πράγματα βρίσκονταν καὶ ἀγγλικά ὄπλα (ἔγγραφο Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας, doc. XXVII/9, 52-53, 57, 71· πρβλ. Documente...Râscoala din 1821, τ. III, σ. 177, σημ. 1).

3. Ζωσιμᾶς, ἔ.ἀ., σ. 506.

4. Badenschi, ἔ.ἀ., σ. 21.

φει ὡς ἐξῆς τὸ γεγονός: «Ὁ καπετὰν Γεωργάκης βρισκόταν τότε (στὸν καιρὸ τῆς φωτιᾶς) μὲ ἑπτὰ ἄνδρες σὲ μιὰ γωνιὰ τοῦ μοναστηριοῦ, σ' ἓναν μικρὸ πύργο ποὺ ὑψωνόταν πάνω ἀπὸ τὸ τεῖχος. Ἡ πυρκαϊά, ἀφοῦ ἀπλώθηκε καὶ ἔγινε γενικὴ, ἀγκάλιασε μονομιᾶς τὴ γωνιὰ ὅπου βρισκόταν ὁ Γεωργάκης· οἱ σκάλες τοῦ πύργου ἔπεσαν, ὁ θόλος ἄναψε καὶ οἱ φλόγες ἀγκάλιασαν τὸν πύργο ἀπ' ὅλες τὶς μεριές. Τὴν ἴδια στιγμή οἱ Τοῦρκοι στριμώχονταν στὴν πόρτα. Ὅλοι οἱ πολιορκημένοι ἦταν ἀπασχολημένοι μὲ τὴν ἀπόκρουση τοῦ ἐχθροῦ. Κανένας δὲν ἔδινε σημασία στὴν πυρκαϊὰ ποὺ μεγάλωνε. Μερικοὶ ἄκουσαν μόνο πὼς ὁ Γεωργάκης φώναζε κάτι. Δὲν ὑπῆρχε ὁμως κανένα μέσο γιὰ νὰ τὸν βοηθήσουν. Ὅταν ἡ πυρκαϊὰ ἔσβησε, βρέθηκαν ὅλα ἐκεῖνα τὰ 8 πτώματα, λίγο ἢ πολὺ καμμένα. Τοῦ Γεωργάκη τοῦ κήκε τὸ ἐπάνω μέρος τοῦ κεφαλιοῦ του, τὸ δεξιὸ μέρος τοῦ στήθους του καὶ ἓνα πόδι. «Αὐτὸ ἦταν τὸ τέλος τοῦ καπετὰν Γεωργάκη, στὸ 49ο ἔτος τῆς ἡλικίας του»¹.

Ὁ Βούλγαρος καλόγηρος ἀφηγεῖται ἐντελῶς διαφοροτικὰ τὸ γεγονός: «...Οἱ Τοῦρκοι σὰν μυρμηγκία περικύκλωσαν τὰ τεῖχη τοῦ μοναστηριοῦ. Στὴν ἀρχὴ ὅλα μᾶς βόλευαν, χτυπούσαμε σκληρὰ τοὺς Τούρκους. Δὲν ἔφταναν οἱ σφαῖρες, γεμίζαμε μ' ἀσήμι κι ὅποιος εἶχε χρυσό, οὔτε τὸν σκεφτόταν, μόνο νὰ τὸν καρφώση στὸν Τοῦρκο. Νομίζαμε πὼς στὸν ἄλλον κόσμον θὰ τὰ πάρουμε δεκαπλάσια. Ἀργότερα δυσκολευτήκαμε κι ἐμεῖς, δὲν μᾶς εἶχε μείνει οὔτε ἓνα ψωμί. Οἱ καπεταναῖοι (Γεωργάκης καὶ Φαρμάκης) ἄρχισαν νὰ συσκέπτονται (πὼς πρέπει νὰ ἐνεργήσουν). Στέλναμε τὴ νύχτα μικρὰ ἀποσπάσματα ἔξω, ὁμως δὲν ξαναγυρνοῦσαν. Ὁ Γεωργάκης μέτρησε τοὺς μισοὺς ἀπὸ τοὺς ἐθελοντὲς καὶ εἶπε: 'Ἐσεῖς νὰ πᾶτε μὲ τὸν Φαρμάκη καὶ προσπαθήστε νὰ διασχίσετε τοὺς Τούρκους. Οἱ ὑπόλοιποι νὰ μείνετε μ' ἐμένα, θὰ δοῦμε ἀργότερα τί πρέπει νὰ κάνουμε'. Νόμισα πὼς ὁ καπετάνιος σκέφτεται νὰ ἐπιτεθῆ στοὺς Τούρκους ὅταν θὰ μπορέση ν' ἀναμετρηθῆ μαζί τους στὴ δύναμη. "Ἄν ὄχι, εἶχε ἤδη ἀποφασίσει τί νὰ κάμη. Ἐμένα μοῦ ἔτυχε νὰ βρεθῶ στὸ τμήμα ἐξόδου. Ὁ Γεωργάκης μὲ κάλεσε κοντά του καὶ μοῦ εἶπε: "'Ἄν ἀπὸ σᾶς θὰ μείνη κανεὶς ζωντανός, νὰ γράψῃ στὴν ἀδελφὴ μου καὶ νὰ τῆς πῆ νὰ μὴν κλάψῃ, διότι ἐγὼ πέθανα γιὰ τὴν πίστη'. Μόνο τόσο ἰδωθήκαμε. Μόλις βγήκαμε ἀπ' τὸ χῶρο τοῦ μοναστηριοῦ, οἱ Τοῦρκοι ὤρμησαν ἐπάνω μας σὰν τὶς μέλισσες στὴ μελικερὴ. Στὴν ἀρχὴ προσπαθήσαμε νὰ κρατηθοῦμε μαζεμένοι, ὁμως δὲν μπορέσαμε. Ὅταν γυρνοῦσες μὲ τὸ σπαθί, ἔβλεπες τοὺς συντρόφους σου νὰ χάνονται μιὰ ἐδῶ, μιὰ ἐκεῖ, καὶ εἶχες τὴν ἐντύπωση πὼς ἀμέσως θὰ σὲ καρφώσουν καὶ σένα. Τὸν καπετάνιο τὸν ἔκαμαν κομμάτια. Πόση Τουρκιὰ μᾶς πλάκωσε! "ὦχ, Θεέ μου! Ξαφνικὰ οἱ Τοῦρκοι μᾶς παράτησαν, σὰν νὰ μᾶς εἶχαν ἀποτελειώσει ὅλους, καὶ ἔτρεξαν πρὸς τὸ μοναστήρι. Ὅταν γύρισα καὶ κοίταξα, οἱ πόρτες ἦταν ἀνοιχτές καὶ οἱ

1. Liprandi, ἑ.ἀ., σ. 331 καὶ 442.

Τούρκοι στριμώχνονταν νά χωθοῦν μέσα. "Τί συμβαίνει;" μὲ ρώτησε ἕνας σύντροφος. — "Άσχημα, ἀδελφέ!". Δὲν ἀποτελείωσα καλὰ-καλὰ τὸ λόγο, ὅταν μονομιᾶς σειστίηκε ἡ γῆς κάτω ἀπ' τὰ πόδια μας. Πάνω ἀπὸ τὸ μοναστήρι υψώθηκε ἕνα σύννεφο μαῦρο ἀπὸ καπνὸ καὶ χῶμα καὶ τὰ τείχη τοῦ μοναστηριοῦ τινάχτηκαν. Ὁ Γεωργάκης ἔβαλε φωτιά στὴν μπαρούτη καὶ ἀνατινάχτηκε μαζί μὲ τοὺς Τούρκους στὸν ἀέρα. Τοῦ παλληκαριοῦ, παλληκαρίσιος θάνατος! Ὁ Θεὸς νὰ τὸν συγχωρήσει... Τὴ νύχτα μαζευτήκαμε κάμποσοι καὶ περάσαμε τὰ αὐστριακὰ σύνορα!...».

Παραθέσαμε ὅλην αὐτὴ τὴν περικοπή, διότι εἶναι ἡ μόνη γραπτὴ πηγὴ ποὺ μιλάει, δῆθεν ἀπὸ πρῶτο χέρι, γιὰ τὰ γεγονότα τοῦ Σέκου καὶ ποὺ μᾶς δίνει αὐτὴ τὴν ἐκδοχή. Οἱ ἄλλες γραπτὲς πηγὲς ποὺ μιλοῦν γιὰ τὸ ἀνατίναγμα τοῦ Γεωργάκη, παρ' ὅλο ποὺ γράφτηκαν πολὺ πιὸ νωρὶς ἀπὸ τὴν παραπάνω περιγραφή, προέρχονται ἀπὸ δεύτερο χέρι.

Στὴν παραπάνω διήγηση ὑπάρχουν σοβαρὲς ἀσάφειες. Συζητήσιμα π.χ. εἶναι τὰ γραφόμενα γιὰ τὴν ἐξοδο ἀπὸ τὸ μοναστήρι. Ὁ Ἰ. Π. Λιπράνδη, ποὺ μιλάει γιὰ μιὰ ἀντεπίθεση τῶν Φιλικῶν, παρουσιάζει διαφορετικὰ τὰ πράγματα. Ὅταν σκοτώθηκε ὁ Γεωργάκης, γράφει αὐτός, τὴν ἀρχηγία τὴν ἀνέλαβε ὁ καπετὰν Φαρμάκης καὶ ἔδωσε ἐντολὴ γιὰ μιὰ τολμηρὴ υπεράσπιση τοῦ μοναστηριοῦ. Μετὰ ἀπὸ 4 μέρες, οἱ Τούρκοι κατάφεραν νὰ ἀνοίξουν ὀλότελα τὴν πύλη. Ὁ Φαρμάκης ἔδωσε ἐντολὴ νὰ τὴν βουλώσουν μὲ ψόφια ἄλογα καὶ ἄλλα ὑλικά. Βλέποντας ὅτι τὸ μοναστήρι δὲν πέφτει, ὁ Σαλιχ πασᾶς ἦρθε ὁ ἴδιος ἀπὸ τὸ Νεάμτζ καὶ ἔφερε ἄλλα 4 πυροβόλα, μὲ τὰ ὁποῖα ἀνοίξε πῦρ, ποὺ δὲν σταμάτησε 4 μέρες. Ὑστερα διέταξε τὴν ἐπίθεση πάνω στὶς πόρτες. Βλέποντας αὐτὸ ὁ Φαρμάκης διέταξε τοὺς δικούς του νὰ σταματήσουν τὸ πῦρ καὶ ἀφήνοντας τοὺς Τούρκους νὰ πλησιάσουν στὴν πόρτα, ἀνοίξε ἐναντίον τους θανατηφόρο πῦρ, ἐνῶ ὁ ἴδιος, μὲ 160 ἀνθρώπους (δηλαδὴ σχεδὸν οἱ μισοί, κατὰ τὰ γραφόμενα τοῦ Βούλγαρου καλογήρου), βγήκε ἀπὸ τὴν πύλη, τοὺς ἐπιτέθηκε καὶ τοὺς ἀπέκρουσε, προξενώντας τους μεγάλες ἀπώλειες καὶ τοὺς πῆρε μιὰ σημαία².

Γιὰ τὴν ἐπίθεση τῶν Τούρκων κατὰ τῆς πύλης τοῦ μοναστηριοῦ μᾶς ἀναφέρει καὶ ὁ Wolf καὶ τὸ δικό μας χειρόγραφο. Ὅμως καμιά γραπτὴ πηγὴ δὲν μιλάει γιὰ θάνατο τοῦ καπετάνιου, στὴν προκειμένη περίπτωση τοῦ Ἰωάννη Φαρμάκη, σ' αὐτὴν τὴν ἐξοδο. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι αὐτὸς ὁ καλόγηρος ἦταν πολεμιστὴς τοῦ 1821 καὶ πῆρε μέρος στὰ γεγονότα τοῦ Σέκου. Ὅμως, κατὰ τὴν γνώμη μου, θὰ ἦταν ἕνας ἀπ' ἐκείνους ποὺ πολέμησαν στὰ μετερίζια ἢ λιποτάχτησε μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἐπίθεσης τοῦ Φαρμάκη, τὴν ὁποῖα ἀναφέρει ὁ Λιπράνδη, καὶ ἀργότερα ἡ φαντασία του παραποίησε τὰ

1. Βλ. A. Scriban, ἔ.ἀ., σ. 427.

2. Liprandi, ἔ.ἀ., τ. V, σ. 332 καὶ 443.

γεγονότα. Ὅσο γιὰ τὸ θάνατο τοῦ Γεωργάκη Ὀλύμπιου, ἴσως καὶ νὰ μὴν ἤξερε συγκεκριμένα πράγματα, ἂν ὑποθέσουμε ὅτι κρατήθηκε μυστικὸ τὸ συμβάν, γιὰ νὰ μὴν προκαλέσῃ ἀπελπισία στοὺς ἀγωνιστές. Ἀργότερα ἄκουσε ἴσως τὴν ἐκδοχὴ γιὰ τὴν ἀνατίναξη καὶ τὴν παρουσίασε στὴ διήγησή του σὰν αὐτόπτης δῆθεν τοῦ συμβάντος. Ἔτσι, νομίζω, ἐξηγοῦνται καὶ οἱ ἀβάσιμες κατηγορίες κατὰ τοῦ Φαρμάκη, ὅσες ἐκτοξεύουν ὁ Ἄνωνμος τοῦ 1821 (τὸ χειρόγραφο ποῦ δημοσίευσε ὁ Marshall), ὁ Ἥλιος Φωτεινός, ὁ Ἐόδιλος, ὁ Φιλῆμων κ.λ., οἱ ὁποῖοι συγκέντρωσαν τὶς πληροφορίες τοὺς ἀπὸ ἀνθρώπους ποῦ εἶχαν καταφύγει στὸ αὐστριακὸ ἔδαφος, ἀνθρώπους ὁμως ποῦ δὲν πῆραν μέρος μέχρι τέλους στὴ μάχη τοῦ Σέκου.

Ἄν Ὀνωνμος γράφει: Ἄφου οἱ Φιλικοὶ πολέμησαν συνέχεια 36 ὥρες, σεβόμενος ὁ ἀρχηγὸς Τοῦρκος τὴν ἀπαραδειγματίστον ἀνδρείαν τοῦ ἥρωος Ὀλυμπίου, τρεῖς τὸν ἐμήνυσεν ἂν ἀγαπᾷ νὰ ἐβγῆ με συνθήκας ἀπὸ τὸ μοναστήρι καὶ νὰ ἀπέλθῃ εἰς τὰ αὐστριακὰ χῶματα. Ὁ δὲ Ὀλύμπιος, καίτοι βλέπων τὸν ἐαντόν του εἰς ἀπελπισμένην θέσιν, δὲν ἐδέχθη τὴν πρότασιν τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλὰ λέγει πρὸς τοὺς συμπατριώτας του: «Ἀδελφοί, ὁ θάνατος, ὁ ἐνδοξος θάνατος, εἶναι εἰς αὐτὰς τὰς περιστάσεις τὸ μόνον ὅπου πρέπει νὰ ἐπιθυμήσωμεν ὅλοι μας. Δὲν ἐλπίζω κανένας μας ἀπὸ ὅσοι εἴμεθα ζωντανοὶ ἕως τώρα νὰ λυπητῆται τὴν ζωὴν του. Ὅλοι πρέπει νὰ μιμηθῶμεν τοὺς λοιποὺς συντρόφους καὶ ἀδελφούς μας, τῶν ὁποίων τὰ ἐνδοξα πτόματα (εἰς Δραγασάνι, Σκουλένι καὶ ἀλλὰχόσε) φωνάζουν ἐκδικήσιν!» [...] Ἄμα ἐτελείωσε τὴν δημηγορίαν του, περιῆλθε τὰς διαφόρους θέσεις τοῦ μοναστηρίου· περιερχόμενος δὲ ἐπαρτήρησεν ὅτι τὸ πλεῖστον μέρος τῶν στρατιωτῶν ἐπεθυμοῦσαν τρόπον τινὰ νὰ κάμῃ συνθήκας, καθὼς καὶ ὁ ἴδιος συνάδελφός του Ἰωάννης Φαρμάκης τὰ αὐτὰ ἐφρονοῦσεν. Τότε ἀπελπισθεὶς εἰσῆλθεν εἰς τὸν ὄντᾳ ὅπου εὐρίσκοντο τὰ μείναντα πολεμοφόδια καὶ ἀφοῦ ἔκαμε τὴν ὑστεριωὴν δέξιν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ ἀφοῦ εἶδεν ὅτι ἡ μεγάλη πόρτα τοῦ μοναστηρίου διὰ συνθήκην ἠνέφκεται, ἀμέσως δίδει φωτιὰν εἰς τὸν τσερχανὲν [πυριτιδαποθήκη] καὶ καίεται με ἄλλους τέσσαρας στρατιώτας, εὐρεθέντας εἰς τὸν ἄλλον ὄντᾳ. Ὁ δὲ Φαρμάκης ἐπαρδόθη εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ἐχθροῦ με ὅλους τοὺς μείναντας στρατιώτας...¹

Ἄν Ἥλιος Φωτεινός γράφει ὅτι, ἀφοῦ οἱ Τοῦρκοι ἔκοψαν τὰ ὑδραγωγεία τοῦ «ἐν τῷ αὐτῷ Μοναστηρίῳ εἰσρρέοντος ὕδατος», ἔφεραν σὲ δύσκολη θέση τοὺς ἐγκλειστοὺς, ὥστε ὁ Ἰ. Φαρμάκης δειλιάσας, ἢ τὸ ἀληθέστερον ἐξαπατηθεὶς ἀπὸ τὰς ψευδεῖς ὑποσχέσεις καὶ πονηρευμένες τοῦ Ἀρχηγοῦ Σαλήμπεη κολακείας, ὑπετάχθη με ὀλίγους στρατιώτας του εἰς τὴν διάθεσιν τούτου. Ἐνῶ ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος, ἀφοῦ ἔμεινε πιστὸς εἰς τὸν τοῦ πατριωτισμοῦ ἔνθερμον ζῆλον, παρεδόθη μόνος ἡρωϊκῶς ἔνδον τοῦ κωδω-

1. Marshall, ἔ.ἀ., ΔΙΕΕ, τ. 9 (1926), σ. 509-510, ρουμανικὴ μετάφραση στὰ Documente...1821, τ. IV, σ. 273.

ροσταςίου εις τὰς φλόγας τῆς πυρίτιδος κόνεως, ἐγγαράξας καὶ ὁ γεννάδας οὗτος, μετὰ τοσούτων ἐντίμων ἀγώνων ἕως ἐσχάτως, τὸ ὄνομα του ἀθάνατον εις τὴν γενικὴν ἱστορίαν, διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς μητρὸς του Ἑλλάδος¹. Ἄς σημειωθῆ ὅτι ὑδραγωγεῖα σ' αὐτὸ τὸ μοναστήρι δὲν ὑπῆρξαν καμιά φορά, ἢ τουλάχιστον εἶναι ἄγνωστα σήμερα². Μέσα στὸ μοναστήρι βρίσκεται ἓνα πηγάδι ἀπ' ὅπου βγάζουν νερὸ γιὰ τὶς ἀνάγκες τους οἱ καλόγεροι. Σ' ὅλα τὰ μοναστήρια ὑπάρχουν πηγάδια μὲ κάδους καὶ μὲ τροχοὺς ἀπὸ ξύλο. Ὄταν οἱ Τούρκοι ἔβαλαν φωτιά, τὸ ξύλο κήκε καὶ οἱ πολιορκημένοι δὲν μπορούσαν πλέον νὰ χρησιμοποιοῦσιν τὸ πηγάδι. Γι' αὐτὸ ὑπέφεραν ἀπὸ τὴν δίψα, ὅπως ἀναφέρουν τὰ ἐγγραφα.

Οἱ ἀδελφοὶ Makedonski στὴν ἔκθεσή τους γράφουν ὅτι ὁ Γεωργάκης ἔδωσε φωτιά στὴν πυριτιδαποθήκη καὶ ἀναντινάχτηκε μόνος του³.

Ὁ Ἰωάννης Φιλήμων μὲ τὴ σειρά του γράφει ὅτι, ἀφοῦ οἱ Τούρκοι ἔβαλαν φωτιά στὸ μοναστήρι καὶ δὲν μπόρεσαν νὰ τὸ κυριεύσουν, τότε πρότειναν στὸν Φαρμάκη νὰ παραδοθῆ «ἐπὶ ὑποσχέσει πάσης προσωπικῆς ἀσφαλείας». Ὁ Φαρμάκης δέχτηκε, ἐνῶ ὁ Ὀλύμπιος, λέει, ἀπάντησε πρὸς τὸν Φαρμάκη: Ἐγὼ θὰ μείνω ἐδῶ, καὶ ἐδῶ θὰ λυώσω ἂν θέλετε σεῖς, εὐγᾶτε· σὰς ἀνοίγω ὁ ἴδιος τὴν πόρτα. Αὕτῃ ἡ στάση τοῦ Ὀλύμπιου ἐματαιώσε τὴν παράδοση καὶ ὁ ἀγώνας συνεχίστηκε. Ἀργότερα ὁμως ξανακάμανε ἀνακωχή, καὶ ἐφθασεν ὁ τσαούσης τοῦ πασᾶ τῆς Ἰβραήλας, φέρον ἄλλους συνθήκης ὁρους μᾶλλον εὐάρεστους. Αὐτὸν συνώδευε «ἐν στολῇ» καὶ ὁ γνωστός Ὀδρῆσκης, ἐγγυηθεὶς ἐν ὀνόματι τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ τὴν πιστὴν ἐφαρμογὴν τῆς συνθήκης, ἣν παρεδέχθη οὕτως ὁ Φαρμάκης. Ἀπὸ τοὺς 150 ἐγγυηθέντες οἱ 30 «δυσπιστοῦντες ἐπὶ τῷ χαρακτῆρι τῶν Τούρκων» ἔφυγαν τὴν νύχτα καὶ γλύτωσαν, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ἐσφάγησαν. Τὸν Φαρμάκη πῆγαν σιδηροδέσμιο στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου «ἐβασανίσθη καὶ ἐκαραιομήθη». Ἄλλὰ ὁ Γεώργιος Ὀλύμπιος οὔτε ἐσκέφθη οὔτως, οὔτε περιέπεσεν εἰς τὴν δυστυχῆ ἀπάτην καὶ τὸ ἀκλεὲς τέλος τοῦ τόσῳ προσφιλοῦς αὐτῷ Φαρμάκη. Ἐν τῇ τελευταίᾳ ὥρᾳ τοῦ πεπρωμένου αὐτῷ σῆναιδεν, ὅ,τι ὤφειλε καὶ εἰς ἑαυτὸν καὶ εἰς τὴν τιμὴν τῆς πατρίδος. Διὰ ταῦτα μετέβαλε τὸ κωδωνοστάσιον τοῦ ναοῦ εἰς βομὸν θυσίας μελετημένης, παρασκευασμένον ἔχον αὐτό, ξύλινον

1. Η λ ί α Φ ω τ ε ι ν ο Ὑ, Οἱ ἄθλοι τῆς ἐν Βλαχία ἐλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τὸ 1821 ἔτος, σ. 163-164.

2. Ἐπισκέφτηκα αὐτὸ τὸ μοναστήρι καὶ δὲν βρῆκα οὔτε μέσα, οὔτε στὰ γύρω ὑψώματα ἴχνη ὑδραγωγείων. Οἱ περιγραφὲς τῆς μονῆς ποῦ μελέτησα, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ τὸ βιβλίον τοῦ G. B a l s, Bisericile și mănăstirile moldovenești din veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea, București 1933, τίποτα ἐπίσης δὲν ἀναφέρουν γιὰ ὑδραγωγεῖα. Ἀρχαιολογικὲς ἀνασκαφὲς δὲν ἔγιναν μέχρι σήμερα, γιὰ νὰ δοῦμε ἂν ὑπῆρχαν παλαιὰ ὑδραγωγεῖα. Πάντως οἱ περιγραφὲς τῶν καλογέρων, μετὰ τὸ 1821, δὲν μιλοῦν γιὰ ὑδραγωγεῖα.

3. Documente...Râscoala din 1821, τ. V, σ. 523.

ὄν, πρὸς ἐμπροσθὸν ἐκ πυρρίτιδος καὶ ἄλλων ἐμπροσθητικῶν ὕλων. "Οτε δ' ἐξῆλθεν ὁ Φαρμάκης τῆς μονῆς, ἐν αὐτῇ δὲ εἰσέδυσαν πολυπληθεῖς οἱ Τοῦρκοι, ὁ Ὀλύμπιος ἐπικαλεσθεὶς τὸν Θεὸν διὰ τοῦ σημείου τοῦ σταυροῦ, ὡς λίαν ἀφιερωμένος τοῖς θεοῖς, δίδει τὸ πῦρ καὶ εἰς τοὺς οὐρανοὺς πέτεται, βλέπων ἄνωθεν τὴν μεγάλην συνάμα γινομένην θραῦσιν τῶν πολεμίων. Καὶ ὁ Φιλήμων προσθέτει ὅτι ἀπὸ τοὺς 11 ποὺ ἦσαν μαζί του εἷς δὲ ἐσώθη παραδόξως, καὶ οὗτος, ἵνα μαρτυρῇ, ὡς συγκοινωνός, τὴν λεπτομέρειαν ἐνὸς γεγονότος τοσαύτης ἠθικῆς ὑπεροχῆς καὶ ἀθανάτου μνήμης¹. Ἡ ἔκθεσις τοῦ Wolf δὲν ἀναφέρει τίποτα γιὰ τὸν Γεωργάκη Ὀλύμπιο. Τὰ δικά μας χειρόγραφα ἀποδίδουν τὸ θάνατο τοῦ Γεωργάκη στὴν πυρκαϊὰ ποὺ ἔβαλαν οἱ Τοῦρκοι. Ὁ Οὐδρίσκη ἀποκλείεται νὰ πῆρε μέρος ἄμεσα στὰ γεγονότα τοῦ Σέκου. Μπαίνει ἐξ ἄλλου τὸ ἐρώτημα: Ἐφ' ὅσον τὸ καμπαναριὸ ἦταν κατασκευασμένο ἀπὸ ξύλο—πράγμα ποὺ ἀναγνωρίζει καὶ ὁ ἴδιος ὁ Φιλήμων—πῶς ἄντεξε σὲ τέτοια πυρκαϊὰ, ὥστε στὸ τέλος τῶν γεγονότων νὰ τοῦ βάλῃ φωτιά ὁ Ὀλύμπιος;²

Ἡ ἱστορικὴ ἐξακρίβωσις γύρω ἀπὸ τὴ δράση καὶ τὸ ἡρωικὸ τέλος τοῦ Γεωργάκη Ὀλύμπιου παρουσιάζει πολλὰ προβλήματα. Ἡ ζωὴ καὶ ἡ δράσις

1. Ἰ. Φιλήμονος, Δοκίμιον ἱστορικὸν περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τ. Β', σ. 209-211.

Γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ Ἰωάννη Φαρμάκη πολύτιμη συμβολὴ προσφέρει ὁ Ἰωάννης Κ. Βασδραβέλλης στὸ βιβλίον του «Ὁ Φιλικὸς καὶ ἄγωνιστὴς Γιάννης Φαρμάκης. Ἡ ἡρωικὴ ἄμυνα στὴ Μολδαβία», Θεσσαλονίκη 1972. Δυστυχῶς ὅμως ἀπέχθησα αὐτὸ τὸ βιβλίον ὅταν ἡ ἔργασίαν μου βρισκόταν ὑπὸ ἐκτύπωση. Ἀσφαλῶς ἂν κατεῖχα τὸ βιβλίον τοῦ κ. Βασδραβέλλη νωρίτερα, ἀρκετὰ σημεῖα αὐτῆς τῆς ἐργασίας δὲν θὰ εἶχαν τὴν θέση τους ἐδῶ ἢ θὰ ἦταν πιὸ τεκμηριωμένα.

2. Γι' αὐτοὺς ποὺ δὲν γνωρίζουν ὑπενθυμίζουμε πῶς πυρπολοῦσαν τὰ μοναστήρια καὶ τὰ κάστρα στὸν Μεσαίωνα. Στοιβαζαν πολλὰ ξύλα γύρω στὸν περίβολο τοῦ μοναστηριοῦ καὶ τοὺς ἔδιναν φωτιά. Ἡ μεγάλη θερμοκρασία ποὺ δημιουργόταν καὶ οἱ φλόγες μετέδιδαν τὴν πυρκαϊὰ μέσα, ὅπου πολλὰ ξυλόχτιστα ἢ πλινθόχτιστα οἰκοδομήματα ἀποτελοῦσαν εὐφλεκτὴ ὕλη. Φαντασθῆτε μάλιστα ξύλα ἀπὸ τὸ ἔτος 1602, χρονολογία ποὺ χτίστηκε τὸ μοναστήρι τοῦ Σέκου. Ὁ Ἰβάν Πέτροβιτς Λιπράνδη, ποὺ παρακολούθησε ἀπὸ κοντὰ ὅλα αὐτὰ τὰ γεγονότα καὶ τοὺς θρούλους ποὺ δημιουργήθηκαν γύρω στὸν Γεωργάκη Ὀλύμπιο, γράφει: «Ὁ καπετάν Γεωργάκης κατέεισε σ' ὅλες αὐτὲς τὶς περιγραφὲς πρωτεύουσα θέσις καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ τοῦ νέου Λεωνίδα εἶναι τοποθετημένο ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς αὐτῶν τῶν περιγραφῶν στὶς γραμμὲς τῶν μεγάλων ἀνδρῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατός του τραγοῦδηθησαν σὲ τραγούδια, ποὺ μοιάζουν περισσότερο μὲ ὕμνους καὶ τὰ ὁποῖα μεταφράστηκαν σὲ περισσότερες ξένες γλώσσες· πράγμα ποὺ, συνδυασμένο μὲ τὸ πνεῦμα τῆς σημερινῆς ἐποχῆς, στολίστηκε ἀκόμη περισσότερο ἀπὸ τοὺς μεταφραστὲς. Ἀναμφισβήτητα, μετὰ ἀπὸ κάμποσους αἰῶνες, οἱ μεταγενέστεροι διαβάζοντας τὴν ἱστορία τῆς ἀναγέννησις τῆς Ἑλλάδος, θὰ θαυμάζουν τὸν καπετάν Γεωργάκη ἔτσι, καθὼς ἐμεῖς θαυμάζουμε τὰ παραδείγματα, ἴσως ἐξ Ἰσοῦ πλαστά, τῶν ἀνδραγαθημάτων μερικῶν ἀνδρῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.» (L i p r a n d i, Căpitanul Iordache Olimpiotul. Acțiunea Etericistilor în anul 1821, στὰ Documente...Râscoala din 1821, τ. V, σ. 414).

του είναι πολύπλοκη και ὁ μύθος γύρω του πελώριος. Ὁ Σακελλάριος Γ. Σακελλαρίου, στὸ βιβλίο του «Φιλικὴ Ἑταιρεία» (ἐν Ὁδησσῷ 1909), δημοσιεύει ἕνα γράμμα «πρὸς τὸν γενναῖον καπετὰν Γεώργιον Ὀλύμπιον, σωματάρχην τοῦ ἐν Δακίᾳ στρατοῦ», ποῦ φέρει ἡμερομηνία 21 Σεπτεμβρίου 1821. Δηλαδή στὶς 21 Σεπτεμβρίου 1821, σύμφωνα μ' αὐτὸ τὸ γράμμα, ὁ Ὀλύμπιος βρισκόταν στὴ Δακία καὶ οἱ πατριῶτες ἔπαυαν νὰ βροῦν τὰ μέσα γιὰ νὰ τὸν βοηθήσουν¹. Σ' ἄλλο γράμμα ἀπὸ τὴν Ὁδησσό, μὲ ἡμερομηνία 24 Σεπτεμβρίου 1821, λέγεται: Ἐπιειρώσαμεν δὲ τὴν προσοχὴν μας εἰς τὸ νὰ συνδρομώμεν καὶ τὸν κατὰ τὴν Δακίαν ἀθλοῦντα ἀδελφόν μας [=Γ. Ὀλύμπιον], τοῦ ὁποῖου τὰ ἀνδραγαθήματα καὶ γενναῖα ἀριστοτεχνήματα καὶ τρόπια κατὰ τῶν βαρβάρων ἐξέπληξαν ἡμᾶς ἅπαντας². Στὶς 27 Σεπτεμβρίου 1821 ὁ Γεώργιος Παπαδόπουλος Κορφινὸς ἔγραφε πρὸς τοὺς ἑφόρους τῆς Ὁδησοῦ: Κύριοι, κρίνω εὐλογον διὰ τὸ πρὸς τὴν πατρίδα ὀφειλόμενον χρέος μου νὰ σᾶς προβάλω, ἂν σᾶς φαίνεται συμφέρον τὸ νὰ ἐνεργηθῆ τρόπος νὰ σταλθῆ κάποια στρατιωτικὴ βοήθεια πρὸς τὸν ἥρωα καπιτὰν Γεωργιάκη Ὀλύμπιον ἐν Βλαχία, ὅπου εἰς τὸ μέρος στρατοπεδεύει, ἔχων καὶ ἀρκετὴν δύναμιν, θέλει εἶναι ἱκανὸς νὰ κατατρομάσῃ τοὺς βάρβαρους, καὶ πρὸς τὸν χειμῶνα νὰ μ' ἀξίησῃ ὁ ἀριθμὸς καὶ νὰ ἐκταθῆ ὀφελιμώτατα ἢ δύναμεις του³. Οἱ ἔφοροι Νικόλαος Ἰωάννου Χαρίτσης καὶ Ἰωάννης Γεωργαντόπουλος ἔγραφαν στὶς 4 Ὀκτωβρίου 1821 πρὸς τοὺς ἐφόρους τῆς Γραικικῆς Κοινότητος τῆς Ὁδησοῦ: Ὁ καπετὰν Ὀλύμπιος ἐν Βλαχίᾳ χρεῖαν ἔχει στρατιωτικῆς δυνάμεως καὶ ἡμεῖς στοχαζόμεθα, ὅτι εἶναι ἀναγκαιότατον, ἵνα λάβῃ τὴν εἰς αὐτὸν ἀξίαν συνδρομὴν διὰ κάθε χρῆσμον εἰς αὐτὸν ἐφοδίων καὶ στρατιωτῶν⁴.

Πῶς ἐξηγοῦνται δὲ αὐτά, τὴ στιγμὴ ποῦ σήμερα γνωρίζουμε μὲ ἀκρίβεια ὅτι ἡ μάχη τοῦ Σέκου τελείωσε στὶς 12 Σεπτεμβρίου 1821: Τὰ νέα ἀργοῦσαν νὰ φτάσουν ἔγκαιρα, ἐνῶ τὰ γεγονότα ἐξελίσσονταν ραγδαίως. Νά ὅμως ποῦ ὁ Γ. Λαῖος ἀνακάλυψε στὰ ἀυστριακὰ ἀρχεῖα καὶ παρουσίασε προκήρυξη τοῦ Γεωργιάκη Ὀλύμπιου, μὲ ἡμερομηνία 1 Ὀκτωβρίου 1821, ποῦ ἐξεδόθη στὸ Hermannstadt (=Σιμπίου). Στὴν προκήρυξη γίνεται λόγος γιὰ κάποια καταστροφή (ὀποκόνυαμε σὲ μιὰ τρομερὴ μοῖρα) καὶ διατυπώνονται κατηγορίες κατὰ τῶν ὁμοδόξων γειτόνων ποῦ ἐγκατέλειψαν τὸν ἀγῶνα τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ. Ἡ προκήρυξη καταλήγει: Ἐμπρὸς ἀδέρφια! Ἄς πεθάνωμε κοιτάζοντας ἄφοβα τὸ θάνατο στὰ μάτια. Ζήτω ἡ θρησκεία καὶ ἡ ἐλευθερία τῆς Ἑλλάδας. Θάνατος στοὺς βαρβάρους!⁵ Ὁ Γ. Λαῖος δὲν διατυ-

1. Βλ. Σ α κ ε λ. Σ α κ ε λ λ α ρ ί ο υ, Φιλικὴ Ἑταιρεία, Ἐν Ὁδησσῷ 1909, σ. 160-161.

2. Αὐτόθι, σ. 224.

3. Αὐτόθι, σ. 227-228.

4. Αὐτόθι, σ. 229.

5. Βλ. Γ. Λ α ῖ ο υ, Ἀνεκδοτὲς ἐπιστολῆς καὶ ἐγγραφα τοῦ 1821. Ἱστορικὰ δοκουμενὰ ἀπὸ τὰ Αὐστριακὰ ἀρχεῖα, Ἀθήνα 1958, σ. 240, ἀρ. 198.

πώνει καμὰ γνώμη. Νομίζω ὅμως ὅτι πρόκειται γιὰ προκήρυξη ποὺ ἐξεδόθη μετὰ τὴν ἤττα τοῦ Δραγασανίου, ὅταν ὁ Ἄλέξανδρος Ὑψηλάντης πέρασε τὰ αὐστριακὰ σύνορα, ἐνῶ ὁ Ὀλύμπιος ἀποφάσισε νὰ συνεχίσει τὸν ἀγώνα καὶ πῆγε στὴν Κούρτσα ντὲ Ἄρτζες νὰ ἐνωθῆ μετὸν Ἰ. Φαρμάκη. Τὴν ἡμερομηνία ἴσως τὴν ἔβαλε κάποιος Φιλικὸς ποὺ κατεῖχε τὴν προκήρυξη καὶ βρισκόταν τὴν 1η Ὀκτωβρίου 1821 στὸ Σιμπίου, ἢ εἶναι ἄσχετη μετὸ κείμενο καὶ δηλώνει ἀπλῶς ὅτι κάποιος αὐστριακὸς πράκτορας διεβίβασε στὴ Βιέννη ἀπὸ τὸ Hermannstadt τὴν 1η Ὀκτωβρίου 1821 τὴ μετάφραση τῆς ἐν λόγῳ προκηρύξεως.

Στις 24 Ἰουλίου 1826 ὁ Δημήτριος Μακεδόνης (ἢ Makedonski), ὁ ὁποῖος εἶχε δανείσει στις 16 Φεβρουαρίου 1821 στὸν Γεωργάκη Ὀλύμπιο 2.500 αὐστριακὰ δοκᾶτα, βασιζόμενος σὲ μιὰ ὁμολογία, ὑπογραμμένη καὶ ἀπὸ τὸν Θεόδωρο Βλαδιμηρέσκου, ἐκίνησε ἀγωγή κατὰ τῆς χήρας τοῦ Ὀλύμπιο Στάνας, ποὺ ζοῦσε στὸ χωριὸ Nedobăuți (περιφέρεια Χοτινίου), γιὰ νὰ πάρη πίσω τὰ χρήματά του. Ἡ Στάνα δὲν δεχόταν νὰ τὰ πληρώσει, ἰσχυριζομένη ὅτι τὸ κτῆμα της καὶ τὰ σημερινὰ ἔσοδά της προέρχονται ἀπὸ τὸν πρῶτο ἄντρα της, τὸν χαϊδοῦκο Βέλκο¹. Στὴν αἴτησή του πρὸς τὸν κυβερνήτη τῆς Βασσαραβίας, ὁ Δημήτριος Μακεδόνης γράφει: «...αὐτὸς ὁ ὀφειλέτης μου ἔμεινε τότε στὴν Τσάρα Ρομανεάσκα, καὶ ἐγὼ μέχρι σήμερα δὲν μπόρεσα νὰ ἀνακαλύψω τὴν κατοικία του, ἐνῶ ἡ σύζυγός του Στάνα, μετὰ τὰ παιδιά, ἢ ὅποια εἶχε ἔρθει στὴν Βασσαραβία, ἔλεγε πάντα πὼς περιμένει τὸν ἄντρα της· αὐτὸ καὶ διάφορα ἄλλα περιστατικὰ με ἔκαναν νὰ περιμένα τὸν ἐρχομὸ του. Ἐπειδὴ ὁμως τώρα ἡ ἀναφερομένη σύζυγός του Στάνα παντρεύτηκε ἐδῶ με κάποιον ἄλλον², καὶ ἐπειδὴ ὑποθέτουμε ὅτι ὁ σύζυγός της καὶ ὀφει-

1. Ἡ Στάνα ἦταν παντρεμένη πρῶτα μετὸν χαϊδοῦκο (κλέφτη) Βέλκο Πέτροβιτς ἀπὸ τὴν Κράινα. Ἐκείνη ἦταν, καθὼς πιστεύει ὁ Μ. Ρομανέσκου, ἀπὸ τὸ Ζάιτσαρ (Zajčar) βλ. M. R o m ā n e s c u, Contribuții la cunoașterea lui Tudor Vladimirescu, περ. «Balcania», τ. V₁ (1942), σ. 21, σημ. 5. Στὰ λαϊκὰ τραγούδια ὀνομάζεται «Dilber Stana». Ὅταν σκοτώθηκε ὁ Βέλκο Πέτροβιτς, τὴν παντρεύτηκε ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος. Στὸν καιρὸ τῶν γεγονότων τοῦ 1821, μέχρι τῆς 10 ἢ 15 Μαρτίου 1821, ζοῦσε στὸ Βουκουρέστι, στοῦ Ἀγίου Σάββα. Ἀπ' ἐκεῖ τὴν πῆρε ὁ Ἀρβανίτης Βίτου, ἄνθρωπος τοῦ Γεωργάκη Ὀλύμπιο καὶ τὴν πῆγε στὸ Κίμπουλόγκ (Cimpu lung) βλ. Documente...Râscoala din 1821, τ. IV, σ. 218-219. Ἀπ' ἐδῶ, στὰ τέλη Μαΐου τὴν στέλνει ὁ Γεωργάκης, μαζί μετὰ τὰ δύο μικρὰ παιδιά του, στὴν Βασσαραβία, μετὰ 350.000 γρόσια· βλεπε τὸ γράμμα τοῦ Γεωργάκη Ὀλύμπιο πρὸς τὸν Χατζῆ Γιανουση, στὰ Documente...Râscoala din 1821, τ. IV, σ. 192-193. Σ' αὐτὸ τὸ γράμμα ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος ἀναγνωρίζει ὅτι δανείστηκε ἀπὸ τὸν Μακεδόνη: «Νὰ πληρώσεις καὶ τὸ χρέος μου, ὅπου ἔδωσα ὁμολογίες μου, μάλιστα τοῦ ἀδελφοῦ μας Μακεδόνη τὸ πρότερον, καὶ νὰ κοιτάξεις διὰ τὴν ψυχὴ μου». Τὴν Στάνα συνάδευσε γιὰ προστασία ὁ συναδελφικὸς πάρεδρος (asesor cologial) Jivković, βάσει συμφωνίας 150 δοκᾶτων, ποὺ ὅμως ἡ Στάνα δὲν τοῦ τὰ πληρώσει (βλ. Documente... Râscoala din 1821, τ. III, σ. 369).

2. Ἡ Στάνα παντρεύτηκε μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Γεωργάκη Ὀλύμπιο μ' ἕνα ἀπὸ τὰ παλληκάρια του, ὀνομαζόμενο Στέρτιο (βλ. L i p r a n d i, ἔ.α., τ. V, σ. 329, σημ. 1).

λέτης μου δὲν ζῆ πλέον, καὶ ἡ περιουσία του περνᾶ σὲ ξένα χέρια», γι' αὐτὸ —συνεχίζει στὴν αἴτησή του ὁ Makedonski—πρέπει ἡ περιουσία τῆς Στάνας νὰ καταγραφῆ καὶ νὰ τεθῆ ὑπὸ μεσεγγύησιν «μέχρι νὰ ἐνηλικιωθοῦν τὰ παιδιὰ τοῦ συγχωρεμένου» κ.λ.¹ Ἡ Στάνα, κόρη τοῦ Ραδοβάν, μετὰ τὴ σειρά της, διαμαρτυρήθηκε κατὰ τοῦ Μακεδόνοσκη καὶ τὸν κατηγορεῖ, κοντὰ στὰ ἄλλα, πὼς «ἔγραψε καὶ μετέδωσε ψευδολογίες παντοῦ, ὅτι ὁ ἄντρας μου ζῆ. Ἐπεναντίας ὁμως, ὅταν πέρασε ἀπὸ τὸ Χοτίνι ὁ σεπτὸς καὶ ἀειμνηστὸς μονάρχης Ἄλέξανδρος Παύλοβιτς, τότε ἐγὼ παρουσιάστηκα στὴν Αὐτοκρατορική του Μεγαλειότητα, ὑπέβαλα αἴτηση σχετικὴ μετὰ τὸ θάνατο τοῦ ἀνδρός μου καὶ με ἐλέησε ἡ ὑψηλὴ εὐσπλαχνία τοῦ μονάρχου με 500 δουκάτα σὲ χαρτονόμισμα γιὰ τὴν συντήρησι τῶν ἀνήλικων παιδιῶν μου»². Ἡ Στάνα ὑπογράφει «Στάνα Ραδοβάν, σύζυγος τοῦ μακαρίτη σερδάρη³ Γεωργάκη Ὁ λ υ μ π ἰ δ η, καὶ ὄχι Ἐ λ υ μ π ἰ ὠ τ η, ὅπως λέει τώρα». Δίνουμε καὶ στὰ ρωσικὰ τὴν τελευταία φράση αὐτοῦ τοῦ ἐγγράφου, ὅπου ἐπανορθώνεται τὸ ἐπώνυμο τοῦ Γεωργάκη:⁴

А Стана подписалась по [имени] Стана Радовану покойнику сердара сизигос Йоргаки Олимпидис а не Елμπидотис [как] ныне говорит.

Φυσικά, οὔτε ἀπλὴ ὑπόνοια δὲν μπορεῖ νὰ σταθῆ ὅτι τάχα ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος ἐξακολουθοῦσε νὰ ζῆ καὶ κρυβόταν, μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ μὴν τὸν καταδιώκουν οἱ πιστωτές του!... Κατὰ τὴ διάρκεια αὐτῆς τῆς δίκης ὁ Μιχαήλ Βαϊρακτάρης, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὰ νεανικά του χρόνια βρισκόταν συνέχεια, σ' ὅλα τὰ μέρη, δίπλα στὸ Γεωργάκη Ὀλυμπίδη⁵, δηλώνει ὅτι ὁ ἀρχηγὸς του ἔδωσε τὴ ζωὴ του στὸν ἀγώνα τοῦ 1821. Ἡ ἔκθεσι τοῦ Φιλικοῦ Χρήστου Ἀναστασίου, ὁ ὁποῖος σ' ὅλο τὸ διάστημα βρισκόταν ἐπίσης μαζί με τὸν Γεωργάκη Ὀλύμπιο καὶ ἔζησε τὰ γεγονότα τοῦ Σέκου, δὲν ἀφήνει καμιὰ ἀμφιβολία ὅτι ὁ Ὀλύμπιος χάθηκε στὸ μοναστήρι τοῦ Σέκου. Τὴ σημασία αὐτοῦ τοῦ ντοκουμέντου ὑπογραμμίζει καὶ ὁ Ρουμάνος ἀκαδημαϊκὸς Ἄ. Ὀτσέτα⁶.

1. Βλ. Documente...Răscala din 1821, τ. III, σ. 359, ἀρ. 146.

2. Αὐτόθι, σ. 362-363.

3. Σερδάρης=ἀρχηγὸς ἱππικοῦ (τίτλος εὐγενείας).

4. Αὐτόθι, σ. 361. Ἡ ἀπόφασι τοῦ δικαστηρίου τῆς Βασσαραβίας, μετὰ ἡμερομηνία 24 Ἀπριλίου 1828, τὸν ὀνομάζει ἐπίσης Γεωργάκη «Ὀλυμπίδη» (αὐτόθι, σ. 365). Φαίνεται πὼς ἔτσι ὑπέγραφε ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος καὶ στὰ ἔγγραφα ποῦ παρουσίασε ὁ Δ. Μακεδόνοσκη στὸ δικαστήριο. Ἐξ ἄλλου καὶ ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Γεωργάκη, ποῦ κατέθεσε μαρτυρία μπροστὰ στὸ δικαστήριο ὅτι τὰ ἔγγραφα εἶναι τοῦ θείου του, ὀνομάζεται Γιάννης Ὀλυμπίδης (αὐτόθι, σ. 366). Ὅσο γιὰ τὸ «Ἐλυμπιώτης», δὲν εἶναι παρὰ ἄλλος τύπος τοῦ Ὀλυμπιώτης, διότι ὁ Ὀλυμπος λέγεται καὶ Ἐλυμπος.

5. Αὐτόθι, σ. 366.

6. Α. Ο t e t e a, ἔ.ἀ., σ. 314.

«Ὁ καπετὰν Γεωργάκης μὲ 10 ἄνδρες—γράφει ὁ Χρῆστος Ἐναστάσιος—ἀνέβηκε στὸν πύργο, ὅπου βρῆκαν τὸν θάνατο ἀπὸ πυρκαϊά, διότι ἡ φωτιά ἀγκάλιασε τὶς ξύλινες σκάλες. Αὐτὰ συνέβηκαν τὴν πρώτη μέρα τῆς πολιορκίας τοῦ μοναστηριοῦ ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Σβῆστηκε ἡ πυρκαϊά, ἀραδιαστήκαμε στοὺς τοίχους τοῦ μοναστηριοῦ γιὰ νὰ τὸ ὑπερασπίσουμε καὶ ἀντέξαμε, μετὰ τὸ θάνατο τοῦ καπετὰν Γεωργάκη, ἀκόμη δέκα μέρες κατὰ τῶν ἐπιθέσεων τῶν Τούρκων»¹. Τὸ χειρόγραφο τοῦ Νεάμτς, καθὼς καὶ τὰ ἄλλα ποὺ γράφτηκαν σ' ἐκεῖνα τὰ μέρη, λένε ὅτι οἱ Φιλικοὶ ἄντεξαν, μετὰ τὴν πυρκαϊά, ἄλλες 13 μέρες. Τὸν ἴδιο ἀριθμὸ μᾶς δίνει καὶ ὁ Λιπράνδη. Αὐτὸς γράφει ὅτι τὴν 12η μέρα σταμάτησαν τὴ μάχη καὶ ἄρχισαν νὰ διαπραγματεύονται, καὶ τὴν 13η μέρα παρέδωσαν τὰ ὄπλα τους². Δηλαδή ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος σκοτώθηκε στίς 29-30 Αὐγούστου 1821.

Ἐπομένως, ὁ θρύλος εἶναι ὠραῖος καὶ θὰ παραμείνῃ θρύλος, ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια ὅμως εἶναι διαφορετικὴ. Ἡ δόξα τῆς καρτερικῆς ἀμύνης τοῦ Σέκου ἀνήκει δικαιοματικὰ στὸν συκοφαντημένο καπετὰν Φαρμάκη, ὁ ὁποῖος κράτησε αὐτὸ τὸ μοναστήρι 14 μέρες μετὰ τὸν θάνατο τοῦ καπετὰν Γεωργάκη, ποὺ εἶχε σκοτωθῆ ἀπὸ τὴν πρώτη μέρα τῆς πολιορκίας³.

Οἱ Φιλικοὶ ἔδειξαν σ' αὐτὴ τὴν ἄνιση πάλι ἀπέραντο ἥρωϊσμό καὶ βαθιὰ πατριωτικὴ συνείδηση. Δεκατρεῖς μέρες ἀπέκρουσαν ἥρωϊκὰ τὰ ἐχθρικά πλῆθη καὶ ἄντεξαν στὴν πείνα καὶ τὴν δίψα. Δύο σφοδρὲς ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων, γιὰ νὰ καταλάβουν μὲ ἔφοδο τὸ μοναστήρι, ἀπέτυχαν μὲ ἀφάνταστες ἀπώλειες. Ὁ ἀτρόμητος Φαρμάκης, τραυματισμένος κάμποσες φορὲς, καθωδηγούσε ἐπιδέξια τοὺς ἐλεύθερους πολιορκημένους καὶ ἐνθάρρυνε τὰ παλληκάρια του μὲ τὸν ἥρωϊσμό του.

Οἱ Τούρκοι—συνεχίζει τὸ χειρόγραφο τοῦ Νεάμτς—βλέποντας πῶς οἱ πολιορκημένοι δὲν τελειώνουν ἐκεῖνο τὸ μπαρουτόχορτο (iarbă de impușcat), ἀλλὰ ἐξακολουθοῦν τὸν πόλεμο, δὲν ἤξεραν πῶς νὰ ἐνεργήσουν γιὰ νὰ τοὺς βγάλουν ἀπὸ μέσα. Ἀπ' αὐτὴν τὴν ἀμηχανία τοὺς ἐβγαλε ὁ ἐπαρχος τῆς πόλης Πιάτρα (Tîrgul Pietrei), ὁ ὁποῖος ξεγέλασε τοὺς πολιορκημένους καὶ παρέδωσαν τὰ ὄπλα τους καὶ ἄνοιξαν τὶς πύλες τοῦ μοναστηριοῦ⁴. Ὁ Ζωσιμᾶς γράφει, ὅτι οἱ Φιλικοὶ προσπάθησαν κάμποσες φορὲς νὰ κλείσουν συμφωνία μὲ τοὺς Τούρκους, ὅμως δὲν τὰ κατάφεραν. Τότε ἦρθε ὁ ἴδιος ὁ πασᾶς καὶ ἔστειλε μέσα «τὸν Νομάρχη καὶ τὸν Γερμανὸ (=Αὐστριακὸ)

1. T. Bălan, ἔ.ἀ., σ. 71-73.

2. Liprandi, ἔ.ἀ., σ. 332-333.

3. Πρβλ. Liprandi, ἔ.ἀ., σ. 445.

4. Χειρόγραφο Νεάμτς, χφ 154, φ. 99.

Πρόξενος», οί όποιοι «μέ πολλά λόγια και όρκους ξεγέλασαν» τούς πολιορκημένους και τούς έπεισαν τελικά νά παραδώσουν τά όπλα τους¹. 'Ο 'Ανδρόνικος Βαδένσκη περιγράφει τίς δυσκολίες μέσα στό μοναστήρι, δυσκολίες πού συμπύκτων μ' αυτές πού περιγράφει ό Χρήστος 'Αναστασίου. Δέν είχαν τί άλλο νά φάν, παρά μόνο λίγο τυρί. Δέν είχαν νερό, διότι ή φωτιά έκαψε τόν τροχό τού πηγαδιού, ό κουβάς έπεσε μέσα, και οί Φιλικοί ήταν άναγκασμένοι νά πίνουν κρασί και ούζο. Οί Φιλικοί, σύμφωνα μέ τόν 'Ανδρόνικο, θά μπορούσαν νά φύγουν άπό τό μοναστήρι και νά γλυτώσουν, λόγω τών βροχών, αλλά δέν ήταν ένωμένοι. "Αν έλεγαν οί Σέρβοι ν' άνοιξουν τίς πόρτες τή νύχτα και νά φύγουν (διότι έξ αίτίας τής ραγδαίας βροχής δέν φαινόταν τίποτα), οί 'Ελληνες έλεγαν νά μείνουν άκόμη, και συνέχιζαν τό πιότό. Καταλαβαίνοντας μερικοί ότι μέ τό πιότό δέν υπάρχει γλυτωμός, άνοιξαν μιá όπη στη βιβλιοθήκη, κάτω άπό τήν εκκλησία τού άγίου Νικολάου και έφυγαν δυό σειρές: τήν μία 15 άτομα και τήν άλλη 20.

Οί Τούρκοι, όταν πείσθηκαν πλέον ότι τό πυροβολικό τους δέν ήταν σε θέση νά γκρεμίσει τούς τοίχους τού μοναστηριού και ή αντίσταση τών Φιλικών συνεχιζόταν, άλλαξαν ταχτική. 'Ο πασάς κάλεσε τόν Νομάρχη τής πόλεως Πιάτρα, όνόματι Γιαννάκη Μίλου (Enache Milu) και τού έδωσε εντολή νά κάμη ό,τι μπορεί ώστε νά ξεγέλαση τούς πολιορκημένους για νά παραδοθούν. Αυτός ύποσχέθηκε και σε συνεργασία μέ τόν Wolh (=Wolf) βάλθηκαν νά ξεγέλασουν τούς Φιλικούς. Πήγαν λοιπόν ντυμένοι μέ στρατιωτικά κοντά στόν τοίχο τού μοναστηριού, μαζί μέ κάμποσους ούσσάρους και κάλεσαν τούς άρχηγούς τών Φιλικών, νά τούς μιλήσουν. 'Ο Πρόξενος άρχισε νά τούς λέη ότι είναι άπεσταλμένος τού Γερμανού (=Αύστριακού) αυτοκράτορα, για νά τούς πη νά παραδώσουν τά όπλα τους στους Τούρκους και μετά ό ίδιος (δηλαδή ό Πρόξενος) θά τούς όδηγήσει στα σύνορα². Για νά τούς πείσουν, έφεραν τό Εύαγγέλιο και τό Σταυρό και όρκίστηκαν ό'

1. Ζωσιμας, έ.ά., σ. 506.

2. 'Ο 'Ιβάν Πέτροβιτς Λιπράνδη, πού συνωμίλησε μέ τόν Wolf γι' αυτά τά γεγονότα, γράφει ότι «ό Wolf άρνείται μόνο τόσο, ότι αυτός δέν παρουσιάστηκε σαν έπίσημο πρόσωπο, αλλά στην έπιθυμία τού πασά έφυγε μ' αυτόν και πράγματι προσπάθησε νά άπομακρύνη τό χύσιμο αίματος, μη μπορώντας νά μαντέψη πώς ό πασάς θά καταπατήσει τό λόγο του, και ότι στό φερμάνι πού διαβάστηκε οί φράσεις σχετικά μέ τήν άμνηστευση ήταν έπινοήσεις τού υπάλληλου!». Και ό Λιπράνδη συνεχίζει: «Όλα αυτά τά έπιχειρήματά του δέν μέ έπεισαν ότι ή διήγησή του άνταποκρίνεται στην άλήθεια. Τόσο τά λεγόμενα εκείνων τών δυό άτόμων πού γλύτωσαν άπό τό θάνατο (πρόκειται για έναν 'Εβραίο πού τούρκεψε και για τόν Τουφεκτή Νικόλα), όσο και ή διήγηση μερικών Τούρκων, πού πήραν μέρος στη μάχη, διαφέρουν κατά πολύ άπό τά λεγόμενα τού Wolf» (L i p r a n d i, έ.ά., σ. 334 σημ.) Στη σ. 454, σημείωση 54, ό Λιπράνδη αναφέρει και τά όνόματα τών Τούρκων πού τού μιλήσαν για τά γεγονότα τού Σέκου. Πρόκειται για τόν 'Οσμάν άγά, 'Αρβανίτη, 'Ισμαήλ και 'Εϊπ άγά.

αὐτὰ καὶ σ' ὅλα τὰ ἱερά τοῦ χριστιανισμοῦ. Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν «ἐθελοντῶν» (=Φιλικῶν) ζήτησαν νάρθη καὶ ὁ πασᾶς, γιὰ νὰ μιλήσουν μαζί του. Ἦρθε καὶ ὁ πασᾶς καὶ ὠρκίστηκε κι αὐτὸς στὸ Κοράνιο καὶ σ' ὄλους τοὺς τουρκικοὺς θεσμοὺς, ὅτι δὲν θέλει τίποτα ἀπὸ ἐκείνους, παρὰ μόνο νὰ παραδώσουν τὰ ὄπλα καὶ νὰ πᾶν ἡσυχά στὴν Αὐστρία μαζί μὲ τὸν Πρόξενο, καθὼς τὸ ποθεῖ ὁ Γερμανὸς αὐτοκράτορας. Μὴ γνωρίζοντας οἱ ἐθελοντῆς τὴν ποιηριά, ἀνοίξαν τὴν πόρτα καὶ ἄρχισαν νὰ παραδίνουν τὰ ὄπλα τους!...

Ἐὸ Χρῆστος Ἀναστασίου, ὁ ὁποῖος, κατὰ τὴ γνώμη μου, ἦταν στενὸς συνεργάτης τοῦ Φαρμάκη, μᾶς περιγράφει τὸ ἐπεισόδιο ὡς ἐξῆς: «Τὴν 7ῃ μέρα τῆς ἄμυνας τοῦ μοναστηριοῦ ἦρθε κοντὰ στὸν τοῖχο ὁ ἀρχηγὸς τοῦ [αὐστριακοῦ] πρακτορείου τῆς πόλεως Νεάμτς (πρόκειται γιὰ τὴν πόλη Πιάτρα Νεάμτς), ὀπλισμένος, μὲ μαλλιά λίγο καστανά, χωρὶς μουστάκι, ντυμένος μὲ γερμανικὴ [=αὐστριακὴ] στολή, μὲ σπαθὶ καὶ χιτῶνα στὰ ὁποῖα ἦταν κρεμασμένοι ὁ χρυσὸς αὐτοκρατορικὸς αὐστριακὸς ἀετός, φοροῦσε κι ἓνα πηλίκιο, στὸ ὁποῖο ἐπίσης βρισκόταν ὁ αὐτοκρατορικὸς ἀετός. Μαζί μ' ἄλλους τρεῖς, ντυμένοι σὰν οὐσσάροι. Ἐὸ ἀρχηγὸς μας, ὁ καπετὰν Φαρμάκης, ὁ ὁποῖος εἶχε ἀναλάβει τὴν ἀρχηγία μετὰ τὸ θάνατο τοῦ καπετὰν Γεωργάκη, κάλεσε σὲ συνομιλία τὸν «μικρὸ πρόξενο», ἄγνωστο σὲ μᾶς τὸ ὄνομά του, ὅμως γνωστὸς ἐν γένει σὰν ἀρχηγὸς τοῦ πρακτορείου τοῦ Νεάμτς. Ἐὸ Φαρμάκης προσέφερε 2.000 πιάστρα γιὰ τὴν ἐλευθέρη ἀποχώρησή μας καὶ τὴν παράδοση τῶν ὄπλων, ἂν 15 αὐστριακοὶ στρατιῶτες θὰ μᾶς ὠδηγοῦσαν μέχρι τὰ σύνορα. Ἐὸ αὐστριακὸς πράκτορας ἀρνήθηκε νὰ μᾶς ὠδηγήσουν καὶ ἀπαίτησε νὰ παραδοθῶμε, ἐγγυώμενος μὲ τὸ κεφάλι του, ἂν μᾶς κάνουν κανένα κακό. Ἐκεῖνος ξαναἦρθε 4 φορὲς καὶ μᾶς ἐξασφάλισε μὲ τὸν πιὸ ἐπίσημο τρόπο, μετὰ τὸν ἐρχομὸ τοῦ πασᾶ, ὅμως μὲ τὸν ὄρο νὰ παραδώσουμε τὰ ὄπλα. Τὴν 11ῃ μέρα τῆς πολιορκίας μας στὸ μοναστήρι ὁ καπετὰν Φαρμάκης καὶ ἄλλοι 15 ἄνδρες, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ ἐγώ, ἀποφασίσαμε νὰ πᾶμε στὸ στρατόπεδο τοῦ πασᾶ, ὅπου ἀμέσως μᾶς παρέδωσαν τὸν καθένα στὰ χέρια ἐνὸς Τούρκου. Ἐὸ πασᾶς διέταξε νὰ περάσουν τοῦ καπετὰν Φαρμάκη καὶ σ' ἓναν ἄλλον καπετάνιο, βοηθὸ τοῦ Φαρμάκη, ἄλυσσίδες στὸ λαιμὸ τους συνδεμένες τῇ μία μὲ τὴν ἄλλη. Τοῦ Βελίβασα Γόγα τοῦ ἐβαλαν σίδερα στὰ πόδια. Ἐν τῷ μεταξύ οἱ Τούρκοι πῆραν τὰ ὄπλα τῶν συντρόφων μας, ποὺ περίμεναν στὴν πόρτα τοῦ μοναστηριοῦ, τὰ φόρτωσαν σὲ ἀμάξια καὶ τὰ πῆγαν. Μετὰ τὸν ἀφοπλισμὸ, ἄρχισε τὸ μακελιὸ καὶ τοὺς ἔσφαξαν ὄλους, ἀφοῦ πρῶτα τοὺς ἀκρωτηρίασαν...». Καὶ ἀφοῦ περιγράφει τὶς δυσκολίες, ποὺ εἶχαν δταν ἦταν πολιορκημένοι, ὁ Χρῆστος Ἀναστασίου καταλήγει: «Παρ' ὅλα αὐτά, δὲν θὰ παραδινόμασταν, διότι εἶχαμε ἀποφασίσει καλύτερα νὰ πεθάνουμε παρὰ νὰ παραδοθῶμε στοὺς Τούρκους,

ἂν δὲν μᾶς ὑποσχόταν τόσο ἐπίσημα ὁ ἀρχηγὸς τοῦ [αὐστριακοῦ] πρακτορείου ὅτι δὲν θὰ μᾶς συμβῆ τίποτα καὶ θὰ ἀποτραβηθοῦμε ἐλεύθερα»¹.

Ὁ Λιπράνδη συμπληρώνει ὅτι τὴν 12η μέρα οἱ Τούρκοι ἔστειλαν ἕναν μεσολαβητὴ, ὁ ὁποῖος ζήτησε νὰ σταματήσει ἡ μάχη. Ὅταν αὐτὴ ἡ ἀπαίτηση πραγματοποιήθηκε, πῆγαν κοντὰ στὸν τοῖχο μερικοὶ Τούρκοι ὑπάλληλοι καὶ δήλωσαν στοὺς ὑπερασπιστὲς τοῦ μοναστηριοῦ ὅτι παρέλαβαν ἀπὸ τὸν σουλτάνο ἕνα φερμάνι, βάσει τοῦ ὁποῖου ἀποχτοῦσαν ὅλοι συγχώρεση. Τοὺς πρότειναν νὰ παραδώσουν τὰ ὄπλα καὶ νὰ φύγουν ὁ καθένας ὅπου θέλει. Αὐτὰ βεβαίωσε καὶ ὁ αὐστριακὸς Wolf, ὁ ὁποῖος καὶ τοὺς συμβούλεψε «νὰ μὴν ἀντισταθοῦν καὶ νὰ μὴν χύσουν τὸ αἷμα τους ἄδικα, ἀλλὰ ὁ καθένας τοὺς εἶναι ἐλεύθερος νὰ πάη στὴ Ρωσία, στὴν Αὐστρία, ἢ νὰ μείνῃ μὲ τοὺς Τούρκους». Μετὰ διαβάστηκε τὸ φερμάνι καὶ ὁ Wolf ἀκόμη μιὰ φορὰ ἐπιβεβαίωσε τὰ γραφόμενα. Ὁ Φαρμάκης τοὺς ἀπάντησε ὅτι εἶναι ἔτοιμος νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν αἴτησή τους, ἂν οἱ Τούρκοι ἀποτραβηθοῦν καὶ ἀφήσουν μόνο 1.000 γύρω στὸ μοναστήρι. Ὁ Wolf καὶ ὁ Τούρκος ὑπάλληλος ἀπάντησαν ὅτι ὁ φόβος τοῦ Φαρμάκη καὶ ἡ αἴτησή του δὲν ἔχουν βάσεις καὶ ἂν αὐτὸς δὲν πιστεῦθῃ στὸν τουρκικὸ στρατό, ποῦ ἀνήκει στὸν σουλτάνο, καθὼς καὶ στὸν Wolf, ποῦ εἶναι πράκτορας τῆς Αὐστρίας, μεσίτης καὶ ἐγγυητὴς ὅτι τοὺς Φιλικούς ποῦ κατέχουν τὸ μοναστήρι δὲν τοὺς ἀπειλεῖ κανένας κίνδυνος, «τότε πῶς ἀπαιτεῖ ἐκεῖνος νὰ γίνῃ πιστευτός, ὅταν οἱ ἄνδρες του δὲν εἶναι ἄλλο τίποτα παρὰ κάτι ἐξεγεμμένοι, καὶ ἴσως ληστές, καὶ ποιὸς μπορεῖ νὰ ἐγγυηθῇ ὅτι αὐτοί, ἂντι νὰ πᾶν στὴν Ρωσία καὶ στὴν Αὐστρία, δὲν θὰ σκορπισθοῦν καὶ δὲν θὰ ἀρχίσουν νὰ ληστεύουν ἐκ νέου καὶ δὲν θὰ συγκεντρωθοῦν πάλι σὲ μεγάλο ἀριθμό;» Καὶ ἄρχισαν νὰ κολακεύουν τὸν Φαρμάκη ὅτι αὐτὸς, προσφέροντας ὑπηρεσία στὸν σουλτάνο τὸ δίχως ἄλλο θὰ ἀνταμειφθῇ. Στὸ τέλος ὁ Φαρμάκης δέχτηκε, «σκεπτόμενος τὴν δυστυχεῖ κατάστασι τῶν ἀνδρῶν του, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ 6 μέρες δὲν εἶχαν ψωμί καὶ τρέφονταν μόνο μὲ ἀλογίσιο κρέας, ἐνῶ πάνω σ' αὐτὰ εἶχε ἀρχίσει νὰ γίνεταί αἰσθητὴ καὶ ἡ ἔλλειψι φυσιογιῶν». Συνεννοήθηκαν λοιπὸν ἡ παράδοσι τῶν ὄπλων νὰ γίνῃ τὴν ἄλλῃ μέρα. Αὐτοὶ οἱ ὄροι ὁμως δὲν ἔγιναν δεχτοὶ ἀπὸ τοὺς περισσότερους Φιλικούς. Αὐτοὶ ὑποπεύονταν τοὺς Τούρκους καὶ γνώριζαν τὴν ἀπιστία τους, γι' αὐτὸ ὅλοι τοὺς ἐπέμεναν αὐτὴ τὴ νύχτα νὰ βγοῦν αἰφνιδιαστικά ἀπὸ τὸ μοναστήρι, νὰ προσπαθήσουν νὰ σπάσουν τὸν κλοιὸ μέχρι τὸ δάσος καὶ νὰ φύγουν στὴν Αὐστρία. Ὁ Φαρμάκης ἄρχισε νὰ προσχωρῇ σ' αὐτὴ τὴν ἄποψη, παρ' ὅλα τὰ τραύματά του τὰ ὁποῖα δὲν τοῦ ἐπέτρεψαν νὰ ἀνεβῇ μόνος του στὸ ἄλογο, ὅταν ξαφνικά ὁ καπετὰν Γκεόργκε Κουμανέτς ἀντιτάχθηκε σ' αὐτὴ τὴν πρότασι, λέγοντας ὅτι τοὺς περιμένει ὁ σίγουρος θάνατος. «Πολὺ περισσότερο, συμπλήρωσε, ποῦ ὁ Wolf

1. T. Bălan, ἔ.ἀ., σ. 71-73.

εἶναι ἐγγυητὴς στὶς διαπραγματεύσεις. Θὰ παραβούμε τις συμφωνίες μας μαζί του καὶ τότε, καὶ ἂν κατορθώσουμε νὰ περάσουμε στὴν Αὐστρία, μπορεῖ αὐτὴ νὰ μᾶς δεχτῆ καὶ νὰ μᾶς καταδώσῃ σὰν ἀνθρώπους ποὺ συμφώνησαν μιὰ φορὰ καὶ μετὰ καταπάτησαν τὴ συμφωνία· καὶ τότε θὰ χάσουμε ὅποιαδῆποτε ἐλπίδα νὰ ἀποκτήσουμε τὴν ἐπιείκεια τῶν Τούρκων». Οἱ μισοὶ ἀπὸ τοὺς Φιλικοὺς δέχτηκαν αὐτὴ τὴ γνώμη, στὴν ὁποία ὕστερα ἔπεσε καὶ ὁ Φαρμάκης. Οἱ ἄλλοι μισοὶ ἔμειναν σταθερὰ στὴν πρώτη γνώμη, καὶ αὐτὴ ἢ συζήτηση κράτησε μέχρι τὸ πρωῖ, ὁπότε ἦταν δύσκολο πιά νὰ σκεφθῆ κανεὶς ὄριμα. Ἔπρεπε λοιπὸν νὰ παραδοθοῦν στὴν οἰκτρὴ μοῖρα ποὺ τοὺς περιμένε¹.

Ἀπὸ τὴν ἔκθεση τοῦ Wolf πρὸς τις αὐστριακὲς ἀρχὲς ἀποκαλύπτεται ὅτι ἡ τουρκικὴ πλευρὰ εἶχε μελετήσῃ ἀπὸ πρὶν τὴν ἀπάτη αὐτὴ, στὴν ὁποία πῆρε ἄμεσο μέρος ὁ ἴδιος ὁ αὐστριακὸς πρᾶκτορας. Ὁ Wolf γράφει ὅτι ὁ πασᾶς συγκάλεσε συμβούλιο, στὸ ὁποῖο πῆρε μέρος καὶ ὁ ἴδιος ὁ Wolf. Τὸ συμβούλιο εἶχε σὰν σκοπὸ νὰ συζητήσῃ «ἓναν ἄλλο τρόπο» γιὰ τὴν ἐξόντωση τῶν ἀγωνιστῶν, τὸν ὁποῖον ἀπὸ καιρὸ εἶχε προτείνει ὁ Wolf². Ὁ «τρόπος» αὐτός, ὅπως εἶδαμε, βασιζόταν στὴν ἀτιμία καὶ τὴν ἀπάτη, καὶ ὄχι στὴν παλληκαρίσια ἀναμέτρηση.

Ἀφοῦ λοιπὸν ἐξαπάτησαν τοὺς πολιορκημένους καὶ παρέδωσαν τὰ ὄπλα τους, ὁ πασᾶς διέταξε νὰ καταγράψουν τὸν καθένα μὲ τὰ στοιχεῖα του, ἀπὸ ποῖο μέρος κατάγεται, τί ἐθνικότητα ἔχει καὶ τί ἐπάγγελμα γνωρίζει. Ὅταν τελείωσε ἡ καταγραφή, ὁ πασᾶς διέταξε νὰ περάσουν ὅλοι τους στὴν αὐλὴ τοῦ μοναστηριοῦ. Τότε οἱ Φιλικοὶ κατάλαβαν ὅτι ἔπεσαν στὴν παγίδα καὶ ὅτι τοὺς πηγαίνουν σὰν τὰ πρόβατα στὴ σφαγὴ. Οἱ Τούρκοι ποὺ περιμέναν ἔξω, ὄρμησαν μέσα σὰν ἀγρίμια καὶ ἄρχισαν νὰ κατακρεουργοῦν ἄοπλους ἀνθρώπους. «Αὐτοὶ οἱ ἀτυχεῖς —γράφει ὁ Λιπράνδη—παρ' ὅλη τὴν κατάστασή τους, ἀμύνονταν μὲ ὅ,τι τοὺς ἔπεφτε στὸ χέρι, ὥστε καὶ μ' αὐτὸ τὸν τρόπο σκότωσαν περισσότερους ἀπὸ 40 Τούρκους· πολλοὺς ἀπ' αὐτοὺς θανάτωσαν οἱ ἄοπλοι περιστρέφοντάς τους τὰ κεφάλια, πράγμα ποὺ δείχνει τὴν ἀνέλπιστη ἄμυνα αὐτῶν τῶν θυμάτων τῆς ἀπιστίας τοῦ πασᾶ καὶ τοῦ Wolf»³.

Εἴκοσι Φιλικοὶ ὅμως, σύμφωνα μὲ τὸ χειρόγραφο τοῦ Νεάμιτς, εἶχαν κρύψει μερικὰ ὄπλα καὶ ὅταν οἱ Τούρκοι ὄρμησαν μέσα νὰ τοὺς σφάζουν, αὐτοὶ ξεσπάθωσαν καὶ σφάζοντάς τους «σὰν λάχανα» ἄνοιξαν δρόμο καὶ ξέφυγαν. Τρεῖς ἀπὸ αὐτούς, ποὺ εἶχαν καταφέρει νὰ ἀρπάξουν παλιὰ μαχαίρια,

1. Liprandi, ἑ.ἀ., σ. 332-333.

2. Wolf στὰ γερμανικὰ σημαίνει λύκος. Στὴν προκειμένη περίπτωση τὸ ὄνομα ἀνταποκρινόταν στὴν πραγματικότητα.

3. Αὐτόθι, σ. 333.

παραπεταμένα, κατάφεραν να διασχίσουν το τούρκικο πλῆθος, χτυπώντας δεξιά και αριστερά, και μόνο κοντά στο δάσος κατάφεραν να τους σκοτώσουν οι Τούρκοι με τα όπλα.

Γλύτωσε από το θάνατο και ένας Έβραϊός που τούρκεψε, καθώς και ο Τουφεκτής Νικόλας, όπλοποιός των Φιλικών, τον όποιον παρέλαβε μαζί του ο Διοικητής της 29ης Όρτας (Συντάγματος Γεντισάρων), όμως στο Ίάσι βρήκε την ευκαιρία να αποδράση και έφυγε στην Βασσαραβία¹. Επίσης γλύτωσε και ο Χρήστος Αναστασίου, τον όποιον είχαν πάρει οι Τούρκοι σαν όδηγό για να τους πάη να πατήσουν ένα μοναστήρι «πρός την κατεύθυνση της Πιάτρας Νέαμτζ». Την νύχτα, πριν ξημερώση, όταν οι Τούρκοι κοιμόνταν, ένας καλόγηρος τον έλυσε και τον βοήθησε να δραπετευθή. Τέσσερις μέρες περιπλανήθηκε σαν άγριμι μέσα στα βουνά, ώσπου κατάφερε και έφθασε στα αυστριακά σύνορα κοντά στο μοναστήρι Σλάτινα. Εκεί έμεινε 8 μέρες, ώσπου συγκεντρώθηκαν και άλλοι φυγάδες.

Όλοι οι άλλοι που βρέθηκαν στο μοναστήρι, λαϊκοί, καλόγηροι και 330 Φιλικοί, κατεσφάγησαν από τους Τούρκους. Τον Φαρμάκη και άλλους 20 Φιλικούς², καθώς και τρεις καλογριές, τους ώδήγησαν στο Ίάσι κι απ' έδω σιδηροδέσμιους τους έστειλαν στην Κωνσταντινούπολη, όπου βρήκαν οικτρό θάνατο στις 28 Όκτωβρίου 1821, στη συνοικία Πέραν³.

Κατά τον Άνδρόνικο Βαδένσκη και το χειρόγραφο του Νέαμτζ, οι Τούρκοι έχασαν στη μάχη του Σέκου 6.000 άνδρες⁴. Αυτοί όλοι, μαζί με τους Φιλικούς και τους άλλους νεκρούς, θάφτηκαν, ύστερα από έγκριση του πασι, κοντά στο μοναστήρι, σε κάτι μεγάλους λάκκους που άνοιξαν οι χωρικοί από τα γύρω μέρη. Ό αριθμός αυτός των 6.000 νεκρών είναι βέβαια υπερ-

1. Αδτόθι, σ. 334. Το 1829 ο τουφεκτής Νικόλας μπήκε στο παρτιζάνικο τμήμα έθελοντών που διοικούσε ο Λιπράνδη, μέχρι που διαλύθηκε αυτό το Σύνταγμα στις 6 Δεκεμβρίου. Ύστερα εγκαταστάθηκε στο Βουκουρέστι και θεωρούνταν ο καλύτερος όπλοποιός.

2. Ό Ζωσιμάς γράφει ότι μαζί με τον Φαρμάκη οι Τούρκοι κουβάλησαν 70 έθελοντές και τρεις καλογριές. Τους έθελοντές τους ξέκαμαν στο Τσαριγραδ (Κωνσταντινούπολη), ενώ τις καλογριές τις εξαγόρασαν οι καλοί χριστιανοί. Ένα γράμμα του Στεφάνου Κωνσταντίνου Γούστη από το Φωλέστι, με ήμερομηνία 21 Σεπτεμβρίου 1821, αναφέρει ότι οι Τούρκοι σκότωσαν έως 300 οικογένειες άγροτών, άνδρες, γυναίκες και παιδιά, καλόγηρους και καλογριές. «Ήφεραν και τρεις καλογριές νέες και τας πουλοῦν, όμως λέει ότι είναι άρχοντοπούλες» (βλ. Documente...Răscoola din 1821, τ. IV, σ. 219).

3. Rapoarte consulara engleze, τ. II, σ. 103. Ο Γ e t e a, έ.ά., σ. 315. Documente...Răscoola din 1821, τ. II, σ. 358, σμμ. 1.

4. Από έναν λογαριασμό του 1822, που τιτλοφορείται «Adunărea scăderilor acestei semii», ανακαλύπτουμε ότι οι επιχειρήσεις κατά της Σλάτινας και Σέκου κόστισαν στο κράτος της Μολδαβίας 11.505 λέι και 60 μπάνι. Βλ. Άρχειο Ρουμαν. Άκαδημίας, pach. MLXXIIIa (πρώην ρουμανικό χειρόγραφο 1200) f. 11. Πββλ. Documente...Răscoola din 1821, τ. III, σ. 273, σμμ. 1.

βολικός, ὅμως δείχνει ὅπωςδὴποτε τὶς φοβερὲς ἀπώλειες ποὺ προξένησαν στοὺς Τούρκους οἱ ἀγωνιζόμενοι γιὰ τὴν τιμὴ καὶ γιὰ τὴν ἑλληνικὴ δόξα.

Ἔνα γράμμα μὲ ἡμερομηνία 27 Σεπτεμβρίου 1821 ἐπιβεβαιώνει αὐτὴ τὴν συμφορὰ τους. *Οἱ Τοῦρκοι εἶναι ἄγριοι ἀπὸ τὸν γερὸν [=καιρὸν] ποὺ γύρισαν ἀπὸ πάνω, ἐπειδὴ τὸ ὄς ἀφάνισαν οἱ ἔταιριστές, καὶ τώρα ἀκούσαμε ὅτι συνάζουν ἀμάξια ἀπὸ τὰ χωριά, καθὼς ἀκοῦμε, διὰ νὰ πᾶν κατὰ διαβόλου, γόλου καὶ ἀκόμα κεῖθε¹.*

Ἔτσι τελείωσε ἡ μάχη τοῦ Σέκου στὶς 12 Σεπτεμβρίου 1821² καὶ μαζί μ' αὐτὴν τελείωσαν καὶ οἱ ἐπιχειρήσεις τῶν Φιλικῶν στὶς Παραδουνάβιες Ἡγεμονίες. Τὸ αἶμα τῶν ἀγωνιστῶν ποὺ χύθηκε ἐδῶ δὲν πῆγε ἄδικα. Ὁ σουλτάνος, φοβούμενος τὴν Ρωσία, εἶχε ὑποχρεωθῆ νὰ διατηρήσῃ στὶς Ἡγεμονίες καὶ στὰ πασαλίκια τῆς Βραΐλας, Σιλίστρας, Βιδινίου καὶ ἄλλου μεγάλες δυνάμεις, πράγμα ποὺ ἐπέτρεψε στὴν ἀγωνιζόμενη Ἑλλάδα νὰ δυναμώσῃ καὶ τελικὰ νὰ νικήσῃ.

Ἰάσι

ΝΙΚΟΣ ΓΚΑΪΝΤΑΤΖΗΣ

R É S U M É

Nicos Gaïdagis, Les événements de 1821 au nord de la Moldavie.

Le présente ouvrage essaie à synthétiser tous les écrits concernant les événements de 1821 aux monastères de Secu et Slatina et généralement au nord de la Moldavie. Tout ce que nous avons eu à notre disposition a été mis à profit de l'éclaircissement de la vérité historique. On puise aux écrits des moines, témoins eux-mêmes des événements, ou des moines qui ont recueilli leurs informations chez des témoins oculaires; on emploie des rapports en site des historiens.

Le problème essentiel, c'est pourquoi Georges Olympiotes et Joannes Pharmakis ont-ils occupé le monastère de Secu et n'ont-ils pas continué leur marche pour entrer en Russie ou en Autriche, pays voisins de la Moldavie. Après avoir exposé les points de vue de différents historiens, l'auteur conclut

1. Documente...Răscoala din 1821, τ. II, σ. 356.

2. Βλ. Documente...Răscoala din 1821, τ. III, σ. 177 σημ. I, καὶ τ. V, σ. 334 σημ. Ὁ Φιλήμων καὶ ὁ Τρικοῦπης γράφουν ὅτι τὸ μοναστήρι ἔπεσε στὶς 22 Σεπτεμβρίου.

qu'on espérait une guerre russo-turque, qui aurait donné la possibilité de continuer les opérations révolutionnaires dans les Principautés Danubiennes.

Après la défaite de Drăgășani et le départ pour Autriche de Alexandre Ypsilanti, un groupe d'hétairistes (environ 800), dirigés par Georges Olympiotes et Joannes Pharmakis, sont partis de Curtea de Argeș pour Sinaia, les montagnes de Vrancea, Piatra-Neamtz et sont arrivés au pied de Ceahlău d'où, suivant la vallée de Bistritza les voilà dans la contrée de Dorna. C'est ici qu'ils ont rencontré Mladen Milovanovitz, y venu après la fin de la bataille de Sculeni.

En Moldavie, le groupe d'hétairistes, amoindri encore par la suite des évasions sur le territoire d'Autriche, a causé de sérieux désagréments aux Turcs à qui ils se sont heurtés à Botochani, Fălticeni, Tirgu Neamtz, Slatina et Secu.

L'épopée hétairiste de Secu est minutieusement présentée. 13 jours, un groupe de 300 hétairistes ont tenu tête à 7.000 Turcs.

Georges Olympiotes était mort le premier même jour du siège, le 29-30 août 1821, âgé de 49 ans. Joannes Pharmakis prend la direction et commande habilement jusque le 12 septembre. C'est alors que les hétairistes, trompés par l'agent autrichien Wolf s'avouent vaincus; Mais au lieu de l'asile en Autriche, promis par Wolf, les braves desarmés se voient massacrés par les Turcs. Leur commandant et d'autres camarades sont envoyés à Constantinople, où on lui a fait couper la tête. C'est la fin de la dernière opération hétairiste dans les Principautés Danubiennes. Quoiqu'il n'ait pas atteint son but, le mouvement hétairiste dans les Principautés a contribué d'une manière considérable à renforcer la lutte de délivrance en Grèce. Il n'a pas permis au Sultan à anéantir les combattants grecs en y jettant toutes ses forces. La peur d'une intervention russe, l'a déterminé (le Sultan) à garder le gros de son armée dans les pachaliks de Danube, ce qui a contribué à consolider la lutte des Grecs et les a menés à fin victorieuse, l'affranchissement de la Grèce du joug ottoman.